Anul II 1944 — 24 August 1944 — Nr. 11

ROMÂNIA LIBERĂ

23 AUGUST 1944

RĂSTURNAREA REGIMULUI HITLERIST DIN ROMÂNIA

Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist

DECLARAȚIA GUVERNULUI

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 8 (209) AUGUST 1984

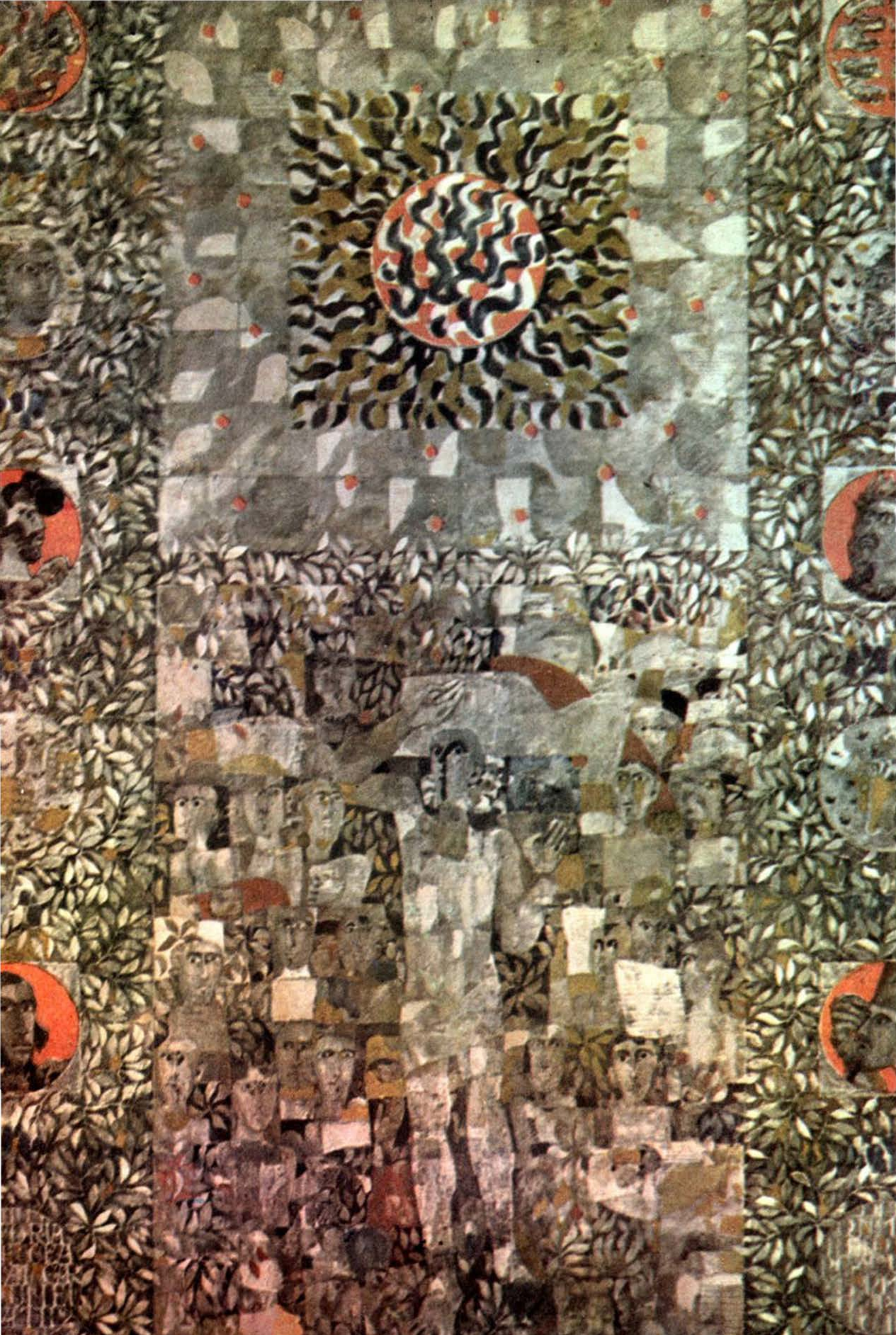

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVIII

Nr. 8 (209)

august 1984

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFANESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

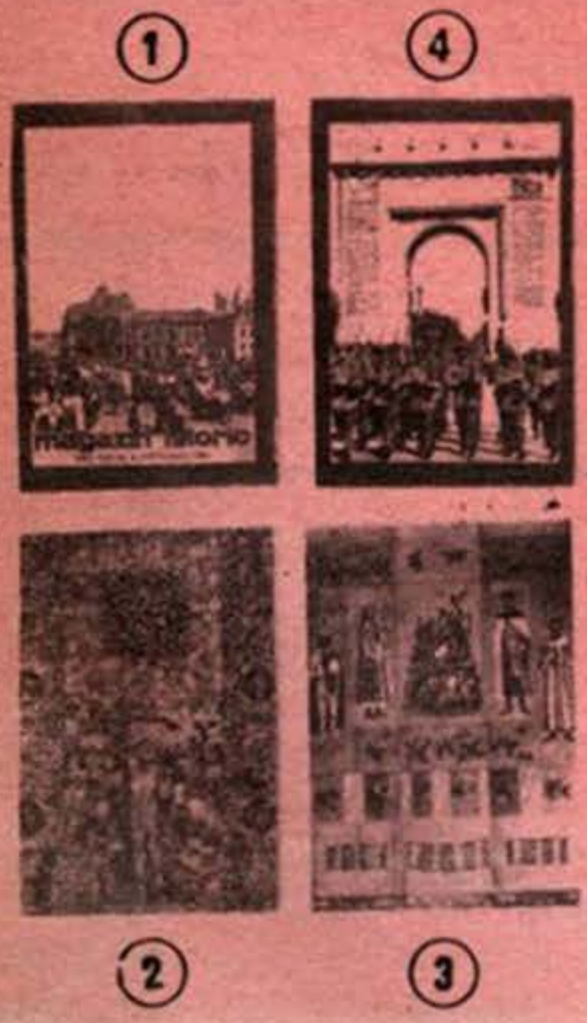

SUMAR

23 AUGUST 1944-23 AUGUST 1984: 40 ANI DE LA REVOLUŢIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ŞI NAŢIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ŞI ANTIIMPERIALISTĂ

● **Chintesenţa experienţei noastre istorice:**
Ion Popescu-Puţuri 3

● **Partidul — centrul vital al naţiunii noastre socialiste:**
Ion Mitran 7

● **Popor, progres, revoluţie:**
Ştefan Pascu 10

● **Corpul de comandă al oştirii române împotriva Germaniei naziste (III):**
Ilie Ceauşescu 15

● **70 de zile şi 70 de nopţi:**
Valeriu Buduru, Marian Ştefan 21

● **„Expresia voinţei întregului popor":**
Gheorghe Zaharia 29

● **O zi pentru istorie:**
Eugen Preda 34

● **23 August 1944 în documente străine inedite:**
Gh. Buzatu 40

● **„Comandamentele germane din Bucureşti încercuite":**
Eugen Bantea 46

● **File de epopee: Concursul Magazin istoric, ediţia 1984** 49

● **Istoria contemporană ne aparţine tuturor:** *Antoine Fleury*, (Elveţia)...50 ● **1944-1945: Prăbuşirea Reichului era tot mai aproape:** *A.S. Blank*...51 ● **Cărţi sosite la redacţie** ...56 ● **1942. Arde Pacificul (II):** *Gordon W. Prange*...57 ● **Poşta Magazin istoric**...62

COPERTELE NOASTRE

① **28 august 1944:** după cinci zile şi cinci nopţi de lupte îndîrjite, ostaşii români şi luptătorii din formaţiunile patriotice au înfrînt atacurile repetate ale hitleriştilor care urmăreau să pună stăpînire pe capitala ţării, lichidînd gruparea militară germană. Plini de bucurie şi entuziasm, bucureştenii, asemenea întregului popor, salută epocala victorie. În partea de sus a imaginii, facsimilul primei pagini a ziarului **România liberă**, apărut după actul istoric înfăptuit la 23 August 1944

④ Un an mai tîrziu, la 23 august 1945, ostaşii români, victorioşi pe frontul de luptă împotriva Germaniei hitleriste, defilează pe sub Arcul de Triumf din capitala ţării. Pe cele două coloane ale monumentului am încrustat date ce semnifică marea contribuţie de sînge şi de muncă pe care poporul nostru a dat-o în uriaşa înfruntare împotriva fascismului (Montajul şi policromizarea imaginilor de pe copertele I şi 4 şi de pe planşele din interiorul revistei aparţin redacţiei)

② **Odă patriei.** Tapiserie de V. Almăşanu şi Gh. Iacob

③ **Ctitori de ţară.** Fragment dintr-o pictură murală, ce se află în sala de festivităţi a Institutului de istorie „Nicolae Iorga" din Bucureşti

Actul de la 23 August nu a venit din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român, al faptului că partidul comunist, în alianţă cu partidul socialist, cu celelalte forţe revoluţionare şi patriotice, s-a aflat tot timpul în fruntea luptei de apărare a intereselor vitale ale întregii naţiuni. Bărbăţia şi abnegaţia neînfricată în faţa duşmanului, încrederea nestrămutată în dreptatea cauzei şi în biruinţă, dragostea nemărginită faţă de patrie, toate aceste înalte virtuţi de care au dat dovadă înaintaşii noştri în luptele duse de-a lungul veacurilor au căpătat o nouă strălucire.

NICOLAE CEAUŞESCU

CHINTESENȚA EXPERIENȚEI NOASTRE ISTORICE

ION POPESCU-PUȚURI

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, eveniment care — așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — *„a pus capăt pentru totdeauna dictaturii militaro-fasciste, dar și dominației imperialiste, și a deschis calea marilor transformări revoluționare din patria noastră, a trecerii puterii politice în mîinile clasei muncitoare în alianță cu țărănimea, intelectualitatea și celelalte forțe progresiste, a*

transformării poporului nostru într-un popor stăpîn pe destinele sale, constructor conştient al socialismului, făuritor liber al propriului său viitor comunist", îşi are motivaţii adînci în multimilenara istorie a românilor.

23 August 1944 se aşază firesc în şirul marilor momente ale devenirii noastre istorice, încununînd eforturile eroice ale atîtor generaţii de înaintaşi pentru asigurarea existenţei şi progresului naţiunii noastre. Sinteză a unei strălucite şi multimilenare existenţe istorice, marele act revoluţionar a dat, în acelaşi timp, o nouă expresie nepieritoarei puteri a poporului nostru de a se ridica biruitor peste vitregia vremurilor, deschizînd României calea cuceririlor socialiste de astăzi, a ridicării naţiunii noastre pe treptele civilizaţiei socialiste.

Iubind pacea, dornici să trăiască în prietenie şi colaborare, românii şi-au dezvoltat legăturile lor cu celelalte popoare, mai apropiate sau mai îndepărtate, prin firea lor prietenoasă, prin ospitalitate şi inteligenţă, prin blîndeţea şi hărnicia lor. În decursul multimilenarei sale istorii, poporul nostru nu numai că şi-a demonstrat vocaţia păcii, dar a dovedit că n-a nutrit niciodată gînduri hrăpăreţe faţă de pămînturile şi bunurile altor popoare. S-a bătut însă, eroic pentru apărarea libertăţii şi independenţei patriei sale. În cele mai grele timpuri, înaintaşii noştri şi-au apărat cu mari sacrificii pămîntul ţării, fiinţa etnică, valorile culturii materiale şi spirituale, precum şi dreptul sacru la existenţă liberă, ceea ce a asigurat perpetuarea neamului nostru, progresul său continuu pe aceste meleaguri. Stau mărturie în acest sens rezistenţa dîrză opusă de neînfricaţii Dromichete, Burebista şi Decebal în faţa cotropitorilor, forţa de conservare în faţa valurilor populaţiilor migratoare, vitejia unor voievozi, precum Gelu, Glad, Menumorut în faţa expansiunii regatului feudal ungar, marile bătălii purtate de renumiţi domnitori şi conducători de oşti, ca Petru, Asan şi Ioniţă, Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Petru Rareş, Mihai Viteazul, în timpul cărora ţările române şi-au apărat propria lor existenţă, constituind, în acelaşi timp, pavăză înaintată pentru popoarele din centrul şi apusul Europei în faţa tendinţelor de cotropire ale Imperiului otoman. Ţările române, beneficiind de un statut de largă autonomie în relaţiile cu Poarta, au fost în acelaşi timp pămînt ospitalier şi sprijin pentru popoarele vecine în lupta lor de eliberare naţională.

În ultimele două secole, în pofida faptului dureros că teritoriul românesc devenise terenul unor acerbe rivalităţi şi confruntări între cele trei mari imperii vecine, ţările române nu numai că au supravieţuit, dar şi-au şi sporit eforturile pentru unirea lor într-o singură patrie şi recucerirea deplinei lor independenţe. Între unirea realizată de Mihai Viteazul şi revoluţiile conduse de Horea (1784), Tudor Vladimirescu (1821) şi aceea de la 1848, apoi unirile din 1859 şi 1918 şi cele două războaie naţionale ale românilor — din 1877-1878 şi 1916-1918 — există o relaţie istorică atît de strînsă, încît ele nu pot fi înţelese decît ca momente ale unuia şi aceluiaşi proces prin care poporul român şi-a definit personalitatea proprie în lume.

Victoria Revoluţiei de eliberare socială şi naţională din august 1944 se datoreşte afirmării viguroase în viaţa social-politică a României moderne a mişcării revoluţionare a proletariatului român, care, sub conducerea partidului său politic, aplicînd creator socialismul ştiinţific la realităţile social-economice, politice şi culturale ale ţării, şi-a formulat, în fiecare etapă, un program realist, de luptă neînfricată împotriva regimului nedrept al claselor exploatatoare, împotriva dominaţiei economice şi politice a marilor imperii, pentru dreptate socială, pentru apărarea intereselor fundamentale ale patriei, pentru socialism şi fericirea întregului popor.

Epoca modernă a pus în faţa poporului român sarcini deosebit de mari şi spinoase, apărarea independenţei şi consolidarea ei ocupînd un loc central. Tocmai în atari împrejurări complexe, pline de greutăţi, s-a vădit patriotismul profund al clasei muncitoare, al partidului său revoluţionar. Continuatoare, pe o treaptă superioară, a glorioaselor tradiţii de luptă ale poporului pentru apărarea dreptului său legitim la o viaţă liberă şi independentă, într-o patrie unitară şi suverană, mişcarea muncitorească din România a afirmat cu tărie, în peisajul vieţii politice a societăţii româneşti o concepţie înaintată, izvorîtă dintr-o temeinică analiză a realităţilor timpului, concepţie pe care a promovat-o şi susţinut-o cu consecvenţă.

În pofida condiţiilor grele în care şi-a desfăşurat activitatea, problemele apărării independenţei şi suveranităţii naţionale au constituit un comandament de bază al întregii activităţi a partidului revoluţionar al clasei muncitoare. Această concepţie decurge, în mod firesc, din natura acestui partid — el însuşi apărut ca o necesitate obiectivă adînc resimţită de societatea românească —, din sarcinile sale fundamentale. Orînduirea socialistă nu se construieşte în mod abstract, ci practic. Pentru aceasta trebuie să existe patrie, să existe frontiere sigure, în cadrul cărora să se poată făuri noua societate. De asemenea, pentru ca lupta partidului revoluţionar al clasei muncitoare pentru transformarea societăţii să fie încununată de succes, se impun cu stringenţă independenţa şi suveranitatea patriei în care acţionează partidul respectiv; altfel, doctrina despre construirea socialismului rămîne fără conţinut, fără suport material. Iată de ce, în mod obiectiv, Partidul Comunist Român, de-a lungul întregii sale existenţe, a pus pe un plan prioritar problema apărării independenţei şi suveranităţii naţionale, a frontierelor în in-

9 mai 1977. La ieşirea de la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naţionale şi activului central de partid şi de stat consacrată centenarului cuceririi independenţei depline de stat a României, tovarăşul Nicolae Ceauşescu şi tovarăşa Elena Ceauşescu în Hora Unirii împreună cu cei mai tineri fii ai patriei

În p. 2-3: în acelaşi loc istoric în care în august 1944 bucureştenii salutau victoria Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă — o mare şi vibrantă adunare populară consacrată aniversării a 130 ani de la revoluţia din 1848 şi a trei decenii de la naţionalizarea principalelor mijloace de producţie. Partidul celebrează cu veneraţie paginile de glorie şi eroism înscrise de înaintaşii noştri, aceste mari sărbători fiind, în acelaşi timp, un simbol al unităţii întregului nostru popor în jurul partidului, al conducătorului său iubit, tovarăşul Nicolae Ceauşescu

teriorul cărora urma să se desfăşoare întreaga sa operă revoluţionară constructivă.

Trebuie spus că apărarea independenţei naţionale şi a integrităţii teritoriale, fiind o problemă vitală a României interbelice, a preocupat majoritatea covîrşitoare a poporului român. Evenimentele din această perioadă — îndeosebi cele din deceniul patru, cînd fascismul italian şi nazismul german, prin acţiunile lor revizionist-agresive, au pus sub semnul întrebării libertatea şi independenţa popoarelor europene — ilustrează în chip grăitor faptul că, în spiritul tradiţiei noastre istorice, poporul român a dovedit aceeaşi solidaritate şi hotărîre de a se apăra în faţa atentatelor la existenţa sa.

A lupta împotriva pericolului nazist, a ideologiei hitleriste şi a agenturii sale, Garda de fier, a dezvălui conţinutul nociv al nazismului, al planurilor sale de revizuire a frontierelor statelor — planuri ce treceau peste dreptul popoarelor asupra pămîntului străpînit de ele din trecutul îndepărtat, peste dreptul de a-şi apăra unitatea, suveranitatea şi independenţa naţională — însemna de fapt a mobiliza conştiinţa poporului pentru înţelegerea pericolului real şi pentru necesitatea luptei hotărîte împotriva lui. Este incontestabil că ascensiunea fascismului pe plan internaţional a fost întîrziată, cel puţin în unele ţări, între care şi România, datorită acţiunilor antifasciste de masă, luptei neînfricate a comuniştilor, patrioţilor, democraţilor.

Aversiunea poporului nostru faţă de nazism, de ideologia şi politica dictatului şi forţei are o profundă explicaţie istorică. Cînd, spre sfîrşitul secolului trecut, în România s-a pus problema unei opţiuni filozofice în rîndurile tineretului intelectual, acesta a îmbrăţişat ideile socialiste, în primul rînd latura lor umanitaristă. Personalităţi dintre cele mai reprezentative ale culturii şi ştiinţei româneşti moderne s-au adăpat la izvorul

filozofiei socialismului ştiinţific, al materialismului dialectic şi istoric. Cu aceste idei nu le-a fost greu să vadă nocivitatea nazismului. Aceşti reprezentanţi ai gîndirii şi creaţiei româneşti nu şi-au ascuns epulsia faţă de demonstraţiile naziste, transplantate de legionari pe pămîntul României. Este, aşadar, firesc ca atunci cînd se caută răspunsul la întrebarea: de ce poporul român a fost refractar nazismului? să se releve şi rolul însemnat al gîndirii şi al mişcării socialiste româneşti, al partidului clasei muncitoare în istoria modernă a poporului român. În lumina acestor fapte, a existenţei unui climat social-politic inoculat puternic cu ideile socialiste, umaniste, nu a fost întîmplător că tocmai partidele muncitorilor au depistat primele pericolul nazist pentru existenţa popoarelor, pentru existenţa omului şi au iniţiat lupta împotriva lui.

Combaterea unui cu ent politic nu devine, desigur, o preocupare specială cît timp el se afirmă numai pe plan teoretic şi este lipsit de forţa necesară trecerii la punerea în practică a ideilor în cauză. Naţional-socialismul a reuşit însă la alegerile din ianuarie 1933 să cucerească majoritatea votu ilor, iar Adolf Hitler — care pînă atunci era privit de conştiinţa publică europeană ca o ciudăţenie a vieţii politice germane şi prezentat mai mult în caricaturi —, a devenit cancelarul Germaniei. Această împrejurare nu mai putea rămîne doar o sursă de glume şi caricaturi în presa europeană; ea t ebuia să trezească vigilenţa cel puţin din partea celor care erau vizaţi de teoriile politice ale partidului venit la putere în Germania. Istoria, din păcate, a înregistrat o apatie cvasigenerală. Nu se cunoaşte nici o luare de atitudine a vreunui guvern european care să fi exprimat cel puţin o stare de nelinişte a doua zi după succesul electoral al nazismului în Germania, deşi Hitler nu făcuse nici un secret din obiectivele politicii pe care o va duce după ce va veni la putere. Chiar mişcarea muncitorească internaţională — absorbită de conflictele ei interne — nu a emis, pînă la Congresul VII al Internaţionalei Comuniste din anul 1935, nici un document semnificativ în această privinţă.

Condiţiile specifice din deceniul patru, legate de creşterea pericolului fascist, de ameninţarea directă de către Germania nazistă a independenţei şi integrităţii statelor impuneau mai mult ca oricînd coalizarea tuturor forţelor care înţelegeau să se opună fascismului şi pericolului agresiunii hitleriste, care devenise vîrful de lance al revizionismului european. În această situaţie istorică, constituirea în România, în 1933, a Comitetului Naţional Antifascist, la numai cîteva luni după venirea naţional-socialismului la putere în Germania, apare ca un fapt istoric de însemnătate europeană. Pentru mişcarea revoluţionară din ţara noastră, crearea Comitetului Naţional Antifascist — din conducerea căruia se detaşa în prim plan personalitatea proeminen ă a militantului revoluţionar, a patriotului înflăcărat Nicolae Ceauşescu, reprezentant strălucit al tineretului revoluţionar, democrat — a constituit un pas deosebit de important pe calea făuririi unităţii de acţiune a clasei muncitoare, a făuririi frontului comun de luptă în vederea barării ascensiunii fascismului. Desfăşurată sub semnul unei înalte viziuni revoluţionare, activitatea dinamică şi rodnică a tovarăşului Nicolae Ceauşescu de combatere a fascismului hitlerist şi a Gărzii de fier l-a situat în primele rînduri ale mişcării antifasciste româneşti, i-a a ras admiraţia şi preţuirea tineretului revoluţionar, a muncitorimii, precum şi a unor intelectuali de vază.

Lupta antifascistă a maselor populare din deceniul patru a îmbrăcat forma unor mari demonstraţii şi mitingu i de stradă care au culminat cu marea demonstraţie antifascistă de la 1 Mai 1939. Organizată la mai puţin de două luni de la intrarea Germaniei hitleriste în Cehoslovacia, marea demonstraţie a fost, cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu, *„prima şi poate printre cele mai importante demonstraţii din Europa în acea perioadă, după invadarea de către hitlerişti a Cehoslovaciei. Cînd în multe ţări era o oarecare stare de aşteptare, muncitorimea română sub conducerea comuniştilor, s-a ridicat şi a demonstrat că nu trebuie să ne plecăm în faţa fascismului, că trebuie să ridicăm steagul luptei şi că, unită, muncitorimea, popoarele pot bara calea fascismului! Şi dacă în 1939 popoarele ar fi acţionat unite, hitlerismul nu ar fi dezlănţuit al doilea război mondial!"*

Modul cum a fost organizată şi dusă lupta antifascistă în perioada dinaintea şi din timpul celui de-al doilea război mondial a constituit principalul examen pe care l-a susţinut proletaria ul din fiecare ţară. Rezultatul acestui examen, în primul rînd evoluţia luptei antifasciste şi locul forţelor politice care au luptat împotriva hitlerismului în fiecare ţară, a influenţat în mare măsură configuraţia social-politică din unele state ale lumii din epoca postbelică. În mai multe ţări, între care şi România, partidele comuniste au avut asemenea rol în configuraţia forţelor social-politice antinaziste, încît ele au ocupat locul de frunte şi aveau să cucerească puterea politică începînd din partea finală a celui de-al doilea război mondial.

Lupta antifascistă şi antinazistă a ocupat un loc central în istoria poporului român în perioada dintre cele două războaie mondiale. Această luptă a continuat şi în anii grei ai dominaţiei hitleriste în România, culminînd cu strălucita victorie a Revoluţiei de eli-

(Continuare în p. 12)

Partidul comunist este continuatorul luptelor seculare duse de poporul român pentru neatîrnarea țării, pentru formarea națiunii române și a statului național unitar, pentru accelerarea progresului social și înaintarea României pe calea civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

PARTIDUL — CENTRUL VITAL AL NAȚIUNII NOASTRE SOCIALISTE

ION MITRAN

La aniversarea a 40 ani de la istoricul act din August 1944 apare în toată plenitudinea și semnificația sa adevărul că afirmarea Partidului Comunist Român ca forță politică de conducere efectivă și eficientă reprezintă rezultanta experienței istorice a României, a condițiilor și cerințelor obiective ale afirmării societății noastre socialiste, expresia vie a capacității de a da răspunsuri adecvate problemelor fundamentale ale dezvoltării economico-sociale, de a întruchipa năzuințele de libertate, progres și bunăstare ale maselor populare.

Inițiind și conducînd Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimpe-

rialistă, partidul s-a dovedit forța capabilă să ofere și să aplice, în strînsă unitate cu poporul din rîndurile căruia s-a născut și se regenerează mereu, soluții optime, realiste și clare pentru dezvoltarea economico-socială a patriei pe calea progresului și prosperității. Un asemenea rol s-a clădit și se întărește prin adeziunea întregului popor la idealurile și politica partidului, politică ce dă expresie voinței unanime a națiunii noastre socialiste.

Legitimitatea istorică a rolului conducător al Partidului Comunist Român, continuator al celor mai bune tradiții de luptă ale poporului pentru eliberare socială și națională, rezidă în faptul că a acționat și acționează ca exponent fidel al intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, ale maselor largi populare. El a militat și militează consecvent pentru progresul societății românești prin înnoirea sa radicală pe calea transformărilor revoluționare, pentru asigurarea deplinei independențe naționale și afirmarea activă a țării pe arena internațională. Consacrarea partidului nostru ca forță conducătoare a societății socialiste românești este rodul istoriei, partidul cucerindu-și încrederea și dragostea maselor, a poporului ca rezultat al slujirii fără preget a intereselor acestora, ale întregii națiuni, al aplicării creatoare a teoriei socialismului științific, al preocupării neabătute pentru ridicarea continuă a nivelului de trai material și spiritual al poporului și întărirea necontenită a independenței și suveranității țării.

În condițiile României, lupta revoluționară, trecerea la făurirea noii orînduiri înfățișează tabloul unor profunde transformări sociale, deplasări și regrupări de forțe politice care au dus, pas cu pas, etapă cu etapă, la cristalizarea formulei politice a partidului unic al clasei muncitoare, a cărui linie revoluționară strategică și tactică poartă amprenta realităților românești. Dinamica interioară a procesului revoluționar din țara noastră a avut drept ax central tendința spre unificarea forțelor progresiste, efortul conștient pentru înfăptuirea unității politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare. Făurirea, în procesul revoluționar, în februarie 1948, a partidului unic al clasei muncitoare răspundea unei necesități istorice și sociale, uneia din problemele de bază ale revoluției și construcției socialiste în România. Prin multiplele sale consecințe, un asemenea act politic de rezonanță istorică devenea unul din momentele cruciale ale înaintării pe calea revoluției și construcției socialiste, factorul care a asigurat clasei muncitoare condițiile organizatorice și politice pentru a-și putea îndeplini înalta misiune de clasă conducătoare a societății în opera de edificare a noii orînduiri. În condițiile țării noastre, „retorta" procesului istoric revoluționar, „distilînd" opțiunile ideologice și relațiile politice, a modelat fizionomia și personalitatea partidului comunist ca forță de esență autentic revoluționară și patriotică, exponent al intereselor poporului român, arhitectul prezentului și viitorului său prosper, detașament activ al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, militant pentru afirmarea reală a solidarității acesteia.

Istoricele cuceriri ale revoluției și construcției socialiste în țara noastră sînt rodul strategiei partidului comunist, al capacității sale de a aplica în mod creator, iar prin aceasta original, legitățile generale la condițiile concrete ale țării, de a uni și organiza rațional eforturile întregului popor în lupta grea, complexă, nu lipsită de contradicții și dificultăți, de făurire a noii orînduiri, ținînd seama, desigur, de posibilitățile și condițiile interne și internaționale.

Procesul istoric al revoluției și construcției socialiste a consacrat și confirmat rolul partidului, a validat, ca pe o convingere intimă a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ca expresie a idealurilor și conștiinței lor, înalta vocație umanistă a politicii de edificare a noii orînduiri. Funcția social-politică a partidului de centru vital al întregii noastre societăți s-a afirmat ca atribut esențial și legitim în condițiile în care puterea politică se realizează ca adevărată suveranitate a poporului, ca mod de afirmare a capacității constructive a unei națiuni socialiste libere și independente.

Fiecare treaptă pe drumul edificării noii orînduiri a sudat tot mai puternic unitatea națiunii în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În procesul revoluției și construcției socialiste, ca urmare a transformărilor calitative profunde în toate domeniile — în economie, în structura de clasă, în sistemul politic, în cultură și ideologie —, s-a închegat și dezvoltat, ca o forță motrice a progresului istoric, unitatea socialistă a întregului nostru popor. Factorul catalizator al uriașei energii sociale ce o degajă această nouă și puternică unitate îl constituie partidul comunist — unitatea sa de concepție și de acțiune. Condusă de partid, opera constructivă a poporului român se înscrie pe traiectoria unei ample perspective istorice de înaintare spre comunism, sub impulsul cutezanței revoluționare fondate pe clarviziune și realism, a spiritului novator însoțit de exigența rigurozității științifice.

Plecînd de la tezele socialismului științific privind rolul partidului clasei muncitoare, ca forță politică conducătoare a societății, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că *„partidul reprezintă nucleul în jurul căruia gravitează întreaga societate și de la care radiază energia și lumina ce pun în mișcare și asigură funcționarea întregului angrenaj al orînduirii socialiste. La rîndul său, partidul se regenerează continuu sub impulsul puternicelor fascicule de energie și lumină ce se îndreaptă con-*

tinuu spre el din rîndul națiunii noastre socialiste. Putem spune că partidul comunist îndeplinește rolul de centru vital al întregului nostru sistem social".

În anii construcției socialiste, îndeosebi după Congresul IX, partidul a desfășurat o vastă și fecundă activitate de elaborare științifică a măsurilor și soluțiilor necesare mersului înainte, de organizare și mobilizare a forțelor poporului în direcția dezvoltării armonioase a forțelor de producție pe baza modernizării industriei și agriculturii, a adîncirii democrației socialiste și participării maselor la întreaga viață socială. Pe parcursul unei rodnice perioade a istoriei patriei, ce se constituie într-un măreț arc peste timp, energiile creatoare ale poporului român s-au transformat și se transformă, în continuare, prin înfăptuirea programului partidului, a hotărîrilor Congresului XII, în prestigioase realizări în industrie, în agricultură, în învățămînt, în viața spirituală, în toate domeniile vieții economico-sociale.

Rolul partidului de forță politică conducătoare în societatea socialistă românească s-a afirmat mereu cu mai multă putere, pe măsura dezvoltării în amploare și adîncime a operei de edificare a noii orînduiri. Sesizarea tendințelor dezvoltării societății socialiste în întreaga lor complexitate, stabilirea, pe această bază, a obiectivelor fiecărei etape istorice, organizarea și conducerea maselor pe drumul progresului, transformarea în realitate, prin muncă și luptă revoluționară, a marilor posibilități de care dispune socialismul sînt strîns legate de existența și acțiunea dinamică a partidului revoluționar al clasei muncitoare. Practica noastră socială, munca productivă, activitatea politică și ideologică au confirmat întru totul teoria revoluționară a socialismului științific cu privire la rolul de conducător politic al partidului clasei muncitoare în revoluția și construcția socialistă.

Desfășurînd o vastă activitate de elaborare științifică a măsurilor și soluțiilor necesare mersului înainte, de organizare și mobilizare a forțelor națiunii în înfăptuirea obiectivelor actualului stadiu al construcției socialiste, pregătindu-se pentru cel de-al XIII-lea Congres al său, partidul își exercită efectiv rolul de conducător politic în toate sferele vieții sociale, de la producția de bunuri materiale la activitatea ideologico-educativă, de la perfecționarea relațiilor sociale la viața științifică, artistică și culturală, în toate unitățile și colectivele de oameni ai muncii. Experiența socială, în continuă îmbogățire, arată că rolul conducător al partidului nostru se realizează în totalitatea componentelor acestei funcții, relevă unitatea organică, indisolubilă dintre elaborarea liniei politice generale, acțiunea politico-organizatorică pentru aplicarea acesteia, permanenta situare a cadrelor, a membrilor partidului în miezul vieții și desfășurarea programatică a unei vaste activități ideologice, militante, revoluționare.

Acum, cînd întîmpină gloriosul jubileu al zilei de 23 August, poporul român privește cu mîndrie marile înfăptuiri care conturează imaginea istoriei noi a patriei, o istorie ce probează adevărul fundamental că partidul și poporul sînt autorii măreței opere de edificare a României socialiste, că unitatea întregului nostru popor în jurul partidului, al tovarășului Nicolae Ceaușescu, reprezintă garanția sigură a ridicării țării noastre pe cele mai înalte trepte de progres și civilizație.

POPOR, PROGRES, REVOLUȚIE

Acad. ȘTEFAN PASCU

Popor, progres, revoluție: trei noțiuni care se întrepătrund, care se condiționează, care se completează. Fie că înțelegem prin popor o categorie istorică, o colectivitate istoricește constituită pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății, fie că socotim revoluția transformare calitativă a societății, iar progresul ridicare pe o scară superioară a modului de viață. Fiecare și toate aceste mutații sînt opera omului, „măsura tuturor lucrurilor", cum îl caracterizau filozofii antici, pe care învățatul domn Neagoe Basarab îl socotea „biruitor tuturor faptelor sale cîte sînt sub cer", și despre care alt mai mare învățat român, Dimitrie Cantemir, spunea că omul „nu rob, ci stăpîn al lumii a fost lăsat; de aceea omul se cuvine să stăpînească lumea și nu lumea să stăpînească omul".

Omul colectivitate, constituit în categoria istorică de popor, înseamnă totalitatea oamenilor de aceeași origine, vorbind aceeași limbă, locuind același teritoriu, nutrind aceleași aspirații și aceleași idealuri, avînd o conștiință de sine clară. Poporul român — de la formarea sa ca o entitate etno-lingvistică și etno-culturală deosebită de alte etnii — a fost conștient de misiunea sa istorică *„în această parte a lumii"*, a fost *„un factor de progres și de civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte, pe calea unei vieți mai bune"* cum atît de just, de adevărat și de frumos îl caracterizează tovarășul Nicolae Ceaușescu,

La cea de-a 40-a aniversare a Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, poporul român se prezintă cu victorii istorice în toate domeniile de activitate. Dintr-o țară agrară slab dezvoltată, România s-a transformat într-un stat industrial-agrar cu o industrie puternică, modernă, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. Rod al politicii de industrializare este și această nouă și modernă platformă a Combinatului siderurgic Călan, județul Hunedoara

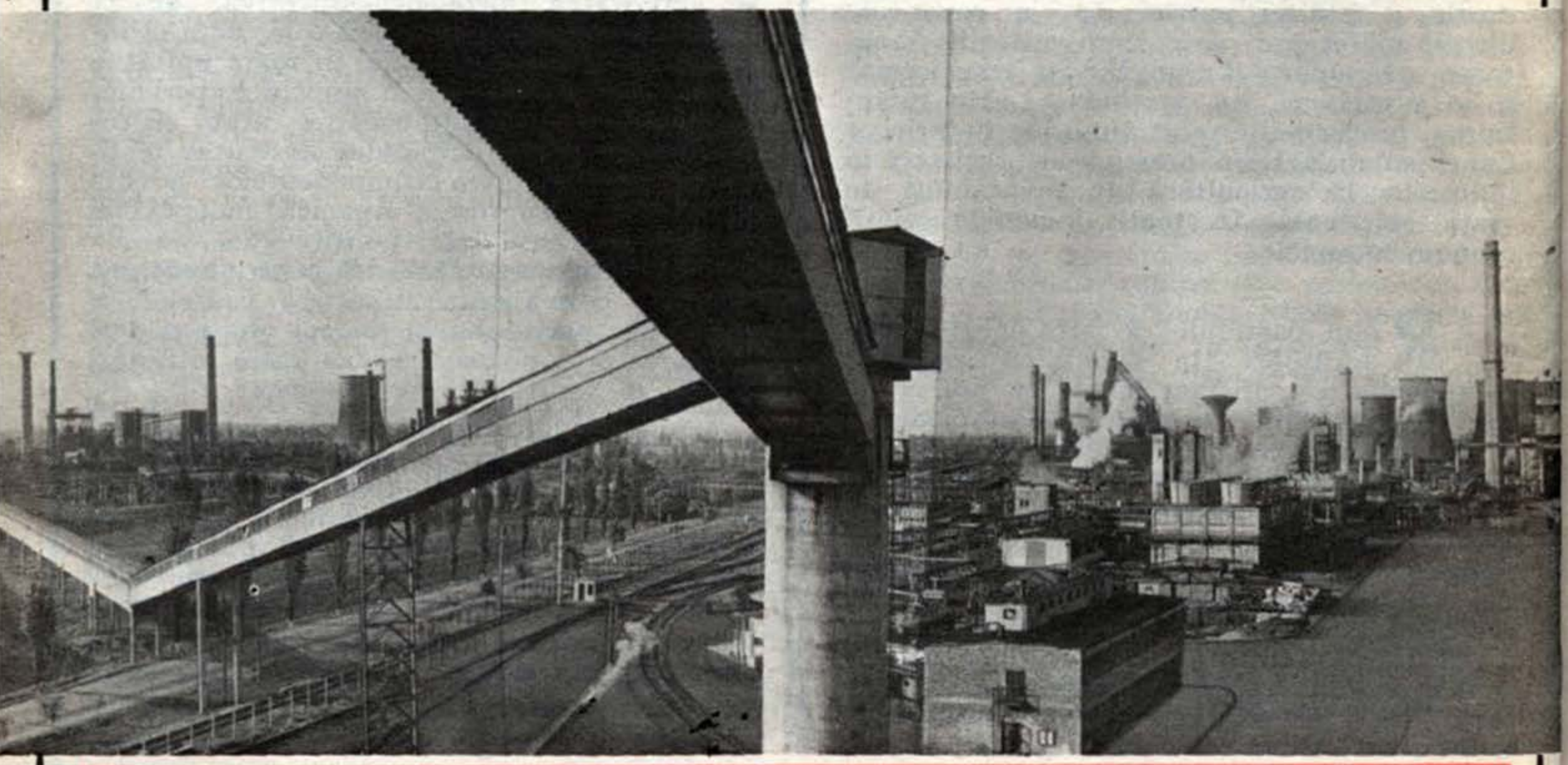

Noua istorie a țării a dat chip nou orașelor și satelor. Iată o imagine din municipiul Roman de astăzi, altădată un oraș modest de provincie, imagine pe care o putem întîlni în altfel și altfel locuri din România socialistă

secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România. Se cuprinde în această judecată superioară raportul intrinsec între poporul român și progresul societății românești, respectiv dezvoltarea ascendentă, înaintarea neîntreruptă de la inferior la superior în toate domeniile vieții sociale: social-economic, social-politic, cultural, tehnico-științific. De-a lungul istoriei și cu deosebire în societatea socialistă. În societatea socialistă multilateral dezvoltată din România, cînd progresul investește caracter revoluționar.

Proces legic și necesar, revoluția socialistă, condusă cu consecvență revoluționară de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, înseamnă transformarea calitativă radicală a societății românești, ca rezultat al luptei clasei muncitoare și a aliaților săi a tuturor forțelor progresiste, a maselor populare, care în perioadele revoluționare dobîndesc o însemnătate deosebită, susținute de ideile noi. În România socialistă realizarea progresului social constituie unul din țelurile primordiale ale partidului, ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, neîntrecutul arhitect revoluționar al României noi.

Conștiința de sine a poporului român, eliberat de piedicile puse în calea progresului său social de orînduirile nedrepte și de dominațiile străine, stăpîn deplin pe destinele sale, își făurește viața liberă și independentă așa cum au visat-o vrednicii săi înaintași, care s-au afirmat în condiții grele de muncă și de luptă. „*S-ar putea spune* — afirmă cu deplină îndreptățire președintele țării — *că nu există palmă de pămînt care să nu fi fost udată de lacrimile și sîngele moșilor și străbunilor noștri în luptele pentru libertate și neatîrnare, pentru progres economic și social*". Lacrimi și sînge care au constituit fermentul ce a sudat cu tărie veșnică indestructibila contopire a oamenilor cu pămîntul, cu solul. În asemenea măsură încît „*în cele mai grele timpuri* — cum subliniază secretarul general al partidului —, *înaintașii nu și-au părăsit pămîntul unde s-au născut, ci, înfrățindu-se cu el, cu munții și cîmpiile, cu rîurile și codrii falnici, au rămas neclintiți pe aceste meleaguri, apărîndu-și ființa, dreptul la existență liberă*". Au rămas drepți și demni pentru a-și onora misiunea și a-și îndeplini destinul de apărători ai civilizației aici, la Dunărea de Jos. Căci, într-adevăr, poporul român a fost un factor de progres în această parte a lumii, care a contribuit în chip superior la dezvoltarea societății, la edificarea unei vieți mai bune și mai drepte.

Păstrînd și dezvoltînd marile virtuți moștenite de la înaintași, poporul român le-a conferit, în epoca revoluției socialiste, dimensiuni noi, pe măsura cerințelor unei societăți superioare din toate punctele de vedere. Făurindu-și istoria, descătușată de toate tarele societăților exploatatoare, poporul român, liber și stăpîn pe propria-i soartă, construiește, într-un elan revoluționar impresionant, o țară nouă și o societate nouă, fără clase antagoniste și deci fără exploatare. În locul acestora, socialismul a așezat, drept temelie trainică a noii societăți, colaborarea și unitatea dintre clase, categorii și pături sociale, și,

ca urmare, a făcut posibilă omogenizarea societății, dezvoltarea sa armonioasă.

Pentru ca aceste mari cuceriri să progreseze fără încetare, să se realizeze alte mutații revoluționare, adîncirea conștiinței socialiste este o necesitate absolută. Sporește în măsură tot mai mare rolul convingerilor ca argumente științifice izvorîte din dorința și conștiința oamenilor cu privire la îndatorirea lor de a contribui la progresul societății, și ca urmare, la bunăstarea materială și spirituală. Apelul repetat al secretarului general al partidului, președintele țării la conștiința oamenilor muncii, la formarea convingerilor puternice cu privire la mersul ascendent al socialismului, la mutațiile revoluționare pe care acesta le implică drept necesitate a progresului, a dezvoltării sale fără oprire, izvorăște din cunoașterea științifică a legilor de dezvoltare a societății socialiste în mersul său spre comunism. Dar argumentele de natură emoțională, față de care oamenii manifestă o anumită sensibilitate, se cuvin întregite cu responsabilitatea civică, totodată științifică. Știința și conștiința oamenilor societății socialiste se cuvin să fie într-un echilibru armonios și într-o armonie echilibrată, să se interfereze la fiecare pas, în fiecare acțiune, în fiecare realizare de valoare, iarăși materială și spirituală. Numai așa, experiența generațiilor ce construiesc socialismul în România, va îmbogăți cu creații de neprețuit moștenirea, de asemenea de valoare, a generațiilor dinainte. Se realizează, astfel, în mod logic și legic legătura dintre trecut și prezent, temei puternic al dezvoltării viitoare. Tradiție și experiență, cele două componente și totodată condiții de bază ale progresului unei societăți în general, a societății noastre socialiste, de asemenea.

Se realizează, în acest chip, valența fundamentală a societății românești în plin progres revoluționar, educația patriotică și internaționalistă a oamenilor, de dragoste față de propria țară și propriul popor, respectul față de alte țări și popoare, temeinicind punți trainice pentru cooperarea acestora spre progresul lor în condiții de liniște creatoare, de pace și fructuoasă colaborare. Mai cu seamă în aceste vremuri deloc liniștite, deloc pașnice, deloc senine, lupta neobosită a tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru pace și o lume mai dreaptă și mai bună, luptă din care marele bărbat al lumii contemporane și-a făurit un crez de viață și din care izvorăsc îndemnurile sale de fiecare zi, de fiecare ceas, îndemnuri ce au valoarea adevărurilor axiomatice: omenirea e imperios datoare *„să desprindă din uriașa comoară de experiență acumulată de-a lungul mileniilor și să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare cu învățăminte și concluzii pentru mersul înainte al popoarelor pe calea civilizației, pentru progresul și pacea întregii umanități"*.

CHINTESENȚA EXPERIENȚEI NOASTRE ISTORICE

(Urmare din p. 6)

berare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. La originea acestei atitudini s-au aflat experiența istorică a poporului, pregătirea și prevenirea lui asupra esenței pericolului nazismului de către forțele politice patriotice, în primul rînd de către partidul clasei muncitoare. Participarea armatei române la război împotriva Germaniei hitleriste, începînd de la 23 august 1944 și pînă la înfrîngerea definitivă a acesteia, la 9 mai 1945, a exprimat, în forma cea mai înaltă, atitudinea consecvent antihitleristă a poporului român.

Prin victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, poporul român și-a adus o importantă contribuție la prăbușirea frontului hitlerist în Balcani, la grăbirea înfrîngerii depline a Germaniei. Prin nenumăratele fapte de vitejie și înalt eroism, poporul român a demonstrat că aspirația sa vitală, țelul său suprem erau lichidarea fascismului — cel mai mare dușman al libertății și independenței popoarelor, al civilizației umane — asigurarea independenței patriei, dreptul la dezvoltare liberă. Fixînd locul și importanța revoluției din august 1944 în cadrul evoluției generale istorice a poporului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că ea *„a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rîndul națiunilor lumii. Înfăptuirea insurecției a marcat începutul unor ample mișcări sociale ale maselor largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, conduse de partidul comunist, pentru transformarea revoluționară a societății românești"*.

Necesitatea regenerării societății, evidențiată încă din primele momente ale evenimentelor declanșate în august 1944, a impus Partidul Comunist Român în prim-planul vieții social-politice și economice a țării, sub conducerea lui, poporul român străbătînd cea mai glorioasă epocă din întreaga sa existență istorică. În perioada, istoricește scurtă, care a urmat revoluției din august 1944, s-a realizat cea mai măreață operă materială și spirituală a civilizației românești, prin ale cărei dimensiuni și implicații, relevate îndeosebi de dinamica dezvoltării multilaterale din ultimele două decenii, România s-a înscris ferm și sigur pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism.

În timpul dictaturii militaro-fasciste, al războiului dus de reacțiunea română alături de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice s-a dezvoltat și s-a întărit unitatea de luptă a clasei muncitoare, s-a realizat Frontul Unic Muncitoresc, care a constituit chezășia desfășurării cu succes a luptelor împotriva fascismului și războiului, s-a dezvoltat alianța și colaborarea cu alte forțe democratice și naționale, inclusiv cu o parte importantă a armatei. Aceasta a creat condițiile victoriei, la 23 August 1944, a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, a creat condițiile lichidării dominației imperialiste și a deschis calea transformărilor revoluționare din România.

În realizarea cu succes a actului istoric de la 23 August, un rol important au avut și condițiile internaționale favorabile, îndeosebi victoriile împotriva Germaniei hitleriste obținute de armatele sovietice, de celelalte forțe ale coaliției antihitleriste, cît și de popoarele europene, care și-au intensificat lupta împotriva ocupației și dominației hitleriste.

NICOLAE CEAUȘESCU

MEMORABILA VARĂ

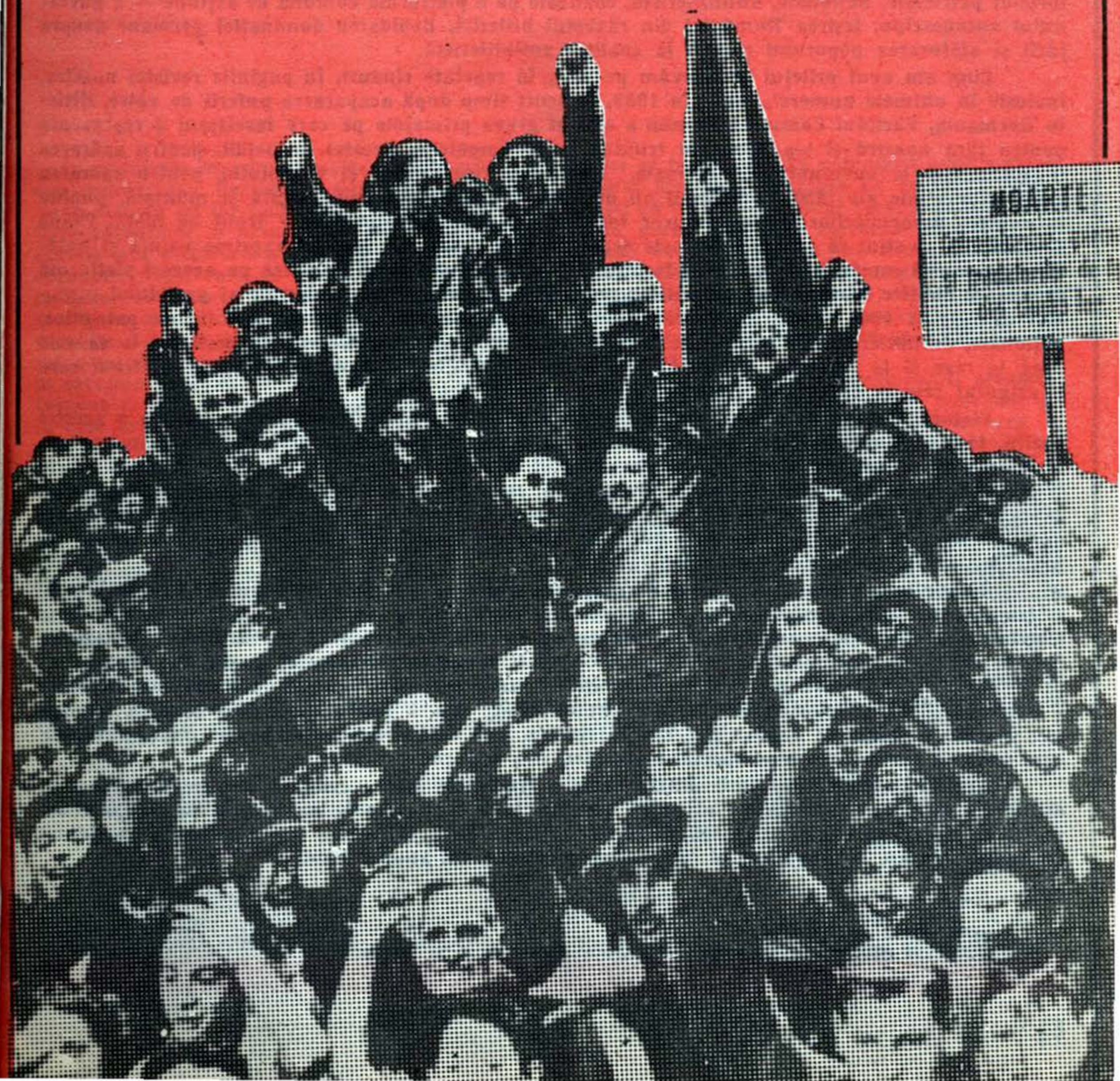

„Români! Pacea, pe care intreaga națiune o dorește, trebuie cucerită prin lupta poporului... Muncitorimea organizată, unită de la comuniști la social-democrați — cheamă întreaga clasă muncitoare, toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoarea politică, credință religioasă și apartenență socială, la luptă hotărîtă... Pentru o Românie liberă, democratică și independentă".

Este glasul muncitorimii unite în Frontul Unic Muncitoresc. Un glas ce răsună cu deosebită forță și claritate în aceste momente de cumpănă pentru cursul istoriei românești.

Sîntem în zilele frămîntatului an 1944. Al patrulea an de cînd România se află sub apăsarea dictaturii militaro-fasciste și al treilea de cînd, împotriva voinței ei, i-a fost impus războiul antisovietic dezlănțuit de Germania hitleristă. Doliul a pătruns în nenumărate și nenumărate case. Avuția națională era pradă jafului hitlerist și distrugerilor războiului. Începînd din martie, frontul a pătruns și pe pămîntul țării noastre și, în cîteva luni, poate chiar săptămîni, întreg teritoriul României se poate transforma în unul din cele mai pustiitoare teatre de război. Cu fiecare zi care trece se deschide tot mai înfricoșătoare prăpastia în care dictatura militaro-fascistă — legîndu-și soarta de aceea a dictaturii hitleriste — împinge țara. Mersul evenimentelor arată că foarte curînd în istoria României va bate un ceas hotărîtor.

Care este soluția? Una singură. Aceea preconizată și promovată cu o deosebită tenacitate de Partidul Comunist Român: răsturnarea — pe cale revoluționară, prin acțiunea unită a tuturor forțelor patriotice, naționale, antihitleriste, coalizate pe o platformă comună de acțiune — a guvernului antonescian, ieșirea României din războiul hitlerist, lichidarea dominației germane asupra țării și alăturarea poporului român la coaliția antihitleristă.

Cum am avut prilejul să relevăm pe larg, în repetate rînduri, în paginile revistei noastre, inclusiv în ultimele numere[1], încă din 1933, la scurt timp după acapararea puterii de către Hitler în Germania, Partidul Comunist Român a sesizat grava primejdie pe care fascismul o reprezenta pentru țara noastră și s-a situat în fruntea luptei împotriva acestei primejdii, pentru apărarea independenței și suveranității naționale. Împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea intereselor vitale ale țării, comuniștii au desfășurat o activitate îndelungată și multiplă, punînd în centrul preocupărilor unirea tuturor forțelor naționale într-un singur front de luptă. Etapă de etapă, ei au știut să găsească formele de organizare și acțiune care să exprime voința și hotărîrea poporului român de a se opune fascismului și războiului și de a aduce pe aceeași platformă de alianțe politice toate forțele patriotice, antifasciste. Este meritul nepieritor al partidului comunist că August 1944, acel ceas de răscruce în istoria României, a găsit toate forțele patriotice, naționale, antihitleriste ale țării — de la clasa muncitoare și partidele muncitorești, de la armată pînă la rege și la cercurile din jurul său — într-un singur front de alianțe politice, front care a asigurat reușita epocalelor evenimente care au avut loc atunci.

Victoria forțelor patriotice, antifasciste în august 1944 a confirmat deplina justețe a acestei poziții, faptul că salvarea țării de la catastrofa în care era împinsă de dictatura militaro-fascistă, scoaterea din alianța cu Germania și din războiul hitlerist s-au putut realiza prin efortul istoric al poporului român, prin forțele țării **care au știut să-și desfășoare acțiunea istorică ținînd seama de condițiile internaționale favorabile ale ofensivelor armatelor sovietice ce duceau greul luptei antihitleriste, ale operațiilor de anvergură ale celorlalte puteri ale coaliției Națiunilor Unite, ale luptei popoarelor împotriva dominației fasciste.**

În continuarea evocărilor privind activitatea eroică pe care partidul comunist a desfășurat-o, în fruntea poporului român, împotriva fascismului, pentru unirea într-un front de luptă a tuturor forțelor revoluționare, progresiste și patriotice antinaziste, încercăm să reconstituim, în paginile care urmează, pe baza mărturiilor de epocă — presă, documente de arhivă, pagini memorialistice, unele din ele inedite sau mai puțin cunoscute — cîteva momente din perioada cea mai fierbinte a acestei activități, memorabila vară a anului 1944, cînd a fost definitivat — pînă în cel mai mic detaliu — planul de acțiune și a fost înfăptuită, prin voința întregului popor, marea revoluție care avea să schimbe în mod radical viața țării și a poporului român.

Dar să urmărim mai întîi ultima parte a studiului[2] despre evoluția pe care a cunoscut-o atitudinea corpului de comandă al oștirii române față de Germania nazistă, de la reacții vehemente de protest pînă la participarea, alături de celelalte forțe patriotice, sub conducerea Partidului Comunist Român, la pregătirea și înfăptuirea revoluției din august 1944.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5-7/1984.
[2] Primele două părți ale acestui studiu în *Magazin istoric*, nr. 6 și 7/1984.

CORPUL DE COMANDĂ AL OȘTIRII ROMÂNE ÎMPOTRIVA GERMANIEI NAZISTE (III)

General-locotenent ILIE CEAUȘESCU,
doctor în istorie

În condițiile în care masele muncitoare — sub conducerea Partidului Comunist Român — se ridicau cu tot mai multă hotărîre împotriva războiului, a dominației Germaniei hitleriste și a dictaturii antonesciene, la nivelul organelor superioare de comandă ale armatei relațiile româno-germane înregistrau momente de adevărată confruntare, de conflicte deschise. Aceste conflicte erau generate în principal de neconcordanța dintre pozițiile pe care se situau cadrele superioare de comandă române și cele germane în raport cu războiul în care erau angajate, de natura și condițiile concrete ale „colaborării". Declanșarea contraofensivei sovietice, la 19 noiembrie 1942, înfrîngerea unităților române dispuse în sectoarele de izbire și încercuirea grupării germane angajată în luptele de la Stalingrad au amplificat vechile animozități dintre trupele române și cele germane. Astfel, dacă rolul fixat de comandamentele germane trupelor române a trezit, încă înainte de declanșarea contraofensivei sovietice, reacții vehemente de protest din partea comandanților de mari unități și a Marelui Stat Major român (M.St.M.) și chiar a unor colaboratori apropiați ai dictatorului Antonescu, desfășurarea evenimentelor pe front după 19 noiembrie 1942 a determinat forurile superioare de comandă românești să treacă la acțiuni care, încălcînd ordinele germane, vizau salvarea armatelor române de la nimicirea lor totală.

Angajate pe fronturi ce depășeau cu mult capacitatea lor de acoperire, lipsite de armament, cele două armate române — 3 și 4 — se găseau într-o situație ce se prefigura dezastruoasă.

Cu două zile înaintea declanșării ofensivei sovietice, Mihai Antonescu l-a convocat pe Killinger, generalul Alfred Gerstenberg și colonelul Spaike comunicîndu-le că, dată fiind situația celor două armate române, „ar fi nedemn de noi pentru ca să lăsăm ca armata să se piardă și încă nu prin luptă, ci prin lipsă de grijă sau pierderea încrederii în puterile ei. Condițiile de inferioritate în care se găsește mai ales Armata 4, dificultățile de aprovizionare și de echipament ale armatelor sînt atît de grele, încît mărturisesc că mă simt dator să fac o intervenție politică... Așa cum m-am condus întotdeauna, sînt neliniștit pentru această armată. Condițiile de inferioritate în care este pusă trebuie să înceteze, pentru că pentru ea vor veni vremuri grele".

M.St.M. ordonă retragerea

Încercînd să oprească aplicarea măsurilor inițiate de comandamentele române după înfrîngerea de la Stalingrad, măsuri ce vizau degajarea organizată a marilor unități de pe front, hitleriștii au trecut la represalii, înlocuind comandanții români (cazul generalului G. Arbore, șeful de stat major al Armatei 3, ori al generalului Stavrescu, comandantul Diviziei 14 infanterie). La 23 noiembrie 1942, generalul Hauffe, șeful Misiunii militare germane din România, acuza pe șeful M.St.M. că, fără a avea acordul părții germane, a co-

municat, încă din 21 noiembrie, grupului de armată aflat sub comanda generalului Lascăr „să facă toate pregătirile pentru a ieși din încercuire și pentru a se îndrepta spre sud. Această înștiințare este posibil că a însuflețit trupele generalului Lascăr mai mult pentru un marș spre sud decît pentru o rezistență necondiționată... Am încheiat convorbirea — relata Hauffe — prin aceea că încă o dată am rugat insistent... să se oprească mișcările de retragere ale unităților române..."

Dar ordinele de operații ale armatelor 3 și 4 române, precum și rapoartele înaintate de comandanții de mari unități conținînd propuneri de retragere au găsit o largă audiență și sprijin la Marele Cartier General Regal Român (M.C.G.R.). La 26 noiembrie, șeful Secției III din M.C.G.R. aprecia că „restul armatei române, constituit din restul marilor unități distruse, trebuie retras și trimis în țară pentru a fi salvat de la distrugere totală". Încălcînd înțelegerile convenite de Antonescu cu partea germană, M.C.G.R. a trimis ofițeri speciali la comandamentele marilor unități, cu misiunea de a coordona eforturile pentru retragerea trupelor. La 11 decembrie 1942, șeful de stat major al Misiunii militare germane din România se adresa M.C.G.R. protestînd și cerînd respectarea relațiilor de subordonare stabilite: „De repetate ori s-au produs incidente între comandamentele germane și române, provenind din faptul că comandamentele germane nu aveau cunoștință de ordinele primite de m[arile] u[nități] române, subordonate lor, de la Marele Cartier General Regal Român". Pentru a evita astfel de incidente, Misiunea militară germană propunea ca M.C.G.R. să facă cunoscut și comandamentelor germane ordinele date de marile unități române subordonate acestora.

Realitatea a fost că ordinele M.St.M. s-au executat de comandamentele românești care, încălcînd dispozițiile eșaloanelor superioare germane, au folosit fiece prilej pentru retragerea trupelor și trimiterea lor în afara zonelor de luptă. În acest sens, ofițerul german de legătură pe lîngă Armata 4 raporta: „Trebuie spus fără ocol că toate serviciile române nu mai lucrează deschis cu comandamentele germane de legătură, ci spun că au primit alte ordine. Există ordine secrete care nu sînt cunoscute oficial nici de comandamentul german de legătură care, într-un fel de tabel camuflat, reglementează în mod general măsurile de comportare a trupei în caz de atac". În fața atitudinii dîrze și curajoase a corpului de comandă românesc, unii ofițeri germani au propus deferirea generalilor români opozanți — între alții, generalii Dragalina, Mihăescu, Boldescu, Stănescu, colonelul Lazăr, lt. coloneii Dragomir și Munteanu — Curții marțiale spre a fi judecați și condamnați. Șeful statului major german de legătură de pe lîngă Armata 4 română raporta la 11 ianuarie 1943, comandantului Grupului de armată „Don": „Am impresia că, după înfrîngerea din noiembrie, s-a dat o dispoziție din partea autorităților supreme române, necunoscută serviciilor germane — de a face totul pentru a împiedica nimicirea pe mai departe a forțelor române... În afară de comandantul suprem însuși [Ion Antonescu] comandamentul suprem [Marele Cartier General Român] nu s-a gîndit la o obligație față de diviziile germane care luptă din greu...

Comandantul suprem — continua șeful statului major german de pe lîngă Armata 4 — nu s-a decis să ia măsuri radicale împotriva statului său major și a generalilor. Altminteri ar fi trebuit aduși în fața unei curți marțiale: generalul Dragalina — general comandant al Corpului 6, generalul Mihăescu — comandant al Diviziei 1 infanterie, generalul Boldescu — comandant al Diviziei 18 infanterie".

Raportul ofițerului german nu făcea decît să întărească convingerea deja formată a feldmareșalului Manstein, comandantul Grupului de armate „Don", cînd aprecia, la 26 decembrie, într-o scrisoare adresată generalului Șteflea, că „trupele Armatei 4 române s-au retras fără a dovedi voință de luptă și au cedat terenul fără a avea nici un motiv stringent". În același document, Manstein l-a atenționat cu maximă severitate pe generalul Șteflea — asupra consecințelor posibile pentru evoluția situației la est de Don și i-a cerut să restabilească cu orice preț voința de rezistență a unităților românești. „Generalul de corp de armată Dumitrescu, însărcinat cu apărarea Donețului, a ordonat acum ca trupele române care luptau în cadrul Grupului Hollidt să se retragă în termen de trei zile pînă la Donț". Manstein vedea periclitată însăși unitatea conducerii operative prin consecințele imense pe care le provocau acțiunile arbitrare ale conducerii militare române.

„Românii nu vroiau să lupte pentru Hitler"

Documentele din arhive românești și germane evidențiază puternica confruntare ce s-a desfășurat mereu între comandamentele germane, preocupate de menținerea și reintroducerea unităților române în luptă, și comandamentele românești care au întreprins toate acțiunile posibile pentru retragerea și sustragerea trupelor de pe front. Într-un memoriu redactat mai tîrziu, generalul Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major din acel timp, prezenta astfel măsurile întreprinse pentru limitarea dezastrului militar la care împinsese țara Ion Antonescu prin politica aventuristă în care se angajase. „Am luat măsura ca toți ostașii luptă-

tori să fie evacuați în țară, ca bolnavi, cu trenurile sanitare și cu trenurile ce se întorceau goale de pe front. Pentru a nu afla nemții am trimis ofițerii din Marele Stat Major pe front pentru a comunica verbal comandanților și a asigura reușita evacuărilor. Prin aceste măsuri, numai prin centrul de deparazitare Tighina au trecut 135 000 ostași evacuați ca bolnavi. Alții au fost evacuați cu materialul de război cu tot"[1].

În acele momente, în pofida intervențiilor și amenințărilor de tot felul la care s-au dedat guvernanții celui de-al III-lea Reich, a măsurilor întreprinse de comandamentele germane, a ordinelor date de Ion Antonescu, trupele române aflate pe front au executat cu totul alte dispoziții, care rezultau din interesele majore ale țării, interese opuse planurilor imperialiste ale Germaniei naziste. Armata română și corpul ei de comandă și-au manifestat în acele momente hotărîtoare pentru desfășurarea operațiilor pe frontul sovieto-german totala lor opoziție față de scopurile urmărite de comandamentul german. Rapoartele informatorilor organelor de comandament germane aflate în contact cu trupele române erau unanime în aprecierea că „românii nu vroiau să lupte în Rusia pentru Germania și Hitler... Trupa și ofițerii înjurau plini de ură, în orice ocazie, Germania, îl făceau pe Antonescu nebun și își exprimau intenția de a nu mai opune nici o rezistență la viitoarele atacuri rusești. Această atitudine era răspîndită mai ales printre ofițeri, care nu făceau nici un secret din simpatia pe care o nutreau Angliei, se pronunțau pentru sabotarea ordinelor și măsurilor germane și își exprimau speranța într-o rapidă ruptură germano-română".

Chiar dacă nu s-a produs oficial, „ruptura germano-română" s-a manifestat prin măsurile inițiate de comandamentele române care nu se încadrau nici pe departe termenului „colaborare". După 19 noiembrie 1942 — preciza unul din rapoartele organelor de informații germane — „străduania primordială a conducerii române a fost aceea de a salva tot ce se putea din trupele lovite... Armata română trebuie să rămînă intactă în substanța sa, nu numai pentru sprijinirea guvernului, ci și pentru apărarea împotriva unor eventuale tendințe expansioniste ungare... Marele Stat Major Român a trecut acum să distribuie directive operative — peste capul Misiunii militare germane pentru armata de uscat și al comandamentelor germane — unităților românești subordonate Grupului de armate «A» și «Don» și să retragă pur și simplu de pe linia frontului anumite trupe... Noua evoluție și-a atins punctul culminant atunci cînd generalul-colonel Dumitrescu, la 23 decembrie, a refuzat să preia și comanda Grupului Hollidt (subordonat dealtfel lui, subordonare pe care la începutul lunii decembrie o ceruse) pentru că — după cum a informat generalul Ștefiea, care fusese firește spiritus rector al refuzului — nu putea prelua responsabilitatea pentru o situație «pe care nu o crease»".

Situația de pe front și cea din țară, starea de spirit existentă în armată și în rîndurile tuturor claselor și păturilor sociale indică pentru sfîrșitul anului 1942 și începutul anului 1943 existența unei puternice crize determinate de continuarea alianței și „colaborării" militare cu cel de-a III-lea Reich. În aceste împrejurări, Antonescu nu a mai avut de înfruntat doar rezistența sau opoziția unui general ori a unui grup de ofițeri superiori față de coordonatele imprimate politicii militare, ci s-a ajuns la faza respingerii totale a politicii oficiale și cu precădere a continuării „colaborării" militare cu Germania.

Împotriva comportării comandamentelor germane față de cele române s-au ridicat numeroase și vehemente proteste. Așa a fost cazul generalilor N. Dăscălescu — comandantul Corpului 2 armată, G. Arbore — șeful statului major al Armatei 3, înlăturat din funcție în mod brutal de generalul german Hollidt, apoi acela al generalului Teodor Ionescu, care a cerut și el să fie înlocuit la comandă pentru a nu mai fi pus în situația de „a fi intermediar care să execute fără nici o obiecție toate sugestiile" ce i se fac „de multe ori în contrazicere cu nevoile Corpului 1 armată, dar în profitul trupelor germane". Proteste au înaintat și generalii C. Vasiliu-Rășcanu — comandantul Diviziei 1 munte, Ciurea—comandantul Diviziei 4 munte, C.I. Dragalina — comandantul Corpului 6 armată și alții.

Un refuz categoric

Chiar în rîndurile apropiaților lui Ion Antonescu s-a ridicat problema unei „clarificări" a politicii generale a țării. Astfel, la 27 februarie 1943, generalul Constantin Pantazi, ministrul apărării naționale, s-a adresat lui Antonescu în următorii termeni, semnificativi pentru starea de spirit existentă în acele momente la cel mai înalt nivel al deciziei militare: „În situația actuală, după înfrîngerea pe care am suferit-o în noiembrie (sfîrșitul lunii), opinia noastră publică a rămas nelămurită asupra atitudinii noastre de viitor. În numele modestului meu spirit de prevedere, vă rog a examina oportunitatea clarificării în mod public a liniei pe care merge țara.

În primul rînd, ca ministru de război sînt dator a supune cunoștinței domniei voastre că între opinia publică nelămurită și armată este peste putință a se împiedica interpenetrabilitatea. De la sfîrșitul lunii noiembrie, prin toate mijloacele lupt să împiedic

[1] Ample fragmente din memoriul generalului Ilie Ștefiea au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1979.

crearea unui spirit depresiv în armată. Am acționat prin Marele Stat Major, direct prin control, prin propagandă, în trenurile de răniți, la stațiile obligatorii de deparazitare, la trupe. Prin sancțiuni etc., etc. Dacă spiritul din interior poate avea rezultat defavorabil chiar asupra oamenilor care sînt pe front, dar acum cînd toată armata va fi în interior?". După părerea noastră, documentul prezentat mai sus are o importanță deosebită, întrucît indică fără dubii că cei aflați în acele momente la conducerea armatei, în pofida propriilor sentimente sau exprimării oficiale, erau conștienți de faptul că situația era mult mai grea decît cea îndeobște provocată de o înfrîngere militară. Pentru Constantin Pantazi nu se punea problema „contaminării" populației de către ostașii și ofițerii care trăiseră coșmarul unei înfrîngeri și a căror stare de spirit era reliefată chiar de documentele germane, ci invers, a acestora de către populație, ceea ce exprimă îndeajuns de bine raporturile care au existat dintotdeauna între poporul român și armată și, bineînțeles, situația existentă în acea perioadă în țară.

Pe măsură ce situația Wehrmachtului pe frontul sovieto-german se înrăutățea, relațiile oficiale româno-germane au fost puternic zdruncinate. Opoziția și rezistența trupelor și a forurilor de conducere militară erau atît de evidente și pentru conducătorii naziști, încît în anturajul lui Ion Antonescu au început să se exprime temeri că Reichul nu va mai livra materialul necesar pentru refacerea unităților. Totodată, trebuie subliniat faptul că s-au respins cu și mai multă hotărîre încercările germanilor de a-și institui controlul asupra unor servicii și comandamente românești. De pildă, șeful subsecretariatului de stat al aerului, comandorul Gh. Jienescu s-a opus propunerii din 25 mai 1943 a generalului Gerstenberg, șeful Misiunii militare aeriene în România, ca germanii să preia conducerea apărării antiaeriene a teritoriului românesc, prin punerea sub comandă germană a unităților românești destinate acestei misiuni. Însuși Antonescu și-a pus rezoluția pe referatul comandorului Jienescu: „De acord cu S.S. [subsecretarul de stat] al Aerului. Nu trecem conducerea apărării teritoriului unui comandament străin". Aceeași opoziție a întîlnit Gerstenberg și în alte probleme, ceea ce îl făcea să noteze că nu era vorba „de o nemulțumire trecătoare, ci de imputări pe care guvernul român le face cu prea mare ușurință și care pot dăuna în mod durabil înțelegerii". Cît de serioasă era situația rezultă dealtfel chiar din propunerile comandamentelor germane, care apreciau ca absolut necesară dispersarea marilor unități române și utilizarea lor pe batalioane și regimente.

Toată atenția spre Transilvania

Anul 1943 a adus importante mutații în situația strategică, politică și militară internațională, devenind tot mai evidente semnele catastrofei militare a puterilor Axei. Victoriile armatelor sovietice[1], debarcarea anglo-americană în Sicilia[2] și apoi capitularea Italiei[3], amploarea mișcării de rezistență a popoarelor cotropite din Europa și-au găsit corespondențe și în evenimente din România.

Activitatea eroică a Partidului Comunist Român de coalizare a tuturor forțelor patriotice, antihitleriste ale națiunii a înregistrat succese deosebite în cursul anului 1943. În toamnă a fost constituit Frontul Patriotic Antihitlerist[4], iar spre sfîrșitul anului, contactele stabilite din toamnă de comuniști cu cercurile Palatului indicau faptul că în rîndurile forțelor de rezistență căpătau tot mai mare audiență punctele cuprinse în platforma propusă de P.C.R. care vizau în esență înlăturarea regimului antonescian, ieșirea României din războiul hitlerist și ralierea la coaliția Națiunilor Unite, dezrobirea teritoriului cotropit de horthyiști prin Diktatul de la Viena și restabilirea independenței și suveranității naționale. Documentele din această perioadă relevă mutațiile petrecute în poziția și atitudinea forțelor și grupărilor politice românești, precum și aderența tot mai manifestă a cadrelor de conducere din armată la acțiunile și măsurile preconizate de P.C.R. pentru salvarea țării de la catastrofă. „România — raporta șeful Serviciului german al economiei de război din România — este și în atitudinea ei foarte departe de [interesele Reichului], încît adesea se vorbește, chiar și de către ofițeri, despre războiul «german» nu de războiul «român» sau de războiul «comun»".

Puternica mișcare de rezistență antifascistă a poporului român, atitudinea vehement ostilă alianței cu Germania a cor ului de comandă și acțiunile desfășurate de aceasta în 1943, sub egida M.St.M., pentru a împiedica reangajarea armatei române în luptele războiului hitlerist, au influențat și mai mult condițiile de exercitare practică a „colaborării" militare româno-germane. Îngrijorate de situația generală din România, organele de informații naziste au sesizat adesea măsuri ale M.St.M. ce prefigurau încheierea unui vast plan de acțiune menit să asigure armatei române posibilitatea de a se degaja de controlul german. La 5 noiembrie 1943, O.K.W-ul era informat despre conținutul unei telegrame a Legației germane din București datată 1 noiembrie, prin care se raporta că „armele livrate de Germania nu au fost utilizate contra Uniunii Sovietice, ci au rămas în țară... Este vizibilă încercarea de a se obține ca în țară să rămînă cît mai puține trupe germane". Cîteva zile mai tîrziu, același for suprem militar era informat că la 6 noiembrie avusese

1-4 *Magazin istoric*, nr. 4/1970; 1/1968; 2/1980; 5/1984.

loc o „întrunire secretă a unor generali romă i în care s-a discutat, printre altele, necesitatea depistării tuturor omânilor din Transilvania şi Romă ia veche, prieteni ai ermaniei", desigur în scopul neutralizării lor în eventualitatea unei coliziuni politice.

Începînd cu vara anului 1943, M.St.M. a organizat şi condus manevre cu trupe în Transilvania, a întărit efectivele şi a sporit numărul marilor unităţi însărcinate cu asigurarea li iei de demarcaţie cu Ungaria. Concomitent, a elaborat şi transmis la trupe — sub pretextul necesităţii de a pregăti din timp organizarea apărării teritoriului împotriva unor eventuale acţiuni cu trupe aeropurtate şi a menţinerii ordinii interne — planuri şi instrucţiuni de luptă în care erau prevăzute modalităţile de intervenţie şi forţele destinate pentru apărarea oraşelor, obiectivelor economice şi a principalelor căi de comunicaţii.

Analizînd întreaga activitate desfăşurată de M.St.M. în anul 1943, precum şi implicaţiile pe care aceasta le-a avut asupra relaţiilor militare româno-germane, acelaşi prof. Gamillschegg, fostul director al Institutului de relaţii culturale germano-român, foarte bun cunoscător al istoriei şi realităţilcr româneşti, afirma: „După retragerea de la Stalingrad s-a accentuat vizibil activitatea de sabotaj a Marelui Stat Major român. În vremea cînd o participare mai mare a trupelor romă e în răsărit ar fi putut împiedica grelele contralovituri suferite, o parte a armatei a fost... dispusă de-a lungul frontierei maghia e. Atunci cînd cercurile noastre militare au înaintat Marelui Stat Major român o adresă cu numărul regimentelor şi diviziilor care se aflau în vestul României, s-a răspuns că aceste unităţi în nici un caz nu se puteau afla în vestul ţării pent u că erau angajate în est. În realitate, forţele armate erau împărţite: o parte, cea mai slabă, se afla efectiv pe frontul rusesc, în timp ce contigentul principal rămăsese mai departe pe fron-

August 1944. *Grup statuar de sculptorul Povel Mercea*

tieră. Mareşalul [Antonescu] a intervenit mai energic abia cînd frontul rusesc s-a apropiat... Acum era însă prea tîrziu, mai ales că şi mobilizarea generală, decretată în acele zile critice, a fost defectuoasă. La fel de primejdios a fost şi defetismul conducerii militare române. Este cunoscut că locţiitorul şefului Marelui Stat Major, generalul Mardon [corect: Mardare] vorbea despre înfrîngerea germanilor ca despre ceva foarte sigur şi acest lucru se făcea de sus în jos, pînă la comandanţii de batalioane şi companii".

Situaţia a evoluat în aceeaşi direcţie şi în perioada ce a urmat, criza regimului antonescian şi a raporturilor cu ermania nazistă atingînd noi cote de agravare. Referindu-se la situaţia din România, căpitanul Cartellieri, trimis special al Marelui cartier general al Führerului pentru a informa asupra stării de spirit din ţara noastră şi a măsurilor ce se impuneau, raporta la 14 mai 1944: „Făcînd abstracţie de opoziţia din ţară, care şi-a întins dintotdeauna antenele înspre partea inamică [Naţiunile Unite], şi ultimii români de încredere încep să devină şovăitori în atitudinea lor. Se caută în general posibilităţi politice salvatoare... Ordinele mareşalului sînt sabotate în linia a doua, în labirintele ministeriale (afirmaţiile generalului-locotenent Gerstenberg)... *Multe organe militare germane văd salvarea în ocuparea ţării. Ei scapă însă din vedere faptul că ocuparea nu numai că pretinde forţe germane, ci că, în acel caz, va trebui să ne aşteptăm în cel mai scurt timp* [la apariţia în diverse regiuni] *a unor bande şi acţiuni de sabotaj. În România există, fără îndoială, forţe crescînde care acţionează pentru a impulsiona România spre o desprindere de noi* [subl. ns.]"

Alături de toţi patrioţii

Trimisul special al Marelui Cartier al Wehrmachtului sesiza situaţia existentă, ca şi

dilema în care s-au găsit guvernanții naziști de-a lungul perioadei cuprinse între episodul Stalingrad și declanșarea revoluției române din august 1944.

În pofida tuturor mijloacelor încercate pentru a determina o reangajare a armatei române pe front, după retragerea ordonată în lunile ianuarie-februarie 1943, pentru refacerea unităților, forurile politice și militare germane s-au izbit de o rezistență pe cît de diversă, pe atît de eficientă.

În primăvara anului 1944 a avut loc o creștere a „opoziției față de pretențiile germane", M.St.M. depunînd eforturi pentru a asigura evacuarea marilor unități române din Crimeea și a evita ca trupele sale din Moldova să mai fie intercalate printre cele germane. În vara lui 1944, M.St.M. a protestat în repetate rînduri și a intervenit pe lîngă comandamentele germane în legătură cu modul de organizare a pozițiilor de apărare în Moldova, a deschis o anchetă cu privire la comportarea comandamentelor germane față de trupele române din Crimeea și a insistat pentru reglementarea raporturilor de subordonare a unităților române față de cele germane și invers. În legătură cu ultimul aspect, generalul Ilie Șteflea a fost deosebit de categoric. Astfel, cînd generalul Wohler și-a rezervat „dreptul de a da ordine pentru misiuni speciale" Corpului 57 blindat german subordonat Armatei 4 române, el a protestat, arătînd că „acest fel de a conduce nu poate fi admis. Toate ordinele date unităților germane ce vor intra în compunerea Armatei a 4-a, trebuie să treacă prin comandamentul acestei armate". Iar atunci cînd comandamentul german a încercat să subordoneze Brigada de căi ferate română unui regiment german, M.St. M. a răspuns ferm: „Invers. Germanii să se subordoneze românilor".

Starea de spirit a armatei române evolua rapid și categoric în defavoarea Germaniei naziste. Dacă la 6 august 1944, generalul H. Friessner nota că „nu se poate conta pe Armata 4 română, nici pe Grupul de armate român [Armata 3] al lui Dumitrescu", la 16 august, cu numai o săptămînă înainte de declanșarea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, el ajungea la concluzia generală că „este imposibil a se conta pe diviziile române". Armata română, de la Marele Stat Major la grupă, de la general la soldat era gata de luptă pentru eliberarea țării de sub dominația nazistă.

„Armata e chemată să joace un rol de frunte — se arăta într-un apel publicat de P.C.R. în paginile *României libere* din 22 martie 1944. Antonescu trebuie doborît. Pentru aceasta armata trebuie să se unească cu toți patrioții. Nici o clipă nu este de pierdut. E momentul acțiunii. Alături de popor, doborîți pe trădătorul de patrie, Antonescu. Împiedicați cu armele pustiirea țării de către nemți. Uniți-vă cu toți patrioții în lupta pentru salvarea țării!"

Dînd curs chemărilor lansate de P.C.R. și celelalte forțe patriotice, cadrele superioare de comandă ale armatei au evoluat de la opoziția și rezistența exprimate prin demisii, sabotaje, insubordonări față de ordinele comandamentelor germane, refuz de a mai lupta, la participarea activă la acțiunile de pregătire a revoluției din august 1944. Alături de C. Sănătescu, C. Vasiliu-Rășcanu, C. Niculescu, M. Racoviță, Socrat Mardare, G. Potopeanu, Ilie Crețulescu, C. Anton, Iosif Iacobici, Gh. Mihail, mulți alți generali și ofițeri superiori și-au adus contribuția la pregătirea acțiunii de eliberare a României de sub dominația Germaniei hitleriste. Trebuie spus că în vara anului 1944, în afara grupului de ofițeri superiori și generali care au participat efectiv la pregătirea sub aspect militar a revoluției, majoritatea comandanților de mari unități și ofițerii din M.St.M. se pronunțau pentru ieșirea din război și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste. Mulți comandanți de mari unități consultați de generalul Constantin Sănătescu asupra atitudinii ce o vor adopta în eventualitatea declanșării revoluției, și-au declarat acordul și sprijinul pentru reușita ei[1]

În conformitate cu interesele țării și propriile opțiuni, la declanșarea revoluției întreaga armată română a răspuns, acționînd fără nici un fel de ezitări și fără nici o defecțiune, caz unic în istoria — nu numai a țării noastre, ci și universală —, pentru înfăptuirea programului guvernului nou instaurat, format în majoritate de generali. Marele Stat Major, în frunte cu noul său șef, generalul Gh. Mihail, cel demis de Antonescu la 9 septembrie 1940, a asigurat, conform planurilor și cu mijloacele destinate anterior, conducerea centralizată a operațiilor militare ce s-au circumscris momentului epocal al Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Toate acestea reprezentau — așa cum sublinia secretarul general al partidului nostru — o confirmare a justeței orientărilor partidului comunist, „*a politicii sale de conlucrare cu toate forțele antifasciste și naționale, cu armata, de mobilizare a ei de partea poporului în momente hotărîtoare pentru destinele țării*".

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1984.

70 DE ZILE

70 DE NOPŢI

VALERIU BUDURU,
MARIAN ŞTEFAN

Bucureşti, Calea Moşilor 103. O adresă binecunoscută de cei care au participat la pregătirea revoluţiei din august 1944. Aici a funcţionat una din casele conspirative ale Partidului Comunist Român, în care au avut loc numeroase şedinţe pentru dezbaterea şi stabilirea direcţiilor şi căilor de acţiune. Aici, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1944[1] a avut loc una din cele mai importante consfătuiri comune a reprezentanţilor forţelor angajate în acţiunea de răsturnare a regimului de dictatură militaro-fascistă şi ieşire a României din războiul hitlerist: Lucreţiu Pătrăşcanu şi Emil Bodnaraş, reprezentînd Partidul Comunist Român, generalii Constantin Sănătescu, şeful Casei militare a regelui, şi Gheorghe Mihail, colonelul Dumitru Dămăceanu, şeful de Stat major al Comandamentului Militar al Capitalei (C.M.C.), Ion Mocsony-Stîrcea şi Mircea Ioaniţiu, din partea Palatului Regal şi Grigore Niculescu-Buzeşti, şeful direcţiei cifrului din Ministerul afacerilor străine, aflat în strînsă legătură atît cu Palatul, cît şi cu şefui P.N.Ţ.

O acţiune largă, care să cuprindă masele

Începute în jurul orei 22.00 dezbaterile au durat mult peste miezul nopţii şi — după cum îşi amintesc cei care s-au aflat de faţă — au fost foarte aprinse. Problema cea mai discutată a fost modalitatea practică de înlăturare a lui Antonescu. Cum, în ce fel, să fie realizată această acţiune atît de îndrăzneaţă? În dorinţa de a limita cît mai mult participarea maselor populare la marile evenimente ce se pregăteau, reprezentanţii Palatului au venit cu o variantă care — reflectînd şi orientarea partidelor burgheze — preconiza ca ieşirea din război şi de sub dominaţia Germaniei naziste să se realizeze printr-o lovitură de palat, înfăptuită de un grup foarte restrîns de persoane. Era o soluţie pe cît de nerealistă, pe atît de periculoasă, încercarea — lipsită de sprijinul poporului — putînd fi anihilată imediat de puternicele forţe hitleriste aflate în ţară, ca şi de aparatul represiv de stat.

În opoziţie cu această orientare, partidul comunist a prezentat un plan concret, realist, bine fundamentat, care formula clar şi precis atît obiectivele cît şi căile de acţiune: răsturnarea prin forţă a guvernului antonescian, scoaterea ţării din războiul hitlerist şi întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.

---

[1] În decursul anilor, *Magazin istoric* a publica ample şi numeroase studii, sinteze istorice, evocări, reconstituiri, pagini memorialistice despre pregătirea şi desfăşurarea Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, din august 1944, inclusiv evocări ale consfătuirii secrete din noaptea de 13 spre 14 iunie şi alte întîlniri şi tratative pentru pregătirea marilor evenimente (nr. 6,7-8/1969, 6-8/1974, 8/1979).

Prezentînd acest plan, reprezentanţii P.C.R. au subliniat că realizarea lui trebuie să se bizuie pe sprijinul maselor populare, al armatei de pe front şi din interior, al tuturor forţelor patriotice.

Datorită realismului său, planul conceput şi elaborat de partidul comuniştilor a fost, în cele din urmă, însuşit de către toţi cei prezenţi la consfătuire. S-au dezbătut şi adoptat apoi şi alte măsuri, hotărîndu-se, între altele, crearea unui comitet militar care să se ocupe de stabilirea operaţiilor tehnice concrete menite să asigure realizarea obiectivelor propuse.

Moment important în organizarea revoluţiei din august 1944, consfătuirea din noaptea de 13 spre 14 iunie a fost precedată de numeroase alte întîlniri şi tratative, într-o acţiune pregătitoare de mare complexitate şi cuprindere. Dar iată, într-o relatare mai puţin cunoscută, cîteva date despre modul în care a decurs această acţiune. Este vorba de o corespondenţă a Agenţiei Associated Press, transmisă la 2 septembrie 1944 şi reluată de cotidianul *The Washington Post*[1], corespondenţă în care ziaristul american Eddy Gilmore rezuma, într-o redactare proprie, conţinutul declaraţiei pe care Lucreţiu Pătrăşcanu, sosit la Moscova cu delegaţia română pentru a semna armistiţiul cu Aliaţii, o făcuse în faţa corespondenţilor unor prestigioase ziare şi agenţii internaţionale de presă din Europa şi America de Nord cu privire la pregătirea actului din 23 August 1944.

„Regele Mihai al României a început să colaboreze cu comuniştii încă din 1943, chiar sub nasul generalilor ocupanţi nazişti... Tînărul monarh a fost cîştigat de partea planului încă de la începutul anului 1943...

În aprilie [1944] au început pregătirile active, militare şi politice, pentru răsturnarea lui Antonescu. S-a stabilit un contact direct între rege şi comunişti, iar în mai comuniştii şi reprezentanţii altor partide s-au întîlnit cu Mihai şi au pus la cale lovitura.

La sfîrşitul lunii mai, germanii aveau în România efective de circa 660 000 ostaşi. Pe front erau 450 000, iar în rezervă încă 115 000; 50 000 în jurul Bucureştilor, iar restul pe tot întinsul ţării. Acest total includea 9 divizii de blindate, iar pe lîngă toate acestea mai erau şi 8 000 germani «civili» deghizaţi în turişti, oameni de afaceri sau ziarişti. Trupele erau astfel amplasate încît să încercuiască armata română, iar perspectiva patrioţilor nu părea promiţătoare.

Comuniştii au propus realizarea imediată a unei răscoale şi acţiuni directe.

Regele a fost de acord. S-a hotărît mobilizarea tuturor forţelor patriotice şi crearea unui comitet militar... Pe la sfîrşitul lunii mai sau începutul lui iunie s-a creat un front solid al partidelor care se opuneau lui Hitler şi Antonescu, iar la

[1] Textul ne-a fost pus la dispoziţie de *dr. Gh. Buzatu*.

De la prima audienţă

Preocupat de atragerea tuturor forţelor în frontul de luptă antihitlerist, Partidul Comunist Român a urmărit cu multă atenţie deplasările produse în sînul acestor forţe, inclusiv disensiunile şi nemulţumirile ce puteau fi folosite împotriva regimului de dictatură militaro-fascistă, cum au fost disensiunile dintre regele Mihai şi Ion Antonescu. Desigur că principalul motiv care a determinat cercurile Palatului să acţioneze în direcţia cerută de interesele ţării, alăturîndu-se pînă la urmă largii coaliţii organizată şi condusă de P.C.R., a fost teama că, rămînînd inactivă, monarhia nu va putea supravieţui prăbuşirii regimului antonescian. În această privinţă, unul dintre apropiaţii suveranului spunea: „Amestecat sau nu în treburile politice ale anilor din urmă, monarhul va trebui să tragă consecinţele. Opinia publică nu iartă regilor pasivitatea atunci cînd e în joc viitorul ţării". În aceeaşi ordine de idei, fostul ministru al României la Washington, Carol Davila, declara la 10 aprilie 1944, unui corespondent al Agenţiei Reuter: „Regele Mihai al României trebuie să demită guvernul mareşalului Antonescu, altfel monarhia va fi înlăturată în România... Aceasta reprezintă ultima şansă a dinastiei de Hohenzollern".

Semnificativă pentru ponderea pe care au avut-o propriile interese ale monarhiei, ca şi ale partidelor burgheze, de altfel, în ansamblul deciziilor pe care acestea le-au luat în desfăşurarea evenimentelor din vara anului 1944, este şi următoarea subliniere dintr-un document intitulat Consiliul de Coroană şi întocmit de consilierii regelui, în mai 1944: „Nu numai Aliaţii, dar însăşi opinia publică română va putea susţine cu drept cuvînt că opoziţia democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-şi îndrepte privirea către noi forme de organizare politică şi socială". În continuare, în documentul amintit, consilierii monarhului se întrebau: „Cine îşi poate imagina că monarhia şi o formă de stat ce şi-a manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supravieţui?"

În evoluţia atitudinii pe care Palatul Regal a luat-o faţă de dictatura militaro-fascistă trebuie avute în vedere, cum am arătat, şi fricţiunile care au apărut, încă din septembrie 1940, de la urcarea lui Mihai pe tron, între rege şi Antonescu. Faptul că Antonescu l-a deposedat pe Mihai de aproape toate prerogativele regale, ca şi modul jignitor în care şeful regimului politic se purta cu monarhul au dat naştere la numeroase ciocniri între Palat şi Antonescu, ciocniri care — în condiţiile înfrîngerilor succesive suferite de Germania hitleristă şi ale amplificării rezistenţei antihitleriste a forţelor patriotice — s-au amplificat.

Iată, în legătură cu aceasta, două întîmplări relatate în paginile sale de însemnări inedite de către generalul Dumitru Dămăceanu, care o vreme a îndeplinit şi funcţia de aghiotant regal. Întîmplări ce îşi au semnificaţia lor pentru atmosfera ce a caracterizat încă de la început relaţiile dintre Mihai şi Antonescu:

„A doua zi după suirea pe tron a noului rege, în ziua de 7 septembrie 1940, Antonescu a avut o audienţă la Mihai; era prima audienţă pe care o avea. Ca aghiotant regal, aşteptam într-o cameră alăturată. La sfîrşitul audienţei, regele a trecut grăbit prin camera în care mă aflam, încruntat, congestionat şi roşu la faţă. Antonescu, trecînd şi el pe lîngă mine, mi-a spus cu un ton imperativ să am grijă «să se termine odată cu toate aceste plimbări ale regelui cu maşina». Prin aceasta, mareşalul îl lovise pe suveran, chiar de la început, în punctul său cel mai sensibil; cu greu îi va ierta Mihai şi pentru această atitudine!..."

A doua întîmplare pe care o relatează Dumitru Dămăceanu este legată de un conflict ivit între colonelul Ion Teodreanu care, la începutul anului 1943, îndeplinea funcţia de şef al Casei militare regale şi Mocsony-Stîrcea, pe atunci mareşal al Curţii şi unul dintre apropiaţii rege-

20 iunie Blocul Național Democratic și-a emis declarația.

«Astfel — a spus Pătrășcanu, el însuși membru al partidului comunist de 25 ani — s-a creat instrumentul menit să-l răstoarne pe Antonescu»".

Nodul gordian

După adoptarea planului propus de Partidul Comunist Român privind răsturnarea prin forță a regimului de dictatură militaro-fascistă, scoaterea țării din războiul dus alături de Germania hitleristă și alăturarea la Națiunile Unite, de luptă pentru eliberarea părții de nord-vest a României de sub ocupație străină, ritmul pregătirilor în vederea atingerii acestor obiective s-a intensificat. Cum spunea unul din participanții la evenimente, aproape fiecare zi și fiecare noapte ce s-a scurs pînă la istorica zi de 23 August a fost consacrată unei activități susținute pentru definitivarea planului, stabilirea tuturor măsurilor care să asigure funcționarea ir proșabilă a întregului mecanism destinat a fi pus în mișcare la data stabilită. Au avut loc noi întîlniri și tratativ pentru fixarea datei și locului de declanșare a acțiunii, a modalității de arestare a celor doi Antonești și a altor membri ai guvernului dictaturii militaro-fasciste, întocmirea documentelor ce trebuiau date publicității imediat după răsturnarea guvernului de dictatură, stabilirea componenței și caracterului noului guvern, ca și rezolvarea altor numeroase probleme de care depindea victoria în marea confruntare ce avea să se producă.

În organizarea marii acțiuni, P.C.R., ceilalți factori politici și militari au pus accentul pe forțele interne. Ei au urmărit însă cu atenție și toate elementele de conjunctură externă de natură să favorizeze reușita acțiunii. Și, în primul rînd, previzibila acțiune ofensivă a armatelor sovietice de pe frontul Iași-Chișinău, care putea angaja o mare parte a forțelor hitleriste aflate pe teritoriul țării noastre, ofensivă care s-a și produs începînd cu 20 august 1944.

Acționînd în interesul fundamental al poporului, Partidul Comunist Român are meritul istoric nu numai de a fi știut să realizeze într-un front comun toate forțele patriotice, antihitleriste, să stabilească obiective și căi precise de luptă, dar și să găsească, de fiecare dată, în cadrul acestor tratative, acel limbaj menit să păstreze unitatea de acțiune a acestui front. În condițiile în care diversele forțe — partidele burgheze, Palatul Regal — abordau problemele în primul rînd prin prisma propriilor lor interese, căutînd soluții lăturalnice sau situîndu-se pe poziția tergiversărilor și amînărilor, partidul comunist a avut tactul și răbdarea și, în același timp, fermitatea și energia necesare pentru a finaliza acțiunea de pregătire în măsuri concrete și bine gîndite, menite să angajeze în strînsă unitate toate forțele patriotice, antihitleriste, ceea ce a dus —

---

lui. Aflînd despre conflictul dintre cei doi, „mareșalul Antonescu a cerut colonelului [Ion] Codreanu să-i informeze în scris despre incidentele avute cu Stîrcea, lucru pe care Codreanu l-a făcut imediat. La rîndul său, Mihai, aflînd despre această notă informativă pe care colonelul Codreanu o trimisese lui Antonescu, a cerut acestuia din urmă să-i trimită în original nota întocmită de colonelul Codreanu. Antonescu a dat curs cerinței regelui. Pe această notă informativă care a fost atît în mîna lui Antonescu cît și a lui Mihai, ei și-au făcut unele adnotări care dovedesc limpede că între ei erau divergențe care evoluau deja pe un plan mult mai larg și mai grav.

Redau cîteva epicuri din însemnările celor doi, așa cum mi-au fost prezentate și mie de către colonelul Rusescu, din copiile pe care acesta le posedă, în extenso.

Restituind nota întocmită de către colonelul Codreanu, Antonescu informa pe rege, la 26 februarie 1943, că «Nota informativă este făcută din ordinul meu» și semna, Mareșal Antonescu.

La diferitele puncte din cuprinsul acestei note, prin care — printre altele — colonelul Codreanu dădea anumite relații despre Stîrcea și vorbea de «lipsă de conlucrare din partea lui Stîrcea cu elementele militare de la Curte, ceea ce a împiedicat Casa militară să-și îndeplinească rolul», regele adnota: «Nimeni din Curtea mea nu are voie să raporteze în afară, nici să informeze».

Într-un alt loc, colonelul Codreanu informa: «În tabelul cu ordinea de importanță a demnitarilor Curții, adjutanții regali sînt puși în urma tuturor».

Observația regelui: «Eu am făcut ordinea de precădere la Curte».

«Deși (Stîrcea) nu are decît gradul de fruntaș — nota colonelul Codreanu — totuși tratează pe ofițerii batalionului de gardă foarte sumar și uneori nici nu le răspunde la salut».

Regele sublinia: «Este la curte ca mareșal al Palatului și nu ca fruntaș».

«Tînărul Stîrcea nu corespunde funcției de mare răspundere ce este chemat să gireze, fiind complet lipsit de experiență și tactul necesar», nota colonelul Codreanu.

Adnotarea regelui: «Nu șeful Casei militare este în drept să judece dacă mareșalul numit de mine este sau nu în măsură de a îndeplini funcția pe care o exercită».

În rezumat — sublinia regele Mihai — «colonelul Codreanu nu mai poate rămîne șeful Casei militare». Sub această adnotare se afla semnătura regelui și era trecută data de 27 februarie 1943...

Cu adnotările de mai sus, nota a fost restituită lui Antonescu. Acesta, la rîndul său, l-a răspuns lui Mihai în scris:

«Măiestatea Voastră afirmați în notările marginale că „Nimeni din Curtea mea n-are voie să raporteze în afară și nici să informeze..." Maiestate, vă declar categoric că nu pot fi de acord cu acest principiu... De îndată ce faptele Curții trec prin zidurile Palatului și de îndată ce se ia de oricine de la Curte, fără știrea conducerii statului, inițiative care privesc probleme de ordin intern și extern..., am dreptul să fiu informat...».

Adnotarea era semnată de mareșalul Antonescu și purta data de 6 martie 1943.

În urma acestui incident, colonelul Codreanu și-a dat demisia din armată"[1].

---

[1] În funcția de șef al Casei militare regale a fost numit, în locul colonelului Ion Codreanu, generalul Constantin Sănătescu.

cum se știe — la strălucita victorie din august 1944.

Odată cu publicarea, la 20 iunie 1944, a *Declarației de constituire a Blocului Național-Democratic*, care a reunit Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal — politica de alianțe promovată de P.C.R. a căpătat astfel o strălucită finalizare. S-a lărgit cîmpul de acțiune pentru intensificarea pregătirilor în vederea realizării obiectivelor propuse. Din păcate, liderii P.N.Ț. și P.N.L. au continuat să practice tactica subterfugiilor, amînărilor și tergiversărilor. În timp ce partidul comunist cerea urgentarea măsurilor de pregătire a maselor populare și a armatei în vederea răsturnării dictaturii militaro-fasciste prin forța armelor, șefii celor două partide, temîndu-se de mase și voind să limiteze angajarea lor în luptă, căutau să reducă acțiunea la o simplă lovitură de palat, pentru a cărei reușită vedeau absolut necesară participarea unei forțe militare pusă la dispoziție de Aliați. Chiar la cîteva zile după constituirea B.N.D., la 26 iunie, un raport al Serviciului Special de Informații (S.S.I.) sublinia faptul că „atît I. Maniu, cît și D. Brătianu sînt convinși că o schimbare în România nu este posibilă decît sub presiunea evenimentelor din afară și mai puțin a mișcării interne. Acesta este nodul gordian al înțelegerii dintre partidele democratice și extrema stîngă comunistă, comuniștii urmărind crearea Frontului Democratic ca organizație de luptă imediată și efectivă împotriva conducerii de război a României, pe cînd național-țărăniștii și liberalii privesc crearea Frontului Democratic drept pregătirea unei formule de guvernare în momentul cînd situația internă se va schimba fundamental sub presiunea evenimentelor militare".

Cu tact și perseverență, printr-o totală dăruire față de interesele fundamentale ale poporului, prin realism și luciditate, P.C.R. a reușit să impună prime și să mențină un curs unitar pregătirilor pentru revoluție„.

Pînă în cel mai mic detaliu

O deosebită atenție a acordat partidul comunist și pregătirilor de ordin militar. În această privință, un rol activ au avut Emil Bodnaraș, din partea P.C.R., generalii Constantin Sănătescu, Constantin Anton, șeful Statului major al Inspectoratului general al Jandarmeriei, C. Vasiliu-Rășcanu, colonelul Dumitru Dămăceanu, șeful Statului major al Comandamentului Militar al Capitalei, alți ofițeri superiori din acest comandament și din Marele Stat Major al armatei române.

Au trebuit să fie rezolvate o multitudine de probleme, începînd cu direcțiile de ansamblu, cu stabilirea raportului de forțe dintre trupele române și germane, nominalizarea obiectivelor care trebuiau cucerite din primele momente ale insurecției, înarmarea formațiunilor de luptă patriotice, descoperirea tuturor centrelor de rezistență germane etc. etc. și încheind cu stabilirea obiectivelor și sarcinilor ce reveneau fiecărei unități și subunități în cadrul dispozitivului de luptă. Totul a trebuit gîndit și organizat pînă în cel mai mic detaliu și, în același timp, în condițiile unei conspirativități absolute. Cît de întins a fost ansamblul de date care a fost luat în considerare la elaborarea măsurilor cerute de reușita acțiunii se poate vedea și din următoarele pagini inedite de însemnări ale unuia din participanții la marile evenimente, Dumitru Dămăceanu: „În timpul pregătirii militare a acțiunii din Capitală s-a urmărit nu numai cunoașterea exactă a locului în care se aflau diferitele obiective germane (stradă și număr), dar și alte amănunte care ne interesau ca, de exemplu: numărul etajelor de la imobilele în care se aflau germani, numărul ușilor și al ferestrelor, străzile care duceau spre aceste obiective, ce clădiri se aflau în jurul obiectivelor (în special clădirile cele mai înalte) etc. Toate aceste amănunte ne ajutau să repartizăm în mod just, pe diferite obiective, efectivele reduse de care dispuneam și să aplicăm în același timp metoda cea mai potrivită pentru atacarea lor.

Pornind de la faptul că la un moment dat a fost analizată și ipoteza declanșării acțiunii pe timpul unei alarme aeriene, s-a urmărit zile și nopți întregi ce fac pe timpul acestor alarme cei care ocupau anumite obiective germane sau române: rămîn pe loc, coboară în adăposturile clădirilor respective, pleacă în altă parte și unde anume, pun clădirile sub pază dublă? În această acțiune, pe lîngă cele aflate direct de noi, militarii, alte date au fost procurate de către organele speciale ale partidului [comunist].

Această urmărire ne-a dat posibilitatea să cunoaștem, printre altele, nu numai ce fac pe timpul prealarmelor și alarmelor aeriene Ion Antonescu și alți membri ai guvernului, unde se duceau ei, dar și ce făceau în asemenea împrejurări hitleriștii de la unele comandamente și sedii pe care le ocupau".

Reprezentanții P.C.R. au participat efectiv nu numai la conducerea, ci și la activitatea concretă de întocmire a planului militar. Ei s-au ocupat, de exemplu, de culegerea și prelucrarea unui mare volum de informații privitoare la efectivele și dotarea trupelor hitleriste, amplasarea depozitelor de muniții și armament, precizarea diferitelor obiective și depistarea rețelelor de legături radio și telefon etc. La 7 iulie, reprezentantul P.C.R. a înmînat colonelului D. Dămăceanu — membru în comitetul militar — o listă cuprinzînd 100 obiective militare și civile din Capitală ce urmau a fi ocupate de forțele revoluționare; dintre acestea, 33 obiective erau considerate de urgența întîi, printre ele aflîndu-se Misiunea militară germană, Legația Germaniei, Comandamentul Gestapoului, Președinția Consiliului de Miniștri,

Prefectura Poliției Capitalei, Marele Stat Major, Telefoanele, Poșta, diferite depozite de combustibil și muniții etc.

Pentru urgentarea pregătirilor, la 24 iulie, reprezentantul partidului comunist a predat ofițerilor cu care colabora o listă cu toate problemele ce urmau a fi rezolvate într-o perioadă cît mai scurtă, listă ce cuprindea atît probleme de ordin general-politic, cît și de natură militară. În lista amintită era schițat chiar și „scenariul" pe ore al desfășurării revoluției: arestarea celor doi Antonești și a celorlalți membri ai guvernului, preluarea lor de către o formațiune de luptă patriotică, difuzarea proclamației regelui și a primelor decrete ale noului guvern, convocarea la Comandamentul Militar al Capitalei a comandanților unităților militare din București, ocuparea obiectivelor germane și române de către forțele patriotice etc. etc.

Muncitorii și țăranii în primul eșalon al luptei

Cum se știe, un suport de bază în acțiunea de eliberare a țării, l-au reprezentat formațiunile de luptă patriotice alcătuite din muncitori înarmați, formațiuni a căror organizare și pregătire a fost asigurată direct de către partidul comunist. Realizarea acordului de Front Unic Muncitoresc încă la 18 aprilie 1944 (făcut public la 1 mai același an) a dat clasei muncitoare — acestei uriașe forțe revoluționare care a reprezentat coloana vertebrală a întregului sistem de alianțe politice antihitleriste — nu numai puterea numerică, ci și capacitatea organizatorică atît de necesară în acele momente. Într-o ședință a conducerii P.C.R. care a avut loc la cîteva zile după 20 iunie, s-a stabilit lista comandanților celor peste 60 grupe de luptă patriotice și a celor 122 echipe de luptători patrioți constituite din rîndul muncitorilor de la Atelierele C.F.R. „Griviția", de la Malaxa, Lemaître, S.T.B. ș.a și a comandanților de sectoare ai formațiunilor de luptă patriotice din Capitală.

Concomitent, comuniștii au continuat să întărească legăturile cu armata, formată în majoritatea ei zdrobitoare din muncitori și țărani. Intensa muncă desfășurată de comuniști în rîndurile militarilor a dat rezultate deosebite. La sfîrșitul lunii iulie, în armată existau numeroase grupuri antifasciste, ca acelea de la C.M.C., Corpul 5 teritorial (Valea Prahovei), Flotila 3 bombardament (Craiova), Divizia 9 infanterie (Dobrogea), Regimentul de geniu și aerotransmisiuni (București), Regimentul 3 pionieri (Roșiorii de Vede), Regimentul 9 călărași, Regimentul 12 infanterie (Lugoj), Regimentul 47 artilerie (Turnu Severin), diferite unități din Timișoara și alte localități ale țării.

Direct, ca și prin legăturile pe care le aveau ceilalți parteneri din sistemul de alianțe, cunoscînd sentimentele patriotice, antihitleriste ale ofițerilor și generalilor, P.C.R. a intensificat și munca de atragere a unui număr însemnat de ofițeri superiori și generali la pregătirea revoluției. În această perioadă, în acțiunea de pregătire au fost antrenați, într-o formă sau alta, generalii Ilie Crețulescu — comandant de divizie, M. Racoviță — comandantul Armatei 4, C. Eftimiu — comandantul trupelor de transmisiuni, C. Niculescu, ca și alți ofițeri superiori de la Palat, din M.St.M. și Ministerul de război.

La începutul lunii august, mai mulți generali și ofițeri superiori care colaborau cu P.C.R. au inițiat un sondaj pentru cunoașterea stării de spirit a comandanților diferitelor unități române de pe front și din spatele frontului. Generalul Victor Dombrowski, unul dintre cei care au luat parte la acest sondaj, relata: „...În primele zile ale lunii august 1944, am fost trimis de generalul Sănătescu pe linia frontului la marile unități din Moldova — la Bacău, Roman, Mircești, Vaslui — pentru a constata starea de spirit a comandanților de mari unități, în favoarea răsturnării regimului [luînd contact cu generalii], Racoviță, Niculescu, Avramescu, Stoenescu. La întoarcere am adus la cunoștința generalului Sănătescu, care mi-a încredințat această misiune, că starea lor de spirit este plină de sentimente patriotice și favorabilă unei acțiuni contra regimului Antonescu".

„Mergi inainte. Noi te susținem"

Dintr-o altă relatare, a generalului C. Vasiliu-Rășcanu, reținem cîteva fragmente, semnificative și ele pentru modul în care s-a produs apropierea sa față de forțele ce se opuneau regimului antonescian și dominației hitleriste, ca și pentru unele detalii privitoare la activitatea sa: „Pe front am văzut foarte multe scene pe care le-am descris în memorii[1]... În septembrie 1943 eu eram atît de contra [lui Antonescu și a dominației celui de-al III-lea Reich], că mă miram cum țara poate să mai rabde și cum în țară nu se găsește cineva (nu știam care este situația cu comuniștii) care să facă o răscoală și să se termine odată cu această situație...

Am reușit să scap de pe front și să mă reîntorc în țară. Aceasta, la 1 ianuarie 1944, cînd am căpătat un concediu de 30 de zile... Pantazi, cu care am fost coleg de clasă și care era ministru de război, mi-a spus:

— Nu te mai întoarce, rămîi în țară...

Și mi-a dat să comand Corpul 5 teritorial Ploiești, pe care îl comandase Costică Niculescu ce plecase pe front și am rămas eu în locul lui. La plecare, Niculescu mi-a spus:

— Vezi că e ceva așa (mai mult el nu mi-a spus), vom mai vorbi noi...

Între timp, am început controlul zonei Corpului 5 teritorial, care se întindea de la Piatra Neamț, Bacău, Buzău, Rîmnicu Sărat, Brașov, Ga-

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1984.

lați, Tîrgoviște și pînă la Pitești. Era o zonă destul de mare. O parte era chiar în spatele frontului. Din această cauză eram toată ziua mai mult pe drumuri...

În luna lui mai 1944, cam pe la 15 mai, eram la mine la birou [la Breaza] și vine șeful statului major [colonelul Toma Zoter] și îmi spune că regina vrea să vorbească cu mine... M-am prezentat la dînsa și îmi spune că mă roagă foarte mult să o ajut, că ea își mutase o secție a ei dintr-un spital la Breaza... Am mai schimbat cîteva cuvinte și la urmă mi-a spus:

— Să vii să vorbești cu regele...

A doua zi primesc o invitație să merg la masă la Palat. M-am dus. După masă, în salon, cu regele și mama sa, regina Elena, le-am explicat situația... Am arătat că noi nu vom putea să rezistăm, că trebuie să facem ceva, că dacă nu, țara va fi distrusă... Și atunci regele mi-a spus:

— Du-te, te rog, la Sănătescu...

Cînd am venit la București, m-am dus la Sănătescu și acesta mi-a spus:

— Du-te la Dămăceanu și o să te pună el la curent...

Primele legături cu reprezentanții partidului comunist am început să le am în luna iunie... Am avut legături atît cu Bodnaraș, cît și cu Lucrețiu Pătrășcanu... Cu el [Pătrășcanu] am putut să mă întîlnesc [și] în afară de ședințe... Pătrășcanu a fost acela care mi-a dat îndemnul, mi-a spus:

— Mergi înainte, așa e bine; noi te susținem".

Pentru pacea și libertatea României

Întors dintr-o inspecție pe care o efectuase cu numai cîteva zile în urmă în diverse regiuni ale țării, Ion Antonescu își sintetiza astfel impresiile în ședința Consiliului de Miniștri din 21 iunie 1944: „Vedeam cum îmi fuge țara din mînă și cum în fiecare clipă se pregătește un dezastru".

Cuvintele dictatorului exprimau esența situației politice din acel moment: contradicția insurmontabilă dintre orientarea lui politică generală și interesele fundamentale ale națiunii române. Și, într-adevăr, de la o zi la alta se intensifica lupta poporului român pregătind acel moment despre are se temea Ion Antonescu. Sub conducerea Partidului Comunist Român și a organizațiilor aflate sub directa sa influență, acțiunile, maselor populare împotriva dictaturii militaro-fasciste și a trupelor hitleriste luau forme multiple.

Numeroase rapoarte ale organelor represive menționau acțiunile de sabotaj ale colectivelor de muncitori din uzinele și fabricile care lucrau pentru front. La 27 iunie, de exemplu, Direcția Generală a Siguranței preciza într-un raport că „în întreaga țară se întărește activitatea elementelor subversive cu scopul evident de a paraliza întreaga activitate din spatele frontului... Se fac pregătiri în stil mare pentru... acte de sabotaj și rebeliune". Se arăta că „în acest scop vor fi create depozite de arme, muniții, alimente uscate, articole de îmbrăcăminte etc., în special în zonele apropiate de centrele industriale de război, alegîndu-se locurile cele mai puțin frecventate, de preferință pădurile unde se află peșteri, drumuri și terenuri inaccesibile". Într-un raport al Inspectoratului General al Jandarmeriei de la sfîrșitul lunii iulie se constata intensificarea acțiunilor de partizani pe liniile ferate Cîmpina-Brașov și Făurei-Galați, unde între 13 și 25 iulie fuseseră aruncate în aer mai multe vagoane petroliere.

La 29 iulie, generalul Friessner se plîngea că din cauza sabotajelor organizate de partizani și muncitorii din transporturi, trenurile cu muniții și echipament destinate frontului din Moldova dispăreau ori erau rătăcite pe traseu. Căile de acces spre Moldova fiind în multe cazuri complet blocate, Friessner a dat dispoziții trupelor să se aprovizioneze direct din Transilvania, soldații fiind nevoiți să transporte totul pe jos, prin trecătorile Carpaților.

La 8 august, comisarul Siguranței din Petroșani raporta și el că minerii din Valea Jiului „sînt gata să comită acte de sabotaj pentru răsturnarea guvernului", că „ei vor un guvern de coaliție și încheierea imediată a armistițiului". În 12 august, un raport al Siguranței Generale cu privire la starea de spirit a muncitorimii din întreaga țară aprecia că „ura contra regimului și a războiului crește în fiecare zi". În 16 august, același organ primea rapoarte din diferite zone ale țării, în care se insista asupra activității comuniștilor pentru constituirea unor grupuri de luptă patriotice (București, Brașov, Ploiești etc.), precum și o intensificare a propagandei prin tipărituri. Pe lîngă publicațiile ilegale *România liberă*, *Buletinul Apărării Patriotice*, *Buletinul Capitalei*, începînd cu 22 iulie a apărut și *Chemarea*, un nou organ de presă al forțelor patriotice, editat de Comitetul Central al Uniunii Patrioților. „*Chemarea* — se spunea în editorialul primului număr — se va strădui să ocupe un loc de cinste alături de celelalte publicațiuni patriotice care, în frunte cu ziarul *România liberă*, de multă vreme duc lupta grea de informare, de lămurire și îndemn la acțiune". Pentru poporul român, arăta noua publicație, „a trecut vremea ezitărilor" și îndemna la luptă curajoasă și imediată pentru alungarea hitleriștilor, doborîrea guvernului Antonescu și încheierea unei păci separate și neîntîrziate cu U.R.S.S., Anglia și Statele Unite.

Urmărind cu atenție evoluția evenimentelor, P.C.R. continua să cheme poporul la luptă. Într-un manifest lansat de C.C. al P.C.R. la 1 august în mai multe centre ale țării se arăta: „Prezența trupelor germane și continuarea războiului hitlerist va aduce asupra țării un război nimicitor. Singurul drum de salvare este alungarea nemților din țară și încheierea păcii". Și adresîndu-se soldaților și ofițerilor, manifestul le cerea să salveze țara și poporul de la distrugere,

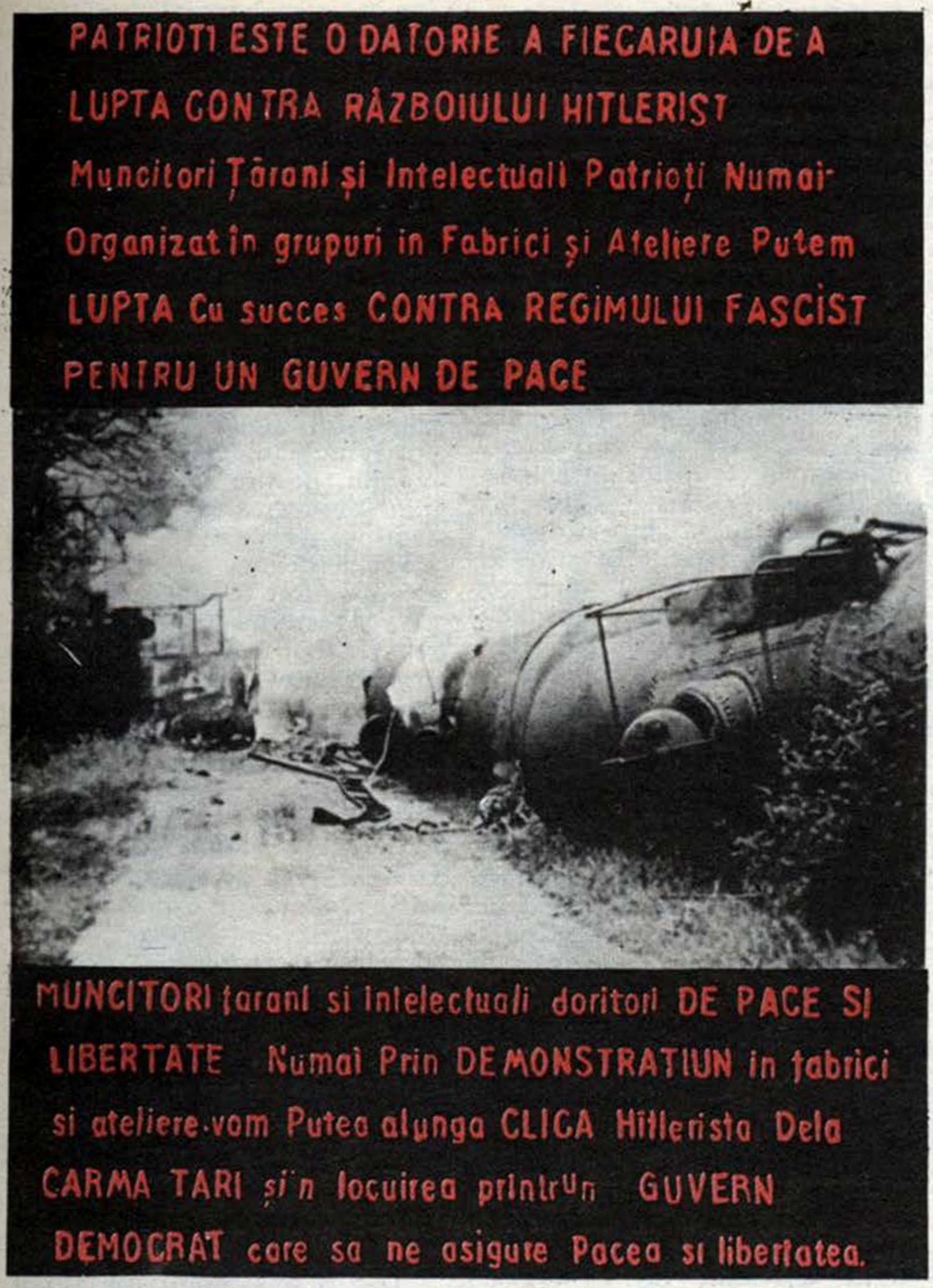
PATRIOTI ESTE O DATORIE A FIECARUIA DE A
LUPTA CONTRA RĂZBOIULUI HITLERIST
Muncitori Țărani și Intelectuali Patrioți Numai
Organizat în grupuri in Fabrici și Ateliere Putem
LUPTA Cu succes CONTRA REGIMULUI FASCIST
PENTRU UN GUVERN DE PACE
MUNCITORI țarani si intelectuali doritori DE PACE SI
LIBERTATE Numai Prin DEMONSTRATIUN in fabrici
si ateliere vom Putea alunga CLICA Hitlerista Dela
CARMA TARI și în locuirea printr-un GUVERN
DEMOCRAT care sa ne asigure Pacea si libertatea.

Sub conducerea partidului comunist, forțele de rezistență rganizează numeroase acțiuni de sabotare a mașinii de război hitleriste

În p. 21: casa din Calea Moșilor, nr.103, locul consfătuirii din noaptea de 13 spre 14 iunie 1944 în cadrul căreia participanții și-au însușit planul conceput și elaborat de Partidul comunist pentru răsturnarea guvernului de dictatură militaro-fascistă, scoaterea țării din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste

să elibereze Ardealul cotropit de horthyiști: „Întoarceți armele contra nemților și trădătorilor în slujba lor... Alăturați-vă armatei roșii..., luptați împreună cu ea pentru curățirea țării de nemți, pentru pacea și libertatea României".

Ura profundă a poporului față de Germania și de războiul hitlerist este puternic subliniată și de faptul că țăranii din diverse localități au trecut la acțiuni fățișe împotriva trupelor germane. Astfel, locuitorii comunei ilfovene Alexeni i-au bătut pe hitleriștii cantonați în localitate, iar cei de la Fetești au dărîmat în două rînduri barăcile ridicate de unele subunități ale Wehrmachtului.

Aceeași stare de spirit domnea și în cercurile intelectuale. După 20 iunie, data constituirii B.N.D., acțiunea antirăzboinică a intelectualității reprezentative a țării s-a amplificat. Petre Constantinescu-Iași, cunoscut militant al P.C.R., arăta că a fost însărcinat de Biroul politic al B.N.D. „să iau contact cu profesorii, ceea ce am făcut imediat prin profesorul universitar Stoilow și asistentul Neculce — pentru Universitate, cu M. Cruceanu pentru [profesorii] secundari și cu Marin Sulică pentru învățători... Acțiunea pentru profesori consta în redactarea unui memoriu[1] adresat mareșalului, prin care să i se ceară ieșirea din război și ruperea alianței cu Germania. Memoriul trebuia semnat de cît mai mulți membri ai corpului didactic și prezentat printr-o delegație..."

Este interesant că în chiar formațiunile politice ai căror conducători manifestau ezitări și încercau să amîne momentul acțiunilor hotărîtoare se produceau frecvente ciocniri de opinii. Astfel, elementele tinere din cadrul P.N.Ț. și unele cadre locale ale acestui partid, cum sesizau organele Siguranței la sfîrșitul lunii iunie, exercitau presiuni asupra conducerii lor pentru a întări colaborarea cu P.C.R. în vederea salvării țării din grava situație în care se afla.

Așadar, din toate colțurile țării, din toate clasele și păturile sociale răzbătea o singură dorință: trecerea la luptă pentru răsturnarea guvernului antonescian și alungarea hitleriștilor din țară. „Războiul nu se termină singur, el trebuie oprit. Pacea trebuie cucerită prin lupta activă a întregului popor român. Intrați și sprijiniți prin toate mijloacele mișcarea patriotică națională pentru salvarea țării". Acestea erau cuvintele de ordine ale Partidului Comunist Român.

Ce știa și ce nu știa baronul von Killinger

Elaborarea pînă în cele mai mici detalii a unui plan care — la data stabilită — să asigure funcționarea exemplară a mecanismului revoluționar și, în

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1984.

același timp, păstrarea celui mai desăvîrșit secret în jurul pregătirilor care se făceau au reprezentat cerințe fundamentale pentru reușita revoluției din august 1944. În condițiile în care regimul de dictatură militaro-fascistă dispunea de un puternic aparat de represiune, iar țara noastră se afla prinsă ca într-un adevărat păienjeniș de către forțele hitleriste, orice fisură în pregătirea și desfășurarea acțiunii, ca și orice indiscreție, ar fi putut avea consecințe imprevizibile pentru însuși viitorul poporului și țării noastre. În acea perioadă în România se aflau — cum am mai arătat — sute de mii de militari hitleriști, bine organizați și dotați, cu o mare experiență de luptă. Pe teritoriul țării noastre activau 11 oficii germane de spionaj, ai căror agenți mișunau peste tot, căutînd să depisteze orice distonanță, care ar fi pus în primejdie interesele germane. În București și în preajmă funcționau, de asemenea, zeci și zeci de instituții germane — comandamente și unități militare, secții ale Gestapoului, plus alte unități și instituții amplasate în numeroase alte locuri din țară. La toate acestea se adăuga puternicul aparat de represiune și informare al dictaturii militaro-fasciste, care desfășura o intensă activitate de reprimare, îndeosebi împotriva comuniștilor.

În aceste împrejurări era greu de imaginat că în România s-ar putea organiza o acțiune menită să pună capăt alianței cu Germania și războiului hitlerist. Așa se și explică, dealtfel, optimismul cu care cercurile conducătoare naziste au privit lucrurile pînă în ajunul marilor evenimente. De exemplu, chiar la 10 august 1944, deci cu numai 13 zile înainte de a izbucni Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, baronul Manfred von Killinger, ministrul Germaniei hitleriste la București, transmitea superiorilor săi de la Berlin că în România „situația este pe deplin sigură" în ceea ce privește „alianța cu Germania". O părere similară formulasc diplomatul hitlerist și cu cîteva zile mai înainte, în convorbirea cu generalul Hans Friessner, noul comandant al Grupului german de armate „Ucraina de sud". Întrebat de Friessner ce măsuri preconizează în cazul în care s-ar ivi o criză de guvern în România, Killinger răspunsese cu convingere: „Pînă acum nici un fel de măsură; nici nu este de așteptat vreo criză de guvern". La rîndul său, generalul Alfred Gerstenberg, șeful Misiunii militare germane din România pentru armata aerului și comandantul trupelor germane destinate apărării petrolului din țara noastră, într-o discuție pe aceeași temă se arătase și mai categoric. El afirmase că într-o astfel de eventualitate, pentru a lichida orice lovitură de stat la București „ar fi suficientă o singură baterie de artilerie antiaeriană".

Aprecieri la fel de optimiste formulau și diferite servicii de informare germane. La 5 august 1944, de exemplu, Serviciul Central de Siguranță al Reichului ajungea la concluzia că „acum, ca și înainte, raporturile de putere politică se află exclusiv în mîna mareșalului [Antonescu] și a armatei române. Opoziția nu are încă în spatele ei o mișcare care să aibă posibilitatea de a smulge mareșalului puterea". Andreas Schmidt, șeful Grupului etnic german din România și unul din informatorii activi ai înaltelor foruri hitleriste, într-o notă adresată la 4 august Ministerului de externe al Reichului, aprecia și el situația politică din România „ca stabilă", afirmînd că „fluxul caracteristic discuțiilor și dezbaterilor politice ale personalităților particulare și grupurilor politice este deja, de săptămîni, ca și amorțit".

Însuși Hitler, după cum scrie Hans Friessner în memoriile sale, era foarte liniștit în legătură cu situația existentă în țara noastră în acea fierbinte vară a anului 1944. El îl asigurase pe Friessner, în momentul în care îi încredințase comanda Grupului de armate „Ucraina de sud", că, în ceea ce privește condițiile politice din România, nu trebuia să-și facă griji, deoarece „mareșalul Antonescu ne este fidel. În spatele său, ca un singur om, se află poporul român și armata".

În fluxul de informații primite de forurile naziste, de Hitler personal, au existat și unele semnale care arătau că în România se întîmplă ceva. Serviciile secrete germane, diplomații și militarii germani cu misiuni în țara noastră au sesizat și transmis o serie de date despre starea de spirit a poporului român și a armatei potrivnică dictaturii și războiului, despre rezistența forțelor democratice și patriotice conduse de Partidul Comunist Român, despre unele tatonări ale opoziției burgheze și chiar. ale guvernului pentru încetarea războiului și încheierea armistițiului cu Aliații. Manfred von Killinger, împreună cu H. Neubacher, însărcinatul special german pentru problemele economice, informau, la 7 aprilie 1944, Ministerul de externe al Reichului că „se constată, ca urmare a înaintării rușilor, o pronunțată atitudine comunistă printre muncitorii din regiunea petroliferă". În același timp, aparatul militar nazist, cum rezultă din unele documente, se arăta îngrijorat de sabotajele din industria petroliferă de pe Valea Prahovei și, în general, de destabilizarea vieții politice din România, ceea ce crea pericolul desprinderii ei din alianța cu Germania hitleristă.

Dar, în ansamblul său, fluxul de informații despre starea de spirit din România transmis de serviciile germane în vara anului 1944 era deosebit de liniștitor. Scăpîndu-le esențialul, ele alimentau convingerea forurilor naziste că nimic n-ar putea clinti stăpînirea germană asupra țării noastre. Convingere pe care Killinger o exprima în fraza ce îi făcea plăcere s-o repete deseori: „Nici o frunză nu se mișcă în România fără știrea mea și a mareșalului". Și totuși în România, în acea memorabilă vară a anului 1944 s-au mișcat nu numai frunzele, ci întregul popor român, fără să ceară permisiunea nici mareșalului Antonescu, nici lui Killinger și nici șefilor săi.

„EXPRESIA VOINŢEI ÎNTREGULUI POPOR"

Conf. univ. dr. GHEORGHE ZAHARIA

În cadrul şedinţei din noaptea de 21 spre 22 august, convocată la Palat din iniţiativa partidului comunist, de comun acord cu forţele coalizate, s-a convenit ca arestarea guvernului condus de Ion Antonescu să se producă la 26 august.
Istoria însă a făcut ca ziua să fie alta.
Să urmărim în continuare desfăşurarea evenimentelor.

Cu trei zile mai devreme

În seara zilei de 22 august, I. Antonescu s-a întors de pe front, unde luase act de prăbuşirea militară şi ţinuse o şedinţă a Consiliului de Miniştri în care s-a hotărît organizarea rezistenţei pe linia Carpaţilor Răsăriteni, zona fortificată Caşin- Focşani - Brăila - Dunărea maritimă, precum şi măsuri de evacuare a instituţiilor centrale din Bucureşti. După şedinţa Consiliului de Miniştri, Antonescu a cerut să fie primit de rege pentru a-i supune spre sancţionare planul de organizare a rezistenţei pe noul aliniament[1]. S-a aflat, totodată, că I. Antonescu urma să plece din nou pe front, iar de acolo, la noul post de comandă situat în Transilvania, la Dumbrăveni, aproximativ 20 km vest Sighişoara. În această situaţie şi întrucît pregătirile în vederea revoluţiei erau, în linii generale, terminate, s-a hotărît ca, pentru a nu rata acţiunea, să se treacă imediat la înfăptuirea ei, conform planului stabilit de comun acord cu reprezentanţii partidului comunist. Apropiaţii regelui au luat măsuri în vederea pregătirii echipei de rezervă[2] şi

[1] Potrivit altor izvoare, regele ar fi dispus chemarea lui Antonescu la Palatul Regal.

[2] Se stabilise ca arestarea guvernului antonescian să fie asigurată de o formaţiune de luptă patriotică pusă la dispoziţie de P.C.R. şi care în acest scop urma să fie introdusă din timp în Palat. Pentru eventualitatea că, din motive neprevăzute, formaţiunea nu ar fi putut sosi la timp, la propunerea P.C.R., s-a hotărît formarea unei echipe de rezervă la Palat.

pentru a intra în legătură cu partidul comunist și cu șeful de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei (C.M.C.).

După convorbirea cu Ion Antonescu și Mihai Antonescu, în timpul căreia au fost exprimate poziții puternic divergente, regele a dispus, în jurul orei 17, arestarea lor de către echipa de militari alcătuită la Palat[1]. Imediat, compania de gardă, sub comanda căpitanului Gh. Teodorescu, a dezarmat escorta care îi însoțeau pe cei doi Antonești. Nu mult după aceea, sub pretextul unui Consiliu de Miniștri prezidat de rege, au fost chemați la Palat, unde au fost arestați, și alți membri ai guvernului.

În cursul nopții, paza demnitarilor arestați a fost preluată de o grupă a formațiunilor de luptă patriotice, care i-a transportat într-o casă secretă a partidului comunist, din cartierul Vatra Luminoasă, unde au fost ținuți, sub paza aceleiași grupe, pînă la începutul lunii septembrie 1944, cînd au fost predați comandamentului sovietic.

Deși acțiunea s-a declanșat înainte de data stabilită, încă în după-amiaza zilei de 23 august, s-a reușit să se pună în mișcare întregul aparat de luptă. La orele 18, C.M.C., sub comanda generalului Iosif Teodorescu, a alarmat unitățile din București, dînd ordinul de intrare în dispozitivul operativ. Între 18.30 și 24, unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice au preluat paza localurilor Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerului de interne, Ministerului de război, Subsecretariatului de stat al aerului, Gării de Nord, Palatului Telefoanelor din Calea Victoriei și ale celorlalte centrale telefonice, ale posturilor de radio și T.F.F. ș.a. Obiectivele hitleriste au fost blocate.

Proclamația regală, întocmită de comun acord cu reprezentanții Palatului și ai partidelor din Blocul Național Democratic, a fost difuzată la radio succesiv, în seara de 23 august 1944, după orele 22. Ea aducea la cunoștința țării și a lumii actul istoric, cu adînci repercusiuni în viața politică internă, de mare însemnătate europeană. Ea arăta că măsura adoptată reprezenta voința poporului român și că un nou guvern „a fost însărcinat să ducă la îndeplinire voința hotărîtă a țării de a încheia pacea cu Națiunile

În p. 29: *patrulă a formațiunilor de luptă patriotice pe una din străzile Capitalei, în zilele lui august 1944*

Forțele revoluționare lichidează gruparea de trupe hitleriste din București și împrejurimi (hartă reprezentînd desfășurarea evenimentelor)

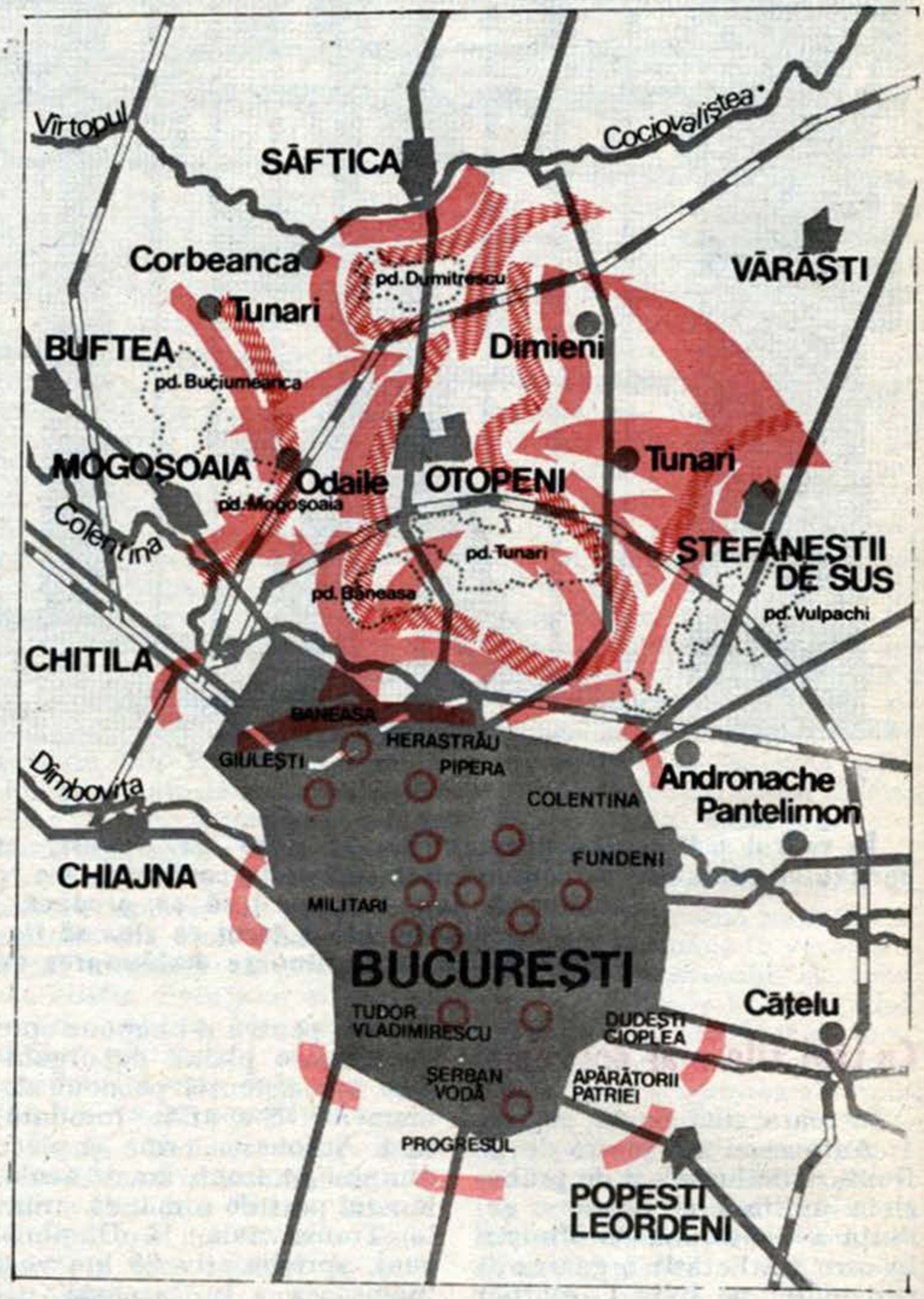

[1] Amănunte în *Magazin istoric* nr. 8/1974.

Unite... Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite". Întreaga țară era chemată la arme împotriva celor care vor încerca să se opună voinței poporului, apreciindu-se că actul întreprins „înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor țării sînt garantate și vor fi respectate". Se arăta, de asemenea, că „alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină".

Nu mult timp după difuzarea proclamației, acțiunea de blocare a obiectivelor hitleriste din București a fost încheiată; unități militare și formațiuni de luptă patriotice au trecut la atacarea și dezarmarea soldaților și ofițerilor germani întîlniți în oraș sau aflați în cantonamente particulare. La Ploiești, muncitorii și unitățile militare au preluat imediat paza întreprinderilor petrolifere, iar în partea nordică a Moldovei, patru batalioane de grăniceri, sub comanda colonelului Nistor Teodorescu, au atacat trupele Diviziei 3 munte germană, de sub comanda generalului Paul Klat, în cadrul căreia se aflau încadrate.

La orele 23.30, șeful Marelui Stat Major, căruia i se încredințase și comanda supremă a forțelor armate, generalul Gheorghe Mihail, a transmis trupelor o directivă operativă, ordonînd măsurile pentru asigurarea trecerii unităților la acțiuni de luptă împotriva germanilor și de acoperire a frontierelor, inclusiv a liniei de demarcație vremelnică din Podișul Transilvaniei. Toate unitățile armatei și jandarmeriei, trupele de pompieri și centrele de pregătire premilitară au luat imediat măsuri de executare într-un timp extrem de scurt, însuflețiți de dorința patriotică de a alunga pe ocupanții fasciști.

Prin toate aceste acte, România a întors armele și a început războiul drept contra Germaniei și Ungariei, pentru eliberarea părții de nord-vest a patriei, pentru înfrîngerea fascismului.

„Stăpîni pe destinele noastre"

Guvernul numit în seara zilei de 23 august, sub președinția generalului Constantin Sănătescu, era format din militari și specialiști, partidele politice din B.N.D. fiind reprezentate prin cîte un secretar de stat fără portofoliu, excepție făcînd reprezentantul P.C.R., Lucrețiu Pătrășcanu, care deținea și interimatul la Ministerul justiției.

În declarația elaborată în noaptea de 23 spre 24 august 1944, partidul comunist arăta principiile ce stăteau la temelia colaborării sale, în cadrul guvernului, cu celelalte elemente componente: „Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice, acestea sînt unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941. Aceste obiective care formează programul actualului guvern constituie temeiul participării P.C.R. în cadrul politicii de bloc național în actuala formațiune guvernamentală". Partidul Comunist Român chema „muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său".

La rîndul său, noul guvern, în declarația publicată concomitent cu Proclamația regală și Declarația P.C.R., își prezenta programul de guvernare: „Regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate... De acum înainte înțelegem să fim stăpîni pe destinele noastre. Hotărîrea denunțării tratatelor de alianță cu puterile Axei și încetarea stării de război cu Națiunile Unite este expresia voinței întregului popor român. Aceste hotărîri nu nesocotesc drepturile vreunui stat străin, după cum nu ating nici interesele altor neamuri..."

Printre primele acte adoptate de guvern în seara zilei de 23 august 1944 au fost cele două decrete propuse de Partidul Comunist Român cu privire la desființarea lagărelor de concentrare și la eliberarea din lagăre și închisori a deținuților comuniști, condamnați, începînd din 1918, a antifasciștilor, a tuturor celor care se opuseseră, într-un fel sau altul, războiului hitlerist, politicii dictaturii antonesciene, jafului german.

„Ne socotim în stare de război"

Încă în noaptea de 23 august, Hitler a ordonat comandantului Grupului german de armate „Ucraina de sud", generalul-colonel Hans Friessner, să zdrobească revoluția, să ocupe Bucureștii cu forțele Diviziei antiaeriene germane de la Ploiești și să formeze un nou guvern prohitlerist.

Scontînd că poate evita o ripostă din partea comandamentului german, regele Mihai a comunicat ministrului Germaniei la București, von Killinger, schimbarea produsă, exprimîndu-și, totodată, dorința ca trupele germane să se retragă din România fără a produce incidente. La sediul Legației germane au avut loc discuții contradictorii: în timp ce generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare și comandantul trupelor germane de uscat din zona interioară a României, a opinat pentru retragere, generalul Alfred Gerstenberg, șeful Misiunii militare aeriene, a susținut ideea folosirii răgazului acordat în scopul organizării represaliilor.

Măsurile luate în acest sens de comandamentul german au impus șefului guvernului român

să ordone, în jurul orei 2 din ziua de 24 august, continuarea ostilităților: „Ne socotim în stare de război cu armata germană — spunea el în ordinul dat Marelui Stat Major al armatei — ca urmare, s-o atacăm, s-o dezarmăm, să-i internăm [pe militarii germani] oriunde ar fi...“

Seriozitatea acțiunilor forțelor române a fost înțeleasă limpede, de la început, de înseși căpeteniile trupelor germane din România. Informîndu-l, la ora 4.05 în ziua de 24 august, pe comandantul Grupului de armate german „Ucraina de sud“, care își avea cartierul general la Slănic-Moldova, despre situația de la București, generalul Erik Hansen, spunea: „Noul guvern român trebuie să fie luat în serios. Nu trebuie să se creeze iluzia că este vorba doar de o mică clică de trădători. El are în spate întregul popor român și, în special, întregul corp de generali“.

În ziua de 24 august 1944, începînd de la ora 4 dimineața, forțele patriotice din București au dezlănțuit atacul general asupra obiectivelor germane. În felul acesta, acțiunile începute în seara zilei de 23 august prin blocarea lor în București, ciocniri în oraș, izgonirea gărzilor germane din întreprinderile petrolifere din Ploiești și acțiunile unităților de grăniceri din nordul Moldovei, au continuat, pe scară largă, în ziua de 24 august. În zorii zilei de 24 august, guvernul român a trimis la Ankara un curier special pentru a informa puterile aliate asupra situației politice și militare a României. El a fost primit cu simpatie de autoritățile turcești, care i-au facilitat contactele necesare. În aceeași zi, starea de război cu Germania a fost confirmată printr-o declarație oficială a guvernului.

Intrarea trupelor române în lupta cu trupele germane s-a produs succesiv, în diferite regiuni ale țării, în zilele de 23-25 august, pe măsură ce au venit în contact nemijlocit cu adversarul, în cadrul acțiunilor de curățire a teritoriului sau de acoperire a frontierelor.

În Capitală, după atacarea de către forțele revoluționare începînd — cum am arătat, din zorii zilei de 24 august, ora 4 dimineața — a obiectivelor germane, la ora 6, germanii din afara Bucureștilor au atacat dinspre nord către sud, încercînd să pătrundă în oraș. Atacul s-a izbit însă de apărarea hotărîtă a trupelor române. Hitleriștii și-au reluat atacul cu sprijinul aviației, care la orele 10 dimineața a trecut la bombardarea sălbatică a Bucureștilor[1].

Către sfîrșitul zilei de 25 august, cea mai mare parte a focarelor germane din interiorul Capitalei au fost lichidate; cîteva rezistențe neînsemnate au fost nimicite în cursul dimineții de 26 august. Astfel, după aproape trei zile de lupte, eforturile forțelor revoluționare au fost pe deplin încununate de succes.

De însemnătate deosebită a fost faptul că, în zilele începutului revoluției, masele muncitoare au continuat munca în întreprinderi, asigurînd desfășurarea normală a vieții orașului. Muncitorii din întreprinderile de panificație au asigurat aprovizionarea cu pîine a populației, iar cei de la Societatea de gaz și electricitate refăceau, chiar în timpul bombardamentelor de aviație, liniile electrice distruse, pentru a asigura curent orașului și, în special, întreprinderilor.

După nimicirea tuturor rezistențelor germane din Capitală și respingerea încercărilor acestora de a pătrunde în oraș, forțele române au continuat cu hotărîre lupta pentru lichidarea grupării aflată în satele și pădurile situate la nord de oraș, care spera că va primi noi întăriri și va fi în măsură să reia atacul asupra Bucureștilor. Această grupare se găsea, la 26 august, sub comanda generalului Reiner Stahel, trimis special de Hitler de la Varșovia, unde condusese reprimarea insurecției poloneze, și a lui Alfred Gerstenberg. În urma acțiunilor din zilele de 26 și 27 august, dispozitivul de apărare al grupării germane a fost străpuns în mai multe puncte; o parte a trupelor s-a predat, cealaltă a fost împinsă, cu pierderi mari, într-un spațiu restrîns. Neputînd primi nici un fel de întăriri, întrucît luptele cuprinseseră întreaga țară, generalii Stahel și Gerstenberg au încercat, în noaptea de 27 spre 28 august, să se retragă spre nord cu trupele ce le mai rămăseseră. În după-amiaza zilei de 28 august, coloana lor, de peste 1 500 oameni, îmbarcați în circa 200 mașini, a fost interceptată și dezarmată la Gherghița[2], pe rîul Prahova, de statul major al Armatei 4 române și trupe ale acestei armate retrase de pe frontul răsăritean, și care se îndreptau spre zona de concentrare Ploiești-Tîrgoviște, în vederea intrării în luptă, în Transilvania.

„Noul guvern român este stăpîn pe situație“

Victoria repurtată de forțele revoluționare din București a fost favorizată de faptul că lupta eroică a ostașilor și muncitorilor înarmați din Ploiești și de pe Valea Prahovei a împiedicat comandamentul german să trimită trupe de întărire unităților sale din zona Capitalei. Acolo, alături de unitățile militare ale Corpului 5 teritorial, au luat parte la lupte puternice formațiuni de muncitori înarmați, care au ținut orașul Ploiești cu toată fermitatea în mîinile lor, în timp ce lichidau, prin acțiuni hotărîte, rezistențele germane din celelalte localități din bazinul petrolifer. La Ploiești, în ziua de 29 august, Divizia 18 infanterie română și brigada 6 mecanizată din Armata 6 de tancuri sovietică au pus capăt încercărilor trupelor germane de a pune stăpînire pe oraș. Pînă la 31 august, unități române însumînd efectivul a trei divizii, împreună cu unități sovietice sosite în zonă.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 7/1974; 7-8/1969.

Prima noapte a revoluției 23 spre 24 august: forțele patriotice române declanșează lupta pentru lichidarea rezistențelor hitleriste de pe întreg teritoriul patriei:

Subunitate de infanterie română în timpul confruntărilor de pe Valea Prahovei

Aviatorii noștri pregătindu-se pentru o nouă misiune de luptă

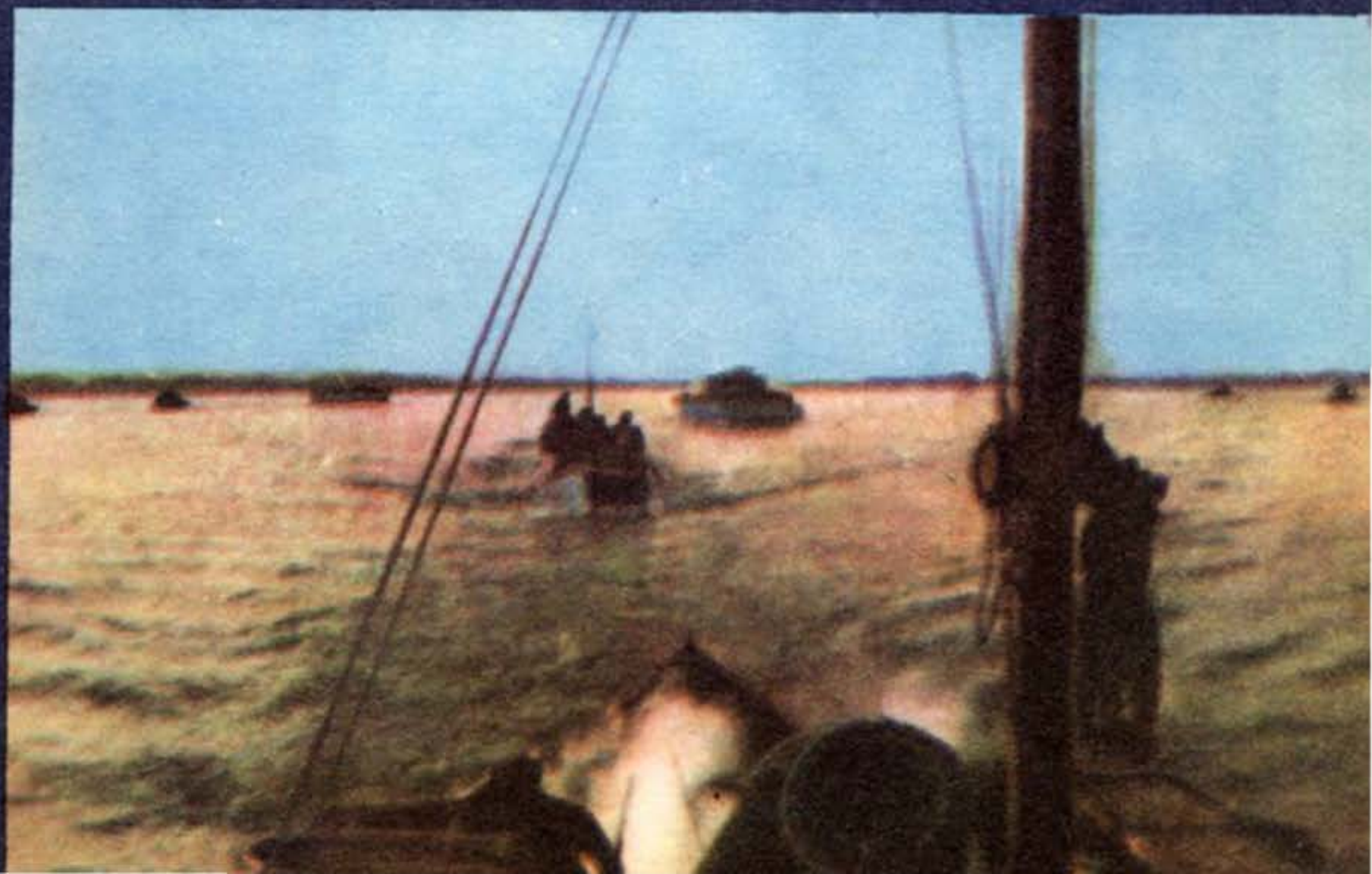

Nave românești patrulînd pe Dunăre

După eșuarea încercării de a pătrunde în București, hitleriștii dezlănțuie bombardamente sălbatice asupra Capitalei:

Formație de avioane a Luftwaffei lansînd bombele ucigătoare asupra orașului

Teatrul Național, una din țintele aviației hitleriste

Calea Victoriei după un bombardament german

Sprijiniți de întregul popor, ostașii și formațiunile de luptă patriotice continuă cu hotărîre lupta pînă la zdrobirea hitleriștilor:

Coloană germană distrusă de forțele românești

În zona Podului Băneasa, ostașii români au oprit atacul puternicei coloane inamice care încercase să intre în oraș

Bombardier german doborît

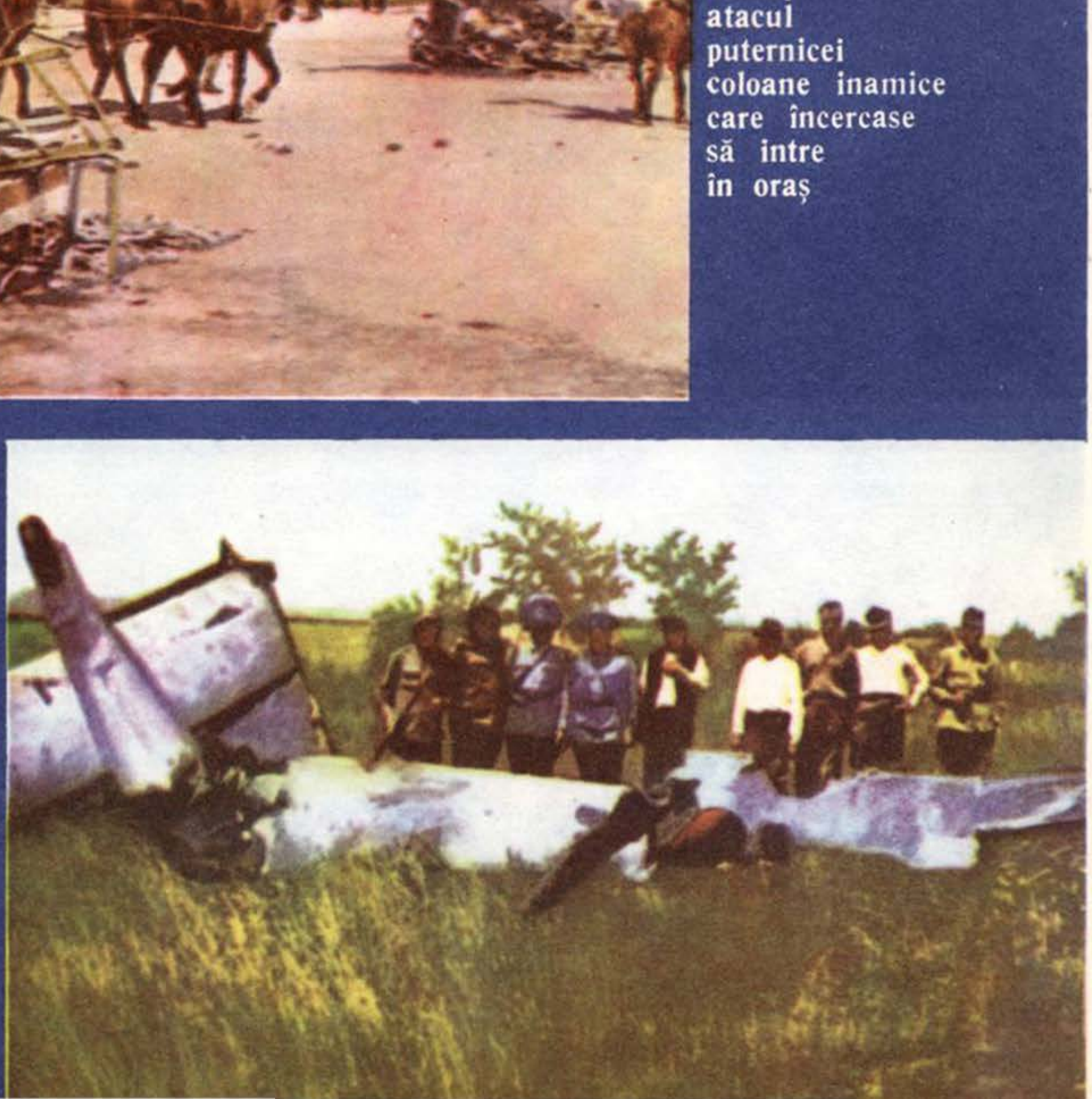

În București, după istorica victorie a forțelor revoluționare românești:

Reîntoarcerea unităților române care au înfrînt inamicul în zona de nord a Bucureștilor

Ca în atîtea alte mari momente ale istoriei românești, în Piața Universității, în jurul statuii lui Mihai Viteazul, bucureștenii își manifestă bucuria victoriei

Viața orașului reintră în normal

au lichidat toate rezistențele germane din bazinul petrolifer, comunicația București-Ploiești-Brașov fiind deschisă definitiv pentru trupele sovietice și române care înaintau spre Transilvania. Între 23 și 31 august 1944, trupele și detașamentele muncitorești înarmate au luat, în zona Ploiești, peste 13 000 prizonieri, iar în zona Brașov cca. 2 500. Pierderile forțelor românești au fost de 804 morți și răniți.

În Dobrogea, pînă în seara zilei de 25 august, trupele Diviziei 9 infanterie au dezarmat și au capturat unitățile germane de uscat. În această zonă, comandamentul inamic dispunea de trupe numeroase concentrate îndeosebi pe litoralul maritim. Celor 15 000 militari germani ce se aflau aici, li s-au mai adăugat alții, de la unitățile navale și de uscat ce se retrăgeau din fața forțelor sovietice. Prin acțiunea energică a ostașilor români și a muncitorilor din portul Constanța au fost salvate de la distrugere instalațiile portuare și întreprinderile. Forțele revoluționare au capturat 10 721 prizonieri germani, printre care și un general și 320 ofițeri.

Între 26 și 31 august, masele populare și unitățile militare au nimicit, prin lupte violente, grupările hitleriste din zona Turnu Severin-Vîrciorova-Orșova, pe care acestea urmăreau să o mențină cu orice preț, deoarece le-ar fi ușurat organizarea unei noi apărări pe Carpații Meridionali, permițîndu-le, totodată, folosirea principalelor comunicații din partea de sud-vest a României. Datorită intervenției muncitorilor și populației înarmate, germanii din zona orașului Turnu Severin au fost înfrînți și capturați în după-amiaza zilei de 26 august. În aceeași zi au fost zdrobite și trupele germane din orașul Orșova, care interceptau căile de comunicație din zonă.

La luptele duse între 23 și 31 august 1944 de forțele revoluționare românești au participat 37 divizii, diferite alte unități și școli militare, 10 regimente de artilerie antiaeriană, unități de aviație și de marină, de jandarmi, pompieri și premilitari — cu un efectiv total de peste 465 000 oameni, precum și numeroase formațiuni de luptă patriotice.

Inamicul a suferit pierderi cifrate la peste 5 000 morți, 56 455 prizonieri, dintre care 14 generali, 1 224 ofițeri și 4 088 subofițeri; au fost capturate 222 avioane, 438 nave fluviale și maritime, multe mijloace de transport, precum și alte numeroase mijloace tehnice de război. Toate capturile, inclusiv prizonierii, au fost ulterior preluate de comandamentul sovietic.

Luptele revoluționare au scos în evidență patriotismul, curajul, dîrzenia și spiritul de sacrificiu al maselor populare, al ostașilor armatei române.

În timp ce la București și în celelalte localități din țară unitățile militare române și formațiunile de luptă patriotice, sprijinite de cetățeni, duceau lupte pentru lichidarea rezistențelor germane dîn diferite zone ale teritoriului, armata sovietică a desfășurat operația de lichidare a forțelor Grupului german de armate „Ucraina de sud", încercuite în ziua de 25 august; concomitent, unități sovietice și-au continuat înaintarea pe teritoriul României. Luptele purtate de armata română, cu sprijinul întregului popor, între 23 și 31 august, dezarmarea și capturarea trupelor germane din părțile de sud-est, centru și sud-vest ale țării, împiedicarea acestora de a pune stăpînire pe zona fortificată Cașin-Focșani-Brăila și pe Carpații Meridionali, au asigurat victoria deplină a forțelor revoluționare. Odată cu aceasta, armatei sovietice i-au fost deschise „Poarta Focșanilor" și Carpații Meridionali și i s-au asigurat căile de acces la nord de Carpații Meridionali, precum și direcția strategică a văii Dunării.

La 2 septembrie 1944, Radio Moscova constata, că „încercarea hitleriștilor de a răsturna situația din România a eșuat complet. Noul guvern român a sfărîmat toate încercările hitleriștilor și este stăpîn pe situație..."

30 august 1944: manifestație a oamenilor muncii după eliberarea Capitalei de către forțele patriotice sub lozinca „Moarte cotropitorilor germani!"

1984

O ZI PENTRU ISTORIE

Dr. EUGEN PREDA

23 August 1944. A 1 818-a zi de cînd Germania a invadat Polonia, a 1 816-a de la intrarea Marii Britanii şi Franţei în război, a 989-a de la atacul japonez de la Pearl Harbor şi a 1 158-a zi de cînd România, împotriva voinţei poporului ei, a fost tîrîtă de către dictatura militaro-fascistă în războiul declanşat de Reichul hitlerist împotriva Uniunii Sovietice. O zi care, înainte de a se încheia, a făcut să se resimtă în întreaga lume o lovitură de trăsnet. Lovitura de trăsnet — cum se exprima istoricul francez Raymond Cartier în a sa Istorie a celui de-al doilea război mondial — a actului românesc de la 23 August 1944.

Ce s-a întîmplat pe glob în acea istorică zi de 23 August 1944, zi care în filmul celui de-al doilea război mondial se înscrie ca un punct de referinţă? Ce impact au produs pe diferite meridiane şi paralele ale lumii veştile transmise de la Bucureşti în orele în care Ziua se pregătea să dispară din calendar pentru a intra în Istorie?

În bîrlogul de la Rastenburg

O bună parte a zilei, atenţia lui Hitler a fost solicitată de veştile privind desfăşurarea insurecţiei de la Paris şi evoluţia evenimentelor pe frontul de răsărit. În cursul zilei, la sud-est şi sud de Tartu (Estonia), trupele sovietice au ocupat 25 localităţi, dar la nord-est şi est de Praga (cartier al Varşoviei pe partea stîngă a Vistulei) au avut de înfruntat atacurile infanteriei şi tancurilor inamice. Trupe ale Frontului 1 ucrainean au ocupat oraşul Dembiţa, important nod de comunicaţii pe direcţia Cracovia. În cursul serii, Radio Moscova a anunţat că trupe ale Frontului 2 ucrainean ocupaseră oraşul Vaslui, iar trupe ale Frontului 3 ucrainean oraşele Bender (Tighina) şi Bielgorod-Nistrovsk (Akkerman). La ora 23.30 (ora Moscovei), cum consemnează un document, mareşalul S.K. Timoşenko, care coordona cele două fronturi, a raportat Comandamentului Suprem Sovietic: „După patru zile ale operaţiei, trupele fronturilor 2 şi 3 ucrainene au desăvîrşit, astăzi 23 august, încercuirea grupării inamice de la Chişinău".

Dar, cum scrie Raymond Cartier „această zi de dezastru [pentru hitlerişti] nu se încheiase încă şi o lovitură de trăsnet s-a resimţit întîi la cartierul general al lui Friessner la Slănic, apoi la cartierul general al lui Hitler la Rastenburg: convocat de regele Mihai, mareşalul Antonescu a fost arestat în interiorul Palatului Regal". Unele surse susţin că, de fapt, *lovitura de trăsnet* s-a resimţit mai întîi la Rastenburg, unde — după o zi agitată — Hitler se pregătea să defi itiveze, în cursul nopţii, o nouă directivă de operaţii privind Balcanii, cu scopul de a asigura spatele Grupului de armate „Ucraina de sud", de a preveni un atac anglo-american din această direcţie, de a intensifica acţiunile împotriva Armatei populare iugoslave şi a forţelor de rezistenţă albaneze şi greceşti, sau cel puţin, de a le ţine în şah, în condiţiile ofensivei sovietice declanşate la 20 august pe frontul Iaşi-Chişinău şi ale pregătirilor aliaţilor occidentali de a iniţia noi operaţii în Italia spre capul Adriaticii. În acest scop, se afla la Rastenburg şi feldmareşalul Maximilian von Weichs, comandant general al teatrului de război sud-est, în componenţa căruia intrau grupurile de armate „E" (Grecia) şi „F" (Iugoslavia şi Albania), pe ultimul con-

ducîndu-l direct. La ora 18.00 (19.00 Bucureşti) *cel mai tîrziu*, după cum arată generalul Hans Kissel — comandantul unei mari unităţi germane aflată atunci în România —, la cartierul general al lui Hitler a ajuns *prima informaţie despre arestarea lui Antonescu*[1].

Pentru Hitler şi cei din jurul său, această veste a transformat ziua de 23 august — cum scrie, la rîndul său, comandantul Grupului de armate germane „Ucraina de sud", generalul H. Friessner, în „Ziua cea neagră".

Informaţia de la Bucureşti, completată treptat de noi comunicări, a dereglat întreg procesul de decizie la cartierul general de la Rastenburg şi în alte verigi cheie ale O.K.W. ale comandamentului Luftwaffei şi Marinei de război germane, concentrînd atenţia asupra evenimentelor din capitala României şi dispersînd-o de la urmărirea executării ordinelor date, cu numai cîteva ore înainte, în privinţa Parisului, ducînd la anularea semnării directivei privind Balcanii şi întîrziind cu mai multe ore consfătuirea militară de noapte asupra situaţiei militare generale, care se desfăşura obişnuit în prezenţa lui Hitler.

Pe lîngă un mare număr de convorbiri telefonice în care au fost implicaţi Hitler, generalul A. Jodl, şeful Statului Major General al O.K.W., generalul W. Kreipe, şeful Statului major al Luftwaffei, s-a desfăşurat şi un intens schimb de radiograme între O.K.W. şi Statul major al Luftwaffei pe de o parte, şi Misiunea militară germană din Bucureşti, comandamentul lui Friessner de la Slănic, comandamentul Flotei 4 aeriene (Buzău), Divizia 5 antiaeriană (Ploieşti), comandamentul Grupului de armate „F" şi comandamentul sud-est Luftwaffe (Belgrad), pe de altă parte. Nu este exclus ca acest intens schimb de mesaje cifrate să fi furnizat — încă înainte ca la Radio Bucureşti să fi fost făcută publică, la ora 22.20 înlăturarea dictaturii militaro-fasciste şi voinţa României de alăturare la coaliţia Naţiunilor Unite — indicii şi chiar informaţii asupra evenimentelor din capitala României principalelor state din coaliţia antihitleristă. Cunoscînd, din alte numeroase cazuri, stadiul avansat şi organizat al decriptării traficului cifrat al O.K.W. şi, îndeosebi, al Luftwaffei, presupunem că acesta a fost cazul. Dar, pînă cînd se va putea dispune şi de dovezi, deocamdată ascunse în arhive inaccesibile, rămîne fapt că şocul confuziei provocat de primele informaţii secrete parvenite la Rastenburg şi concentrarea atenţiei spre Bucureşti în următoarele ore au fost şi prima contribuţie românească resimţită pe toate fronturile de luptă în care se afla angrenată Germania, în Răsărit, în Apus şi, nu mai puţin, pe „al treilea front", acela al mişcării de rezistenţă din ţările ocupate de Reich.

Străpungerea „Liniei gotice"

Dar să urmărim în continuare ce s-a petrecut în diverse locuri din lume în această zi de 23 august 1944.

La ora 12.15, postul de radio Londra a anunţat într-o emisiune în limba germană: *Parisul a fost eliberat*. Douăzeci de minute mai tîrziu, postul de radio din Alger, unde se afla sediul guvernului provizoriu condus de generalul Charles de Gaulle, a transmis un comunicat al generalului M.P.Koenig, comandantul şef al Forţelor Franceze din Interior (F.F.I.), că acestea au eliberat capitala Franţei.

Comunicatul nu corespundea însă realităţii. Într-adevăr, la 19 august, sub conducerea F.F.I. din Capitală, care aveau în frunte pe reprezentantul Partidului Comunist Francez, la Paris începuse insurecţia împotriva ocupanţilor. Dar, cum se ştie, capitala Franţei a fost eliberată nu în ziua de 23, ci de 25 august. Explicaţia anunţului transmis de cele două posturi de radio ar consta, după unele surse (nici în prezent circumstanţele nu pot fi pe deplin clarificate), în încercarea unor organisme aflate sub controlul generalului de Gaulle de a determina, şi pe această cale, pe comandantul şef al forţelor expediţionare aliate din Franţa, generalul D.D. Eisenhower, să îndrepte unităţi din subordine spre capitala răsculată.

La 20 august, cînd generalul de Gaulle îi ceruse lui Eisenhower să ordone Diviziei 2 blindate a generalului Leclerc să pornească spre Parisul răsculat, Ike i-a spus: „Rezistenţa s-a angajat prea devreme". Pînă la urmă însă cum avea să scrie în memoriile sale comandantul şef al forţelor expediţionare aliate, „acţiunile întreprinse de Forţele franceze libere din Paris mi-au forţat mîna". Astfel că, în dimineaţa de 23 august, după ce s-a aflat că generalul Dietrich von Choltiz, comandantul „Marelui Paris", refuză să capituleze în faţa unei „armate neregulate", adică a F.F.I., Divizia 2 blindată franceză şi Divizia 4 infanterie americană au început mişcarea spre Capitală. Înainte de amiază, Înaltul Comandament al Wehrmachtului a transmis ordinul lui Hitler: „Parisul trebuie să fie apărat în poziţia-baraj din faţa oraşului... Se va pregăti distrugerea podurilor de pe Sena. Parisul nu trebuie să cadă în mîinile inamicului, sau inamicul nu trebuie să găsească decît un morman de ruine".

În această zi de 23 august 1944, la Paris, Forţele Franceze din Interior continuau,

---

[1] Hans Kissel: *Die Katastrophe in Rumänien 1944*, Darmstadt, 1964, p. 196 ş.u. În memoriile sale, generalul H. Friessner afirmă că o comunicare semnalînd că ceva n-ar fi în regulă „cu mareşalul Antonescu şi locţiitorul preşedintelui Consiliului, Mihai Antonescu" a parvenit la Slănic, din partea Misiunii militare germane la Bucureşti, în jurul orei 20.30 (*Verratene Schlachten. Die Tragödie der Deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Hamburg, 1956, p. 85)

deci, să lupte din greu cu cei care de 1 522 zile ocupau orașul.

Din Iugoslavia, alt teatru de operații, unde mișcarea de rezistență dădea puternice lovituri forțelor hitleriste, în ziua de 23 august, agenția Reuter transmitea că de la cartierul general al lui Tito s-au anunțat lupte îndîrjite în Muntenegru. În aceeași zi, Biroul Politic al Partidului Comunist din Cehoslovacia semna un document în care își preciza poziția față de declanșarea insurecției armate din Slovacia, ale cărei pregătiri se află în faza finală, inclusiv în ce privește coordonarea cu forțele armate sovietice.

În zona frontului din Italia, cronica zilei de 23 august 1944 consemna, între altele, consfătuirea militară convocată, în cursul dimineții, în fastuosul salon al teatrului din Iesi, localitate-nod de comunicații în apropierea portului italian Ancona, de generalul Olivier Leese, comandantul Armatei 8 britanice, pentru a discuta planul în vederea străpungerii „Liniei gotice" (ansamblul de fortificații germane care traversa Italia de la Spezia la Pesaro). Cît privește operațiile militare în curs, comunicatele semnalau în sectorul Armatei 5 americană, de sub comanda generalului M. Clark, doar activități de patrule în vecinătatea Florenței. În sectorul adriatic, unde opera Armata 8, unitățile poloneze și italiene se aflau pe malurile rîului Metauro, iar pe valea superioară a fluviului Arno trupe engleze și indiene „au cucerit unele înălțimi, printre care Monte Foresto. Formațiuni [de bombardiere] au atacat comunicații și mijloace de transport în Iugoslavia și Grecia, rafinării și aerodromuri în regiunea Vienei, podul de cale ferată de la Ferrara. La căderea nopții au fost efectuate bombardamente la Köln". Sectorul cel mai activ din raza de acțiune a acestui comandament rămăsese însă sudul Franței, unde Aliații debarcaseră la 15 august: spre sfîrșitul zilei, la Toulon și Marsilia, continuau luptele de stradă, deși în cazul celui de-al doilea mare oraș menționat, postul de radio Londra anunțase, la ora 21.40, că fusese eliberat de forțele franceze.[1]

Ziua Z + 78

Pentru generalul Eisenhower, 23 august a fost a 78-a zi de la ziua Z, ziua debarcării trupelor aliate în Normandia. Abia în acea zi avea să fie eliminată punga de la Falaise, unde rezistau 60 000 soldați ai Wehrmachtului, încheindu-se — cu mare întîrziere în raport cu planul Overlord — bătălia Normandiei.

În ziua amintită, Eisenhower s-a deplasat de la punctul înaintat de comandă, instalat la Tournières la cartierul general tactic al generalului englez B. Montgomery, din apropierea localității Condé. Generalul englez a insistat să-i fie încredințată comanda tuturor trupelor terestre aliate și a prezentat

[1] La Marsilia, F.F.I. declanșaseră insurecția în 19 august. La 23 august, ora 8.00, un batalion din Regimentul 7 tirailori algerieni pătrunde în oraș, dar garnizoana germană capitulează în 27 august, iar luptele încetează a doua zi.

Parizieni ridicînd o baricadă în Piața „St. Michel", în zilele insurecției din august 1944

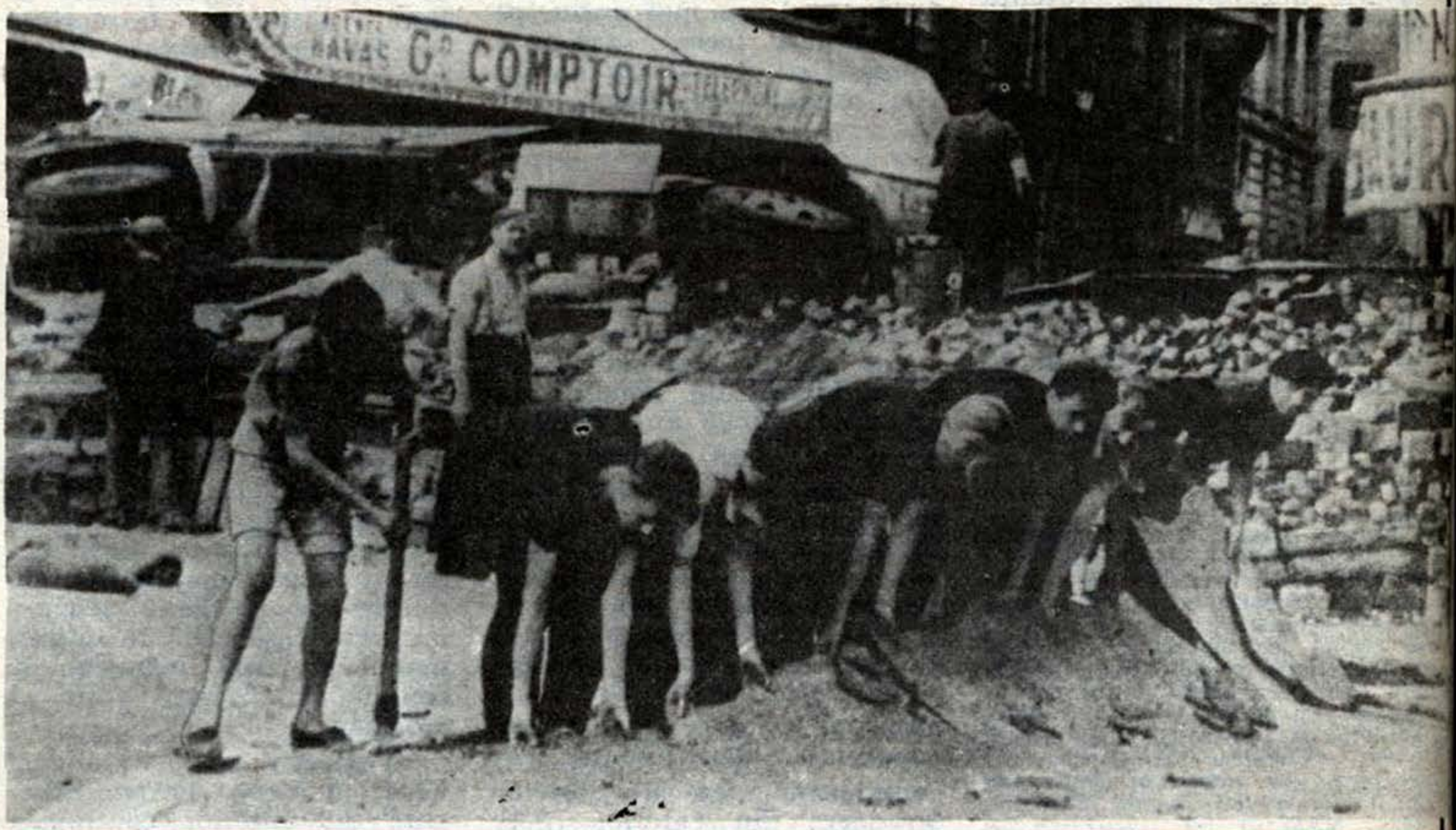

planul unui atac concentrat spre Germania de Nord, ce urma să se desfăşoare pe un front îngust, prin Belgia şi Olanda. Eisenhower a respins aceste cereri, menţinînd decizia ofensivei pe front larg spre Germania şi izgonirea trupelor inamice din Bretagne.

De la Tournière, generalul Eisenhower, într-unul din rapoartele transmise la Washington, în 24 august, scrie: „Azi dimineaţă radioul spune că România a abandonat şi că Marsilia a fost capturată". De fapt, postul de radio american din Europa transmisese de la ora 0.20 la 0.35 o emisiune specială, care fusese repetată în engleză, germană, franceză, italiană şi în care afirmase: *„De-acum înainte, România este un nou aliat în tabăra Naţiunilor Unite, ea manifestîndu-şi voinţa de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun"*. Postul de radio Londra, care încă la ora 23.00, în ziua de 23 august, anunţase veştile captate de la Radio Bucureşti, comenta într-o emisiune din 24 august, ora 5.15: *„Acum armatele române şi sovietice îşi vor crea drum spre Budapesta şi vor face legătura cu forţele mareşalului Tito... Prăbuşirea hitleriştilor se apropie cu paşi repezi, iar zilele nemţilor din Balcani pot fi numărate pe degete"*. Într-adevăr, actul de la 23 August, după cum avea să scrie istoria oficială britanică a războiului naval, *„a afectat situaţia forţelor Axei (cele mai multe germane) din sudul Greciei şi de pe disputatele insule din Marea Egee; iar la 27 august, Hitler a autorizat o retragere treptată spre centrul Balcanilor"*. (W. Roskill, *The War at Sea*, vol.III, Part II, Londra, 1961, p.113).

Cît priveşte fronturile de luptă împotriva Japoniei (din Asia de Sud-Est, Extremul Orient, Oceanul Pacific), informaţiile parvenite din această zonă consemnau o situaţie statică. În Birmania, unde datorită musonului plouă într-o săptămînă cît la Londra într-un an, operaţiile stagnau. E drept, la Washington, în aceeaşi zi, Statul Major Combinat Anglo-American continua să examineze planurile „y" de capturare a oraşului Mandalay şi în vederea unui atac de desant aerian şi naval asupra capitalei, Rangoon. Concomitent, la cartierul general al generalului D. Mac Arthur, comandantul teatrului de operaţii din Pacificul de sud-vest, se definitiva planul ofensivei împotriva Filipinelor[1], ce va fi pus în aplicare abia în 20 octombrie. Cartierul general aliat din Noua Guinee semnala la 23 august doar bombardamente aeriene asupra unei baze japoneze din insulele Moluce.

Trupe britanice la sud de Florenţa în august 1944

Culise diplomatice

În ziua de 23 august 1944, premierul britanic Winston Churchill — sosit de mai multe zile în Italia[2] — se afla la Ambasada britanică din Roma. Scopul deplasărilor sale aici era legat şi de unele măsuri care vizau Peninsula Balcanică. El voia să-i prezinte generalului Alexander noile directive „care să ducă la mari rezultate în Balcani şi

[1] La mijlocul lunii iunie, forţele americane au debarcat în Saipan, din arhipelagul Mariane, şi spre mijlocul lunii următoare rezistenţa japoneză a încetat. În august au fost capturate insulele Tinian şi Guam, străpungîndu-se centura de siguranţă a Japoniei. Tokio intrînd „sub aripa" bombardierelor grele cu rază lungă de acţiune B-29. Planul privind Filipinele a fost prezentat la Washington la 27 august, dar punerea lui în aplicare s-a produs la 20 octombrie, cînd americanii au stabilit un cap de pod în golful Leyte din arhipelagul Filipinelor.

[2] W. Churchill a sosit în Italia la 11 august. În 12-13 august, a avut convorbiri, la Neapole, cu mareşalul I. Broz-Tito. În 14 august s-a deplasat în Corsica, iar a doua zi, de la bordul unui distrugător, a urmărit operaţiile de debarcare americano-franceze de pe coasta sudică a Franţei. Revenit în Italia, a avut convorbiri cu generalul Alexander, după care, în 21 august, a sosit la Roma, unde în aceeaşi seară l-a primit pe şeful guvernului grec în exil, C. Papandreu.

în «fortăreaţa Europa»[1] a lui Hitler", printr-o înaintare în nordul Adriaticii, înspre Austria şi Ungaria, inclusiv pe ruta Ljubljana-Maribor Graz şi pregătirea trimiterii unor unităţi britanice la Atena, pentru a împiedica mişcarea de rezistenţă din Grecia (E.A.M.), condusă de comunişti, „să pună mîna pe oraş". Deşi în noaptea de 22 spre 23 august intenţiona să se deplaseze la Siena, la postul de comandă avansat al generalului Alexander, pentru a urmări ultimele pregătiri ale ofensivei spre nordul Italiei, Churchill a mai rămas o zi la Ambasada britanică din Roma, unde îşi instalase cartierul general. L-a trimis însă în ziua de 23 august, pe generalul Allan Brooke, şeful Statului Major Imperial, la Alexander, pentru a discuta „alternativa Viena"; în cursul examinării ei, cel din urmă a prezentat sugestia ca în Italia să se constituie un front numai cu trupe britanice, chiar dacă aceasta ar face ca în Franţa să rămînă numai armate americane.

Din Roma, în aceeaşi zi de 23 august, W, Churchill i-a trimis două mesaje preşedintelui Roosevelt. Într-unul l-a informat că „a încredinţat Ministerului de război să constituie o brigadă evreiască", avînd steag propriu; în celălalt, i-a scris: „Trebuie să continuăm a spera într-un acord cu sovieticii în dorinţa de a ajuta pe polonezi în Varşovia", unde, la începutul lunii, forţele de rezistenţă asociate guvernului polonez în emigraţie de la Londra declanşaseră insurecţia antihitleristă. La Ambasada britanică din Roma, Churchill s-a întîlnit succesiv cu primul ministru italian, I. Bonomi, cu predecesorul acestuia, mareşalul P. Badoglio, şi, cum a notat în memoriile sale, „de asemeni, cu tovarăşul Togliatti", întors în ţară după 18 ani de exil şi devenit acum membru în guvern. O

[1] Europa-Festung era denumirea folosită de propaganda germană pentru partea continentului aflată sub control hitlerist.

Soldaţi hitlerişti capturaţi de o subunitate din armata naţională de eliberare iugoslavă

scurtă vizită la Vatican i-a prilejuit premierului britanic o convorbire cu Papa Pius XII, după care l-a primit pe prinţul Umberto, căruia Victor Emmanuel îi delegase puterile[2].

În această zi de 23 august 1944, cronica evenimentelor europene a mai consemnat sosirea la Istanbul, conform raportului consulului american, a lui G. Kisseloff, vicepreşedinte al Uniunii industriaşilor din Bulgaria; împreună cu S. Moshanov, fost preşedinte al Sobraniei, aflat în Turcia, G. Kisseloff urma, din împuternicirea guvernului de la Sofia, să înceapă imediat convorbiri cu reprezentanţii S.U.A. şi Marii Britanii, U.R.S.S. participînd ca observator, în vederea retragerii din război şi acordării statutului de neutralitate, fapt ce fusese comunicat însărcinatului cu afaceri sovietic în capitala bulgară.

În aceeaşi zi, mareşalul G. K. Jukov, care coordonase activitatea împotriva grupurilor de armate germane „Centru" şi „Ucraina de nord", s-a reîntors la Moscova, unde fusese rechemat pentru a i se încredinţa misiunea de a pleca la statul major al Frontului 3 ucrainean, pentru a pregăti acest front în vederea războiului cu Bulgaria.

În după-amiaza zilei de 23 august, cînd Ion Antonescu şi M. Antonescu erau arestaţi, la Inspectoratul General al Jandarmeriei din Şoseaua Ştefan cel Mare, lt.col. G. de Chastelaine, şeful unui grup din serviciile secrete britanice, arestat la paraşutare, aştepta încă răspunsul la condiţiile ce le pusese pentru a accepta să plece la Cairo împreună cu M. Antonescu. La Ankara, primul ministru turc, Saraçoglu, informa pe şefii misiunilor diplomatice americană şi britanică, la solicitarea parvenită în seara precedentă de la M. Antonescu, de un apel pentru un răspuns urgent la următoarele chestiuni: „(1) să fie trimis un delegat român la Moscova pentru încheierea armistiţiului; (2) să intre în contact simultan cu americanii, britanicii şi ruşii pentru a fixa termenii armistiţiului; sau (3) să discute termenii armistiţiului la Cairo cu Aliaţii". În acelaşi timp, un curier special trimis de M. Antonescu se afla în drum spre Stockholm, care urma să-i comunice ministru-

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

lui român în capitala suedeză să se întîlnească imediat cu ministrul sovietic, pentru a stabili, în caz că U.R.S.S. își menține propunerile de armistițiu, locul și momentul tratativelor.

„România a surprins întreaga lume"

Peste ocean, în această zi Washingtonul politico-diplomatic este agitat de o „indiscreție" de presă. De două zile, în spațioasa sală de muzică a conacului Dumbarton Oaks, situat într-un mărginaș cartier rezidențial al Capitalei, sub președinția secretarului adjunct al Departamentului de Stat, E. Stettinius, se deschisese conferința S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S. în vederea concertării pozițiilor asupra unui document care să stea la baza unei organizații internaționale postbelice de securitate. La 23 august, ziarul *New York Times*, sub semnătura lui J. Reston, publică o prezentare destul de amplă a acestor propuneri, ceea ce stîrnește protestul celorlalți corespondenți de presă, iar în rîndurile celor trei delegații suspiciuni asupra sursei și chiar bănuiala că se intenționează, printr-o astfel de publicitate, torpilarea lucrărilor.

Stettinius notează în jurnalul său că, în cursul convorbirii, Roosevelt se gîndea ca viitoarea organizație să se numească „Națiunile Unite". În aceeași zi, o telegramă de presă din Moscova menționa alocuțiunea comisarului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., V.M. Molotov, la Ambasada S.U.A., în care sublinia importanța convorbirilor de la Dumbarton Oaks „de a dezvolta principiile de securitate și de organizare pentru păstrarea unei păci permanente".

La Washington, amiralul W.D. Leahy, șeful statului major al președintelui S.U.A., care în această calitate prezida ședințele șefilor statului Major Mixt (american) și ale șefilor Statului Major Combinat (anglo-american) și-a notat în jurnalul său intim: *„24 august 1944. Presa relatează azi dimineață că România s-a retras din alianța cu Germania și se va alătura Națiunilor Aliate în eforturile lor de război"*.

Printre documentele inedite, care redau reacția în actualitatea fierbinte a epocii la implicațiile lui 23 August, se află și o directivă secretă aprobată de conducerea Direcției războiului politic a Marii Britanii (Political Warfare Executive) în ziua de 31 august 1944, care, ca și alte documente citate, au putut fi consultate la Arhivele statului București. *„România a surprins întreaga lume la 23 august"*, citim în document, apreciindu-se că în ce privește evenimentele ulterioare desfășurate pe frontul sovieto-german de pe teritoriul românesc, *„nu este deloc o exagerare să spunem că României îi revine în mare măsură meritul de a fi asigurat repeziciunea înaintării ruseștl"*.

Cît privește consecințele acestui fapt, ele sînt înșiruite astfel:

„(I) *Prăbușirea completă a sectorului sudic al frontului răsăritean german și pierderea a peste 300 000 soldați germani, care fie că au fost anihilați, fie încercuiți.*

(II) *Pierderea aproape sigură a Carpaților ca puternică linie defensivă.*

(III) *Subminarea inevitabilă a moralului soldaților germani în alte sectoare ale frontului rus.*

(IV) *Necesitatea unei complete schimbări în strategia germană și a unor retrageri ulterioare în alte sectoare pentru a preveni pericolul încercuirii atît în Iugoslavia, cît și în Grecia, în nordul Ungariei și în Cehoslovacia.*

(V) *Pierderea actualei și potențialei aprovizionări cu combustibil românesc pentru Wehrmacht și Luftwaffe pe toate fronturile"*.

Cînd s-a încheiat, ziua de 23 August 1944 fusese percepută de contemporaneitate — datorită veștilor din București — ca o *Zi pentru Istorie*.

În timpul luptelor armatei americane pentru alungarea japonezilor din arhipelagul Mariane

PRAVDA

23 August în documente
străine inedite

„FAPTA ROMANIEI:

UNUL DINTRE EVENIMENTELE DECISIVE ALE ÎNTREGULUI RĂZBOI"

După patru decenii de la memorabilele evenimente din august 1944, investigaţiile cercetătorilor scot la iveală noi şi importante mărturii privind ecoul internaţional, implicaţiile multiple şi adînci pe care le-a avut lupta de eliberare a poporului român de sub dominaţia celui de-al III-lea Reich asupra grăbirii prăbuşirii militare a Germaniei hitleriste. De-a lungul anilor, presa şi literatura istorică din ţara noastră, inclusiv Magazin istoric, au pus în circulaţie numeroase documente de arhivă şi extrase din ziare străine consacrate revoluţiei din august 1944.

În numerele sale din 25 şi 27 august, cunoscutul ziar sovietic Pravda **comenta astfel evenimentele revoluţionare declanşate în România:** „În seara zilei de 23 august posturile de radio române, engleze şi americane au transmis ştiri, din care rezultă că în România se petrec evenimente de natură să concentreze asupra sa cea mai mare atenţie. Regimul lui Antonescu s-a prăbuşit. În seara de 23 august postul de radio Bucureşti a comunicat că a fost format noul guvern al României în frunte cu generalul Constantin Sănătescu... Declaraţia transmisă prin radio [**în seara de 23 august**] subliniază că guvernul a luat hotărîrea să înceteze războiul şi să reprime orice încercare de a împiedica îndeplinirea acestei hotărîri".

„Ieşirea României din Axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirmă în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german în Balcani.. Noul guvern român a şi început curăţirea teritoriului ţării sale de nemţi. El a declarat război Germaniei. Izgonirea trupelor germane din România va deschide în faţa României calea spre libertate şi independenţă... Numai pe această cale vor putea şi alte popoare, care şi-au legat soarta de Germania hitleristă, să evite urmările dezastruoase ale politicii criminale a conducătorilor lor..."

Ca şi în cazul multor altor organe de presă din diverse ţări, acţiunea era privită deci în multiplele sale ipostaze, subliniindu-i-se atît importanţa pentru istoria viitoare a poporului român, cît şi implicaţiile imediate pe care ea le-a avut în desfăşurarea celui de-al doilea război mondial.

Referindu-ne numai la presa de peste hotare, din studiile publicate pînă acum, rezultă că evenimentele petrecute în România în august 1944 au fost prezentate şi comentate de numeroase agenţii de presă, ziare şi reviste din Anglia, Argentina, Bulgaria, Cehoslovacia, China, Elveţia, Finlanda, Franţa, Grecia, India, Italia, Iugoslavia, Polonia, Portugalia, Spania, S.U.A., Suedia, Turcia, Ungaria, U.R.S.S., Vatican.

Documentelor puse în circulaţie de Magazin istoric,[1] **revista le adaugă în acest număr alte mărturii semnificative inedite, rod al celor mai recente investigaţii.**

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968, 7-8/1969, 8/1971, 8/1973, 8/1974, 5/1975, 8/1976, 8/1978, 8/1979, 8/1982.

Arhive
și ziare americane

„O largă breșă în frontul balcanic al lui Hitler"

Dr. GH. BUZATU

Evenimentele din România din August 1944 au avut un loc și un rol aparte în desfășurarea ultimei faze a celui de-al doilea război mondial în Europa, fapt pe care tot mai numeroase studii de specialitate — datorate istoricilor români sau străini — vin să-l confirme necontenit. Se știe că, în septembrie 1944, Hitler însuși a inclus evoluțiile rezultînd din izbucnirea Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă în țara noastră între cele trei catastrofe suferite de Wehrmacht în Europa[1].

Președintele Roosevelt este la curent

Între documentele străine, *inedite*, ce confirmă importanța generală a revoluției române se află și cele provenind din partea unor organisme militare de informații ale S.U.A. și care au devenit accesibile cercetării abia în ultimii ani. Sursele respective atestă că în cursul anului 1944 Administrația Roosevelt a fost — grație unor informații din cele mai competente — la curent cu evenimentele din România, mai cu seamă cu acelea desfășurate în zilele revoluției. O serie de rapoarte ale renumitului *Oficiu al Serviciilor Strategice (Office of Strategic Services — O.S.S.)*, cel mai important organism de informații al Washingtonului în anii celei de-a doua conflagrații mondiale, ca și corespondența diplomatică pe canalul Cairo-Washington (Departamentul de Stat) relevă o „luare de contact" a înaltelor autorități americane cu realitățile românești din primele ceasuri după actul istoric de la 23 August 1944. Imediat după declanșarea revoluției române, cercurile politice și diplomatice americane au fost în posesia unor informații ce indicau că forțele patriotice din România *stăpîneau ferm* — cum se precizează într-unul din documente — situația la București și că, în întreaga țară, sentimentul popular era *„puternic în favoarea unei acțiuni imediate împotriva naziștilor"*[2].

Știri de acest fel au parvenit președintelui Roosevelt și colaboratorilor săi mai cu seamă din partea unor organisme de informații și contrainformații din Washington. Astfel, de o mare precizie și promptitudine au fost *sintezele* întocmite și prezentate de către *Comitetul Reunit al Informațiilor (Joint Intelligence Committee — J.I.C.)*. Sinteza prezentată șefului executivului american *chiar a doua zi* după izbucnirea revoluției la București începea cu aceste precizări ce fixau locul evenimentelor din România în contextul general al ostilităților: *„În această săptămînă, Germania a suferit o serie de răsturnări militare și politice descumpănitoare. Armatele germane în nordul Franței au luptat cu disperare să scape de încercuire și nimicire de către forțele aliate... În final, România a pus în pericol poziția germană din Balcani"*.

Un capitol al sintezei *J.I.C.* din 24 august 1944 era consa-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1983.

[2] Citatele din acest articol au fost extrase din documentele originale aflate în păstrare la *F.D. Roosevelt Library*, Hyde Park, New York, fondul *Map Room Papers*, Containers 221, 233. Au fost consultate *J.I.C. Weekly Summary*, numerele 85/24.8.1944, 86/31.8.1944, 87/7.9.1944, 88/14.9.1944, 89/21.9.1944, 90/28.9.1944 și *The O.N.I. Weekly*, numerele 34/23.08.1944, 35/30.8.1944 și 36/6.9.1944.

The New York Times

crat special României și deciziei sale. Se sublinia, înainte de toate, că gestul României, conjugat cu decizia manifestă pe atunci a Bulgariei de a încheia armistițiul cu Aliații, a „deteriorat" rapid pozițiile Germaniei în Balcani. Numirea guvernului condus de generalul C. Sănătescu — preciza documentul în discuție — exprima coeziunea forțelor patriotice interne, în cabinet fiind reprezentate toate partidele politice importante.

Sinteza *J.I.C.* din 31 august 1944 conținea evaluări mai cuprinzătoare despre importanța internațională a acțiunii României, acțiune căreia îi erau consacrate capitole speciale și referiri numeroase în diferite alte părți ale documentului. Comentariul pe marginea faptelor era în deplină concordanță cu realitățile imediate militare și politice: *„...Ajutată de cotitura României, armata roșie a cuprins, în decurs de o săptămînă,... Moldova și cea mai mare parte a Dobrogei, a pătruns prin poarta Galaților și a atins Ploieștii. Forțele române controlează zona Bucureștilor și se raportează că ele dețin, de asemenea, Brașovul"*.

O atare evoluție rapidă a operațiilor militare făcea să se anticipeze *„prăbușirea"* pozițiilor Reichului în Balcani ca fiind inevitabilă. Sinteza cuprindea și unele amănunte despre pregătirea și declanșarea revoluției la București. Un capitol, intitulat *Evoluții românești*, concluzia că ieșirea României din tabăra dirijată de Germania conducea obligatoriu la *„dezintegrarea completă"* a sistemului de apărare hitlerist din tot sud-estul Europei. În plus, dacă sinteza din 24 august insistase asupra consecințelor deciziei României asupra Bulgariei, determinînd-o să se gîndească la abandonarea taberei fasciste, documentul din 31 august se referea la *„influența"* gestului țării noastre și asupra Ungariei.

Sinteza *J.I.C.* avea în vedere și implicațiile economice ale cotiturii României în războiul mondial, subliniindu-se că germanii primiseră o grea lovitură prin pierderea regiunii petrolifere Valea Prahovei, care, anterior, asigurase în proporție de cel puțin 28 la sută consumurile de combustibil lichid ale Germaniei pe fronturile europene. Așadar, se sublinia în concluzie, Reichul nazist pierdea, odată cu cele aproximativ 30 divizii române puse la dispoziție de Antonescu, și sursa sa petroliferă *„cea mai serioasă"*.

Prima capitală de pe continent

Pe măsură ce organismele de informații americane cunoșteau mai îndeaproape evenimentele din România, consecințele multiple și profunde ale actului istoric de la 23 August 1944 s-au impus cu atît mai mult atenției analiștilor de la Washington. La 7 septembrie 1944, de exemplu, *J.I.C.* preciza că diviziile române erau angajate în luptă contra Germaniei și Ungariei horthyiste, pe teritoriul Transilvaniei; că, după cotitura României, armata roșie avansase fulgerător spre granițele țării noastre cu Bulgaria și Iugoslavia, fiind la Porțile de Fier, și, în fine, că Wehrmachtul începuse retragerea forțelor sale din Grecia. Totodată, Finlanda, satelitul cel mai nordic al lui Hitler, resimțise din plin efectele pasului României, grăbindu-se să solicite încheierea armistițiului cu U.R.S.S.

Peste alte șapte zile, *J.I.C.* stăruia asupra evenimentelor militare din nordul Transilvaniei, pentru ca la 21 septembrie 1944 să anunțe prăbușirea *„întregii poziții germane în Balcani"*. Mai apoi, sinteza *J.I.C.* din 29 septembrie 1944 insista în termeni clari asupra *eșecului* Germaniei în al doilea război mondial, desigur și ca urmare a acțiunii României în august 1944.

Comitetul Reunit al Informațiilor (J.I.C.) își întemeia sintezele pe datele culese de către toate serviciile secrete ale S.U.A., între care s-a impus, sub raportul eficacității, *Biroul de Spionaj Naval (Office of Naval Intelligence — O.N.I.)*. Sintezele acestui organism, de asemenea săptămînale, ajungeau și ele pe biroul personal al președintelui Roosevelt; 49 în 1942, cîte 53 în 1943 și 1944, 15 între 3 ianuarie și 11 aprilie 1945, documente ce au completat imaginea Casei Albe și în privința evenimentelor din România. Una dintre aceste sinteze era datată chiar 23 august 1944 și, datorită diferenței de fusuri orare între București și Washington, a putut include și comentarii pe marginea actului istoric din acea zi: *„România a acceptat condițiile de pace ale Aliaților. Decizia a fost anunțată la 23 august într-o emisiune radiodifuzată din București de către regele Mihai, care și-a chemat concetățenii să se ralieze noului cabinet democratic și să ia armele împotriva Germaniei. După defecțiunea Italiei, în urmă cu un an, România, în virtutea poziției ei strategice și a resurselor sale economice, devenise cel mai important dintre sateliții Germaniei. Schimbarea bruscă de către aceasta a taberei militare* [hitleriste] *constituie o gravă înfrîngere pentru Germania"*.

„Acțiunea României — se aprecia în continuare — *deschide o largă breșă în frontul balcanic al lui Hitler. Ea poate grăbi deliberările guvernului bulgar* [de a semna armistițiul cu Aliații]. *Ea pune în pericol poziția garnizoanelor germane din insulele egeene, din Grecia și Iugoslavia. Pentru poporul german însuși, care-și amintește cum capitularea Bulgariei a constituit începutul sfîrșitului în anul 1918, știrile de la București vor fi la fel de amenințătoare ca și celelalte aflate în această vară..."*

Specialiștii *O.N.I.* au întrevăzut că Germania va pierde neîntîrziat zona petroliferă Ploiești. Capitolul *Frontul răsăritean* din sinteza datată 23 august 1944 amintea că, după decizia României, *aici* se mutase, după mai multe luni de inactivitate, interesul pentru soarta ostilităților.

La 30 august 1944, *O.N.I.* a revenit asupra *avantajelor* obținute de armata roșie în sud-estul Europei după cotitura României. Wehrmachtul se confrunta cu noi și mari *dificultăți, rezultînd din luptele angajate în acele zile de armata română, care eliberase singură Bucureștii, prima capitală de pe continent din care hitleriștii fuseseră alungați de către forțele rezistenței naționale fără nici o prezență din partea Aliaților*. Hitleriștii — preciza documentul menționat — se băteau *„neobișnuit de feroce"* în regiunea petroliferă, unde însă, succesele forțelor patriotice române erau lesne previzibile. Serviciul de informații al marinei americane aprecia și el că faptele românilor din august 1944 se repercutaseră deopotrivă asupra comportamentului guvernelor de la Sofia și Budapesta, silindu-l, totodată, pe Hitler să-și retragă în grabă forțeie din Grecia și Iugoslavia, pentru a nu le pierde definitiv după ce armata roșie ar fi stabilit contactul cu unitățile mareșalului Tito. Descriindu-se operațiile de pe teatrul de est, se releva că ofensiva trupelor sovietice în zona Iași-Chișinău permisese Uniunii Sovietice, în condițiile victoriei revoluției române, să repurteze un succes *„de proporțiile Stalingradului"* pe plan militar și cu mari consecințe politico-diplomatice. Importanța *„enormă"* pentru Germania a petrolului românesc în acel moment a făcut să sporească — citim într-o altă sinteză a *O.N.I.* — valoarea cotiturii României în cel de-al doilea război mondial la 23 August 1944.

Pe primele pagini ale marilor cotidiane

Cercurile oficiale și mai ales opinia publică americană au fost informate despre evenimentele petrecute în România și pe alte canale, îndeosebi presa. Mari și influente ziare s-au ocupat pe larg de situația creată în țara noastră în urma actului de la 23 August 1944.

Prin cantitatea și calitatea informațiilor se detașează marele cotidian *The New York Times*, care în acea perioadă avea un tiraj de 20 milioane exemplare. La 23 august, acesta publica știri despre ofensiva fronturilor 2 și 3 ucrainene pe frontul Iași-Chișinău, pentru ca a doua zi paginile sale să fie, literalmente, inundate cu corespondențe, comunicate și comentarii despre declanșarea revoluției române. Chiar pe prima pagină, titluri mari și semnificative consemnau evenimentul remarcabil al zilei precedente: *Breșă în Balcani; Se așteaptă ca Bulgaria să abandoneze Axa; Războiul* [României] *cu Ungaria; Noul cabinet român; Textul proclamației românești* etc. Cele dintîi relatări se datorau corespondentului din Berna, Daniel T. Brigham, care, prin telefon, făcuse cunoscut chiar în seara zilei de 23 august (după ora europeană), că, în Elveția fiind, după ora locală 21.25 (ora Bucureștilor — 22.25) captase în direct pe lungimea de undă a postului de radio București proclamația regelui prin care *„ordona forțelor sale armate să înceteze lupta împotriva forțelor Aliaților"*, îndemnînd, în schimb, la atacarea *„inamicului comun german"*. Decizia României îi apărea corespondentului ca fiind *„dramatică și aparent surprinzătoare"*; după arestarea lui Antonescu, se formase un *„cabinet de uniune națională"*, cuprinzînd pe reprezentanții principalelor partide politice — P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. Un pasaj esențial al proclamației, remarca Brigham, privea repudierea Diktatului de la Viena din 1940, ceea ce — se aprecia — însemna că *„România este acum în război cu Ungaria"*, pentru eliberarea Transilvaniei de nord*.

„Puneți înapoi hotarele"*

Prezența trupelor și a administrației horthyiste în teritoriul anexat de Ungaria prin Diktatul fascist de la Viena a stîrnit indignarea și revolta locuitorilor din această parte a țării noastre, inclusiv a celor din rîndul naționalităților conlocuitoare. Cum se știe, orice formă de nemulțumire a fost aspru reprimată de autoritățile de ocupație, care în acei ani de tristă amintire au creat tribunale penale speciale, cunoscute sub numele de „Colegiul celor cinci". Astfel de tribunale au funcționat la Tîrgu Mureș, Cluj și Oradea și au avut în competență cazurile care nu intrau sub incidența legii marțiale. Ele au fost destinate să judece persoanele care au „ofensat statul și națiunea maghiară", prin critici la adresa autorităților horthyiste și a orînduielilor introduse de acestea.

Din analiza celor 594 dosare păstrate în arhiva Tribunalului județean Mureș referitoare la anii 1940-1944, timp în care această instanță și-a exercitat atribuțiile pe teritoriul județelor Mureș, Turda, Cluc, Odorhei, Trei Scaune, Năsăud și Sălaj, rezultă că, fapt deosebit de semnificativ, foarte mulți dintre cei judecați de acest tribunal erau cetățeni de naționalitate maghiară.

Pentru ineditul și importanța lor în cunoașterea formelor de manifestare ale sentimentelor antifasciste și antihorthyiste în partea de nord a țării, vremelnic încorporată Ungariei, a spiritului de solidaritate în care au acționat oamenii acestor locuri, prezentăm într-o formă sintetică cîteva dintre procesele intentate unor cetățeni de naționalitate maghiară. Concluzia care se desprinde este clară: respingerea regimului de ocupație horthyistă și încrederea în revenirea administrației de stat românești, ceea ce, în plan politic, însemna anularea Diktatului de la Viena.

V. Bobocescu, D. Sultan

9 ianuarie 1941. Proces-penal nr. 216/1941 intentat lui Oláh Ferenc, pantofar din Tomești-Cluc, pentru ofensă la adresa guvernului Ungariei, săvîrșită în ziua de 2 ianuarie 1941, cînd a afirmat că „dealtfel, mie [Horthy] nu-mi poruncește". A fost condamnat la 6 luni închisoare și ridicarea drepturilor politice pe timp de 3 ani.

24 martie 1941. Proces-penal nr. 1 525/1941 intentat lui Szivány Ioan din Cluj, zugrav, pentru răspîndirea de „zvonuri alarmiste". În ziua de 20 martie 1941, pe cînd se afla pe drumul de țară dintre Teaca și Reghin, a spus în fața a doi lucrători de la drumuri: „Construiți bine drumul, că nu peste multă vreme vin românii și drumul să fie bun pentru acel eveniment".

The Washington Post.

La rîndul său, John Mac Cormac, corespondentul din Londra al ziarului, transmitea la 24 august că în noaptea precedentă se consumase probabil una din cotiturile războiului, prin prăbuşirea *„întregului front german din Balcani"*. Bulgaria şi Ungaria au fost *„afectate"*, astfel că situaţia lui Hitler pe frontul de sud-est apărea *„în întregime lipsită de speranţe"*.

La 25 august 1944, *The New York Times* a destinat cel mai larg spaţiu articolelor privind evenimentele din România. Un comentariu nesemnat, sondînd urmările militare, politice şi economice pentru Germania ale cotiturii României, conchidea: *„Istoria poate foarte bine să consemneze fapta României ca unul dintre evenimentele decisive ale întregului război"*. Aceleaşi aspecte erau privite de către un comentator al ziarului, Hanson W. Baldwin, din punctul de vedere al *bătăliei Europei* în plină desfăşurare, constatîndu-se că *„lovitura României este egalată în importanţă de victoriile militare din Franţa"*.

În zilele următoare, *The New York Times* a revenit în mai multe rînduri asupra împrejurărilor în care s-a pregătit şi înfăptuit răsturnarea guvernului condus de I. Antonescu, asupra primelor reacţii germane. Între renumiţii corespondenţi ai ziarului se afla şi C.L. Sulzberger, care, la 26 august 1944, îşi transmitea prin radio, de la Cairo, notiţele şi observaţiile în legătură cu actul de curaj al României. Ziaristul american descria negocierile de armistiţiu purtate de Barbu Ştirbei şi C. Vişoianu în capitala egipteană, arestarea lui Ion Antonescu şi a membrilor cabinetului său, beneficiind de unele destăinuiri făcute de un colonel britanic, al cărui nume nu-l dezvăluie. Acesta nu putea fi decît G. de Chastelain, sosit la 24 august 1944 în Turcia. Germanii, nota corespondentul, reacţionaseră imediat — în modul cunoscut —, dar forţele revoluţionare, în frunte cu noul guvern, beneficiau de un *„larg sprijin popular"* pentru purtarea războiului împotriva Germaniei hitleriste şi a Ungariei horthyiste.

La 27 august, cotidianul new-yorkez considera că pe fronturile de est şi vest se încheia o adevărată *„săptămînă a victoriilor"* asupra Wehrmachtului. În răsărit, rezultatele erau, ca şi în vest, *„spectaculoase"*, în condiţiile în care trupele sovietice nu putuseră fi oprite de gruparea lui Friessner şi România a rupt alianţa cu Germania, producînd astfel modificarea *„întregii situaţii militare şi politice în această parte a continentului"*. *„Săptămîna victoriilor"* se încheia, în acest mod, cu contribuţia marcantă a României şi *The New York Times* îi consacra două comentarii purtînd semnături de prim rang: Hanson W. Baldwin şi C.L. Sulzberger. Cel dintîi, pornind de la observaţia lui Montgomery că sfîrşitul războiului în Europa putea fi „avut în vedere", afirma hotărît că ultimele zile se soldaseră cu *„cele mai uriaşe succese aliate"*. Între factorii ce apropiau *„triumful final"*, Baldwin situa *pe primul loc „defecţiunea României"* şi explica în continuare că trecerea

31 martie 1941. Proces-penal nr. 1 906/1941 intentat lui Hadmagy József, născut în 1898: în august 1940, înainte de Diktatul de la Viena, discutînd cu Pop Sandor din Dordoşin, Hadmagy, după ce l-a întrebat pentru cine face funii, l-a sfătuit să facă „un ştreang pentru Horthy şi unul pentru Hitler, pentru gîtul lor".

22 aprilie 1941. Proces-penal nr. 2 122/1941 intentat lui Alonc György din Călimăneşti-Mureş, agricultor, pentru că, în 1939, a afirmat: „De ce îi aşteptaţi pe unguri, [că] aceştia şi haina de pe noi ne-o vor lua?"; apoi în august 1940: „Ce vrea Ungaria, ce doreşte?..." A fost condamnat la o lună închisoare şi ridicarea drepturilor politice pe 8 ani.

4 noiembrie 1941. Proces-penal nr. 4 896/1941 intentat lui Gyekei Mihali din Odorhei, pentru că în septembrie 1941 a spus faţă de alţii: „De cînd a venit Ungaria nici de locuit nu mai locuiesc bine... Puneţi înapoi hotarele în România, pentru că acolo este mult mai bine". Acuzatul a scăpat de pedeapsă, ascunzîndu-se.

4 noiembrie 1942. Proces-penal nr. 4 952/1942 intentat lui Balogh Ferencz din Mătrici, născut în 1891; în 1940, înaintea venirii trupelor horthyiste, precum şi în martie 1941, a afirmat: „Pînă cînd Ardealul era al românilor, tot mai bine a fost ca acum; ce caută ungurii în Ardeal, pentru că Ardealul niciodată n-a fost al ungurilor şi nici nu va fi".

10 aprilie 1943. Proces-penal nr. 2467/1943 intentat lui Nagy Kálmán, învăţător din Idicel, care în ziua de 19 octombrie 1941, aflîndu-se în circiuma lui Gheorghe Pop, a cerut lăutarilor să cînte imnul regal român şi Pe-al nostru steag e scris unire, cîntînd şi el cu voce tare. A fost condamnat la 6 luni închisoare şi ridicarea drepturilor politice pe 8 ani.

3 septembrie 1943. Proces-penal nr. 3 327/1943 intentat lui Magy Daniel din Gălăţeni, care în iulie 1943 a adus acuze la adresa statului maghiar, afirmînd că „nu e bună această orînduire [rînduială]". A fost amendat cu 500 pengö şi i s-au ridicat drepturile politice pe timp de 1 an.

Exemplele de mai sus nu reprezintă decît o mică parte din numeroasele cazuri petrecute în acei ani.

acesteia *„de partea Națiunilor Unite înseamnă, cel puțin, o serioasă slăbire a poziției militare a Axei pe frontul de sud-est, dacă nu chiar prăbușirea eventuală a întregii poziții balcanice"*.

Aflat tot la Cairo, C.L. Sulzberger se arăta mai categoric: acțiunea României și, în perspectivă, desprinderea Bulgariei din tabăra nazistă *„alteră"* pe neașteptate *„tabloul strategic al războiului în sud-estul Europei"*, amenințîndu-l pe Hitler cu pierderea unor importante trupe și a celor mai mari surse de materii prime, *„mai presus de toate, petrolul"*. Fapta României — observă el — *„stă în importanță"* alături de prăbușirea apărării germane pe frontul de vest, iar — prin toate consecințele sale — anunța *„dezastrul"* Reichului. În loc de concluzie, Sulzberger dădea această apreciere a lui Maxime Weygand din 1940: „Reține vorbele mele — sfîrșitul războiului va veni din Balcani, deși nu-i obligatoriu ca bătălia finală să se poarte acolo".

Reacția în lanț

Pînă la 31 august 1944, *The New York Times* și-a ținut la curent cititorii cu desfășurarea revoluției române, cu toate evenimentele militare din țara noastră. Înregistrînd, în final, pierderea de către Hitler a zonei petrolifere a României, cotidianul releva opiniile observatorilor din Londra în sensul că Führerul suferise un eșec *„dintre cele mai catastrofale de cînd armata roșie a întors fluxul nazist la Stalingrad"*.

În perioada de referință, alte mari cotidiane — *The Evening Star* și *The Washington Post*, au rezervat spații importante evenimentelor din România. *The Washington Post*, de pildă, a apelat la serviciile buletinelor difuzate de Agenția Associated Press, insistînd mai mult asupra implicațiilor internaționale ale actului de la 23 August 1944. În acest sens, se aprecia că revoluția română a provocat o *„primă breșă în structura balcanică a lui Hitler"*, cu o *„profundă influență"* asupra celorlalte țări din sud-estul Europei. Cît privește *statutul* României între Națiunile Unite, după înrolarea armatei române în războiul contra fascismului, *The Washington Post* informa încă la 24 august 1944 că la Londra se presupunea că ea avea să fie acceptată nu *„ca aliat"*, ci *„ca un cobeligerant de categoria Italiei"*. *„Exemplul"* României, se aprecia la 27 august 1944, a fost urmat de către Bulgaria, care făcea eforturi pentru a obține armistițiul cu Aliații; Ungaria intrase în criză politică, iar guvernul marionetă al Slovaciei proclamase legea marțială și ordonase „mobilizarea totală" Finlanda, de asemenea, fusese „zguduită" de evoluțiile din sud-estul continentului.

Relativ la operațiile militare din România, cotidianul citat mai sus, în numărul din 28 august, arăta că, în urma victoriei revoluției române, trupele sovietice depășiseră fără nici un fel de dificultăți linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila, ceea ce, pentru Hitler avea semnificația unui *„dezastru de proporțiile Stalingradului"*.

Mai apoi, într-un articol din 31 august, aprecia că privarea Germaniei de petrolul românesc marca *„cea mai importantă zi victorioasă"* pentru Aliați pe frontul de est. Comentînd intrarea trupelor sovietice în Bucureștii eliberați de forțele revoluționare, într-un articol din 1 septembrie se preciza că orașul era *cea dintîi capitală* străină accesibilă armatei sovietice în cursul celui de-al doilea război mondial.

The Evening Star a acordat de asemenea o deosebită atenție evenimentelor românești. La 26 august 1944, un articol semnat de maiorul George F. Eliot punea în discuție toate *efectele majore* ale ieșirii României din războiul hitlerist: 1. *politico-diplomatic*, sesizabil înainte de orice prin inevitabila *„defecțiune"* a Bulgariei; 2. *economic*, rezultînd din pierderea zonei petrolifere Valea Prahovei, ceea ce se anunța ca *„o lovitură pentru economia de război a Germaniei"*; 3. *strategic*, dat fiind că întreg teritoriul de la sud-est de Carpați devenea *„aliat"*, ceea ce deschidea trupelor sovietice drumul spre frontierele României cu Bulgaria și Iugoslavia, amenințînd pozițiile germane din Balcani, devenite automat *„aproape imposibil de ținut"*; în urma cotiturii României, aprecia comentatorul american, fusese afectat *„întreg teatrul european al războiului"*.

La 26 august 1944, *The Wall Street Journal* — cotidianul new-yorkez al marii finanțe —, excelent cunoscător al situației Reichului în domeniul economiei de război, sublinia, la rîndul său, că prin pierderea petrolului românesc *„este de așteptat ca lovitura să fie resimțită de întreaga mașină de război a inamicului în decurs de cîteva săptămîni"*.

Relevările cuprinse în aceste noi documente de arhivă, ca și acelea apărute în paginile presei americane a timpului, profilează și mai limpede marile implicații pe care le-a avut revoluția română din August 1944 pe plan internațional, înscriind-o între marile cotituri ale celui de-al doilea război mondial în ansamblu, și care au dus la grăbirea înfrîngerii Germaniei hitleriste.

Jurnalul de operaţii al teatrului de război sud-est

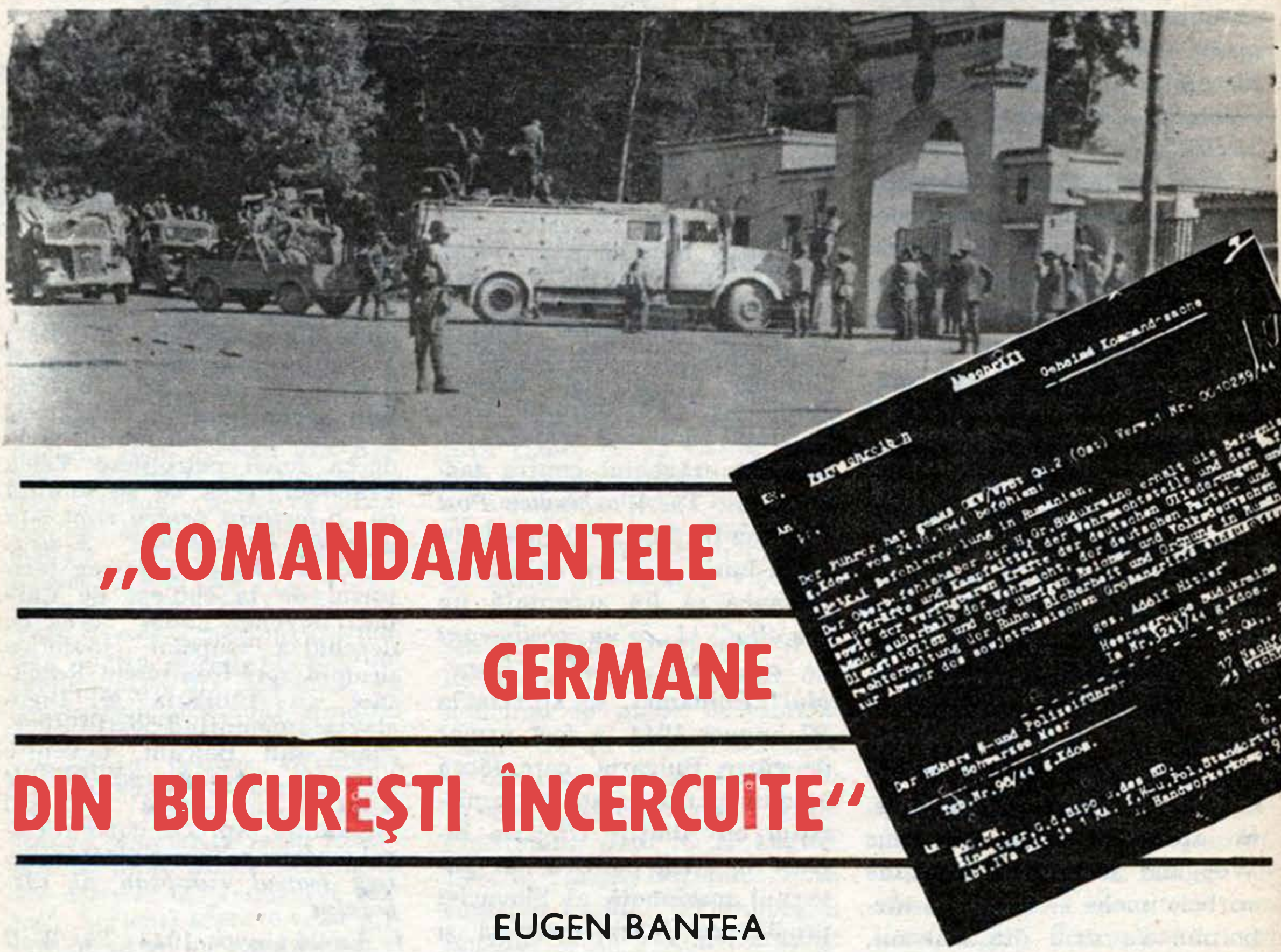

„COMANDAMENTELE GERMANE DIN BUCUREŞTI ÎNCERCUITE"

EUGEN BANTEA

Continuul efort istoriografic de recompunere a dimensiunilor marilor evenimente politico-militare de la 23 August 1944 a necesitat, firesc, şi cercetarea surselor documentare de proveniență germană. Prioritar au fost atrase în circuitul utilizării istorice documentele provenind din arhivele forurilor politico-militare ale Reichului existente dinainte de 23 august 1944 pe teritoriul României, în primul rînd cele ale Grupului german de armate „Ucraina de sud", care coordona frontul din nord-estul ţării noastre şi îşi avea cartierul general la Slănic Moldova. Dar un interes deosebit prezintă şi acelea consemnate de alte componente ale Wehrmachtului, printre care teatrul de război sud-est (Grupul german de armate „F"), cu comandamentul atunci la Belgrad, care îşi avea competenţele în Iugoslavia, Albania, Bulgaria, Grecia, inclusiv insulele deţinute de germani în Egeea, Mediterana şi Adriatica (Dodecanez, Creta, Chefalonia etc.), exercitînd ocupaţia şi ducînd război împotriva rezistenţei din această parte a continentului.

Pînă la 23 august 1944 teatrul de război sud-est (în continuare indicat drept O.B.S.O., după iniţialele cuvintelor ce alcătuiau titulatura lui — Oberbefehishaber Südost) n-a avut atribuţii asupra teritoriului românesc şi se subordona forurilor sale superioare militare pe o filieră de comandă complet diferită de aceea a grupului de armate aflat atunci în România. Situat „lăturalnic" faţă de aria desfăşurării Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă a poporului român, simţindu-şi mai puţin implicată răspunderea pentru surprinderea suferită

În imagini: un nou lot de prizonieri germani capturaţi de forţele revoluţionare române este transportat în cazarma Regimentului 2 pionieri (Otopeni). Telegrama lui Hitler din 24 august 1944, prin care comandantului Grupului de armate „Ucraina de sud", generalul H. Friessner, i se ordonă să folosească toate trupele şi toate mijloacele pentru a asigura continuitatea ocupaţiei hitleriste în România.

de Germania aici prin întoarcerea de arme a României şi eşecul final al tentativei de a anihila marea ridicare la luptă a românilor, comandamentul superior al teatrului de război sud-est a înregistrat mai lucid unele aspecte ale desfăşurărilor politico-militare de pe ambele versante ale Carpaţilor Meridionali şi a consemnat şi fapte pe care nu le-a sesizat sau le-a omis gruparea germană aflată în România şi care fusese prinsă în vîltoarea loviturilor concomitente pe care i le aplicau trupele sovietice, lansate în marea ofensivă dintre Carpaţii Orientali şi Marea Neagră, şi forţele revoluţionare române trecute la acţiune contra Wehrmachtului chiar în noaptea de 23 spre 24 august.

„Un nou guvern impregnat de elemente comuniste"

Începînd de la 23 august, în jurnalul de război al O.B.S.O. s-a creat imediat o rubrică specială consacrată evenimentelor din ţara noastră a cărei primă consemnare purta titlul semnificativ *Răsturnarea din România* şi începea cu această înregistrare, ce merită reprodusă în întregime: *„Ca un efect al succeselor operative obţinute de ruşi în partea de sud a frontului de est, regele Mihai al României a rupt la 23 august alianţa cu Germania şi a încheiat un armistiţiu cu bolşevicii. Regele declară, într-o proclamaţie către poporul român, că România va lupta de partea Aliaţilor împotriva arbitrajului de la Viena. Aceasta înseamnă o situaţie grea pentru trupele germane ce se bat în România. Comandamentele germane din Bucureşti au fost încercuite şi libertatea lor de mişcare suprimată. Mareşalul Antonescu a fost înlăturat şi s-a instaurat un nou guvern impregnat de elemente comuniste.*

Încă nu se pot preciza consecinţele pe care această întorsătură a situaţiei din România le va avea asupra spaţiului teatrului de război sud-est. De asemenea, nu se poate sesiza dacă unităţi ale armatei române vor mai lupta de partea noastră. Au început deîndată energice contramăsuri germane.

Comandamentul superior al teatrului de război sud-est află încă din seara de 23 şi din noaptea spre 24 despre evenimentele din România prin comunicări telefonice ale şefului statului major al comandamentului Luftwaffei pentru sud-est, ale şefului statului major al Grupului de armate «Ucraina de sud», pe filiera secţiei de cercetare a Misiunii armatei terestre germane din România şi din emisiuni radio străine".

Iată şi cîteva din înregistrările operate în jurnalul de război al O.B.S.O. pînă la miezul nopţii:

„Ora 23.25. Telefon de la generalul Wilke [şeful statului major al comandamentului Luftwaffei pentru sud-est]: *Situaţia de la Bucureşti extrem de serioasă"*.

„Ora 23.30. Convorbire cu generalul von Grolmann [şeful statului major al Grupului de armate «Ucraina de sud»]: *Situaţia pe front serioasă"*.

„Ora 23.40. Ordin către Grupul de armate «E» [din Grecia], *comandamentul Armatei 2 blindate* [din centrul, vestul şi nordul Iugoslaviei], *comandamentul militar principal pentru sud-est* [din Serbia], *comandamentul grupului de marină sud-est* [cu împuterniciri în Marea Neagră, Egee şi Adriatică], *comandamentul Luftwaffei pentru sud-est, şeful Misiunii militare germane din Bulgaria: Pe baza evoluţiei situaţiei politice din România se introduce cu efect imediat alarma nr. 1 pentru întreaga zonă a comandamentului superior al teatrului de război sud-est"*.

„Ora 23.45. Directivă a O.K.W. [comandamentul suprem al forţelor armate ale Reichului] *transmisă telefonic prin maiorul de stat major Brudermüller* [«direcţionalul» de la O.K.W. pentru teatrul de război balcanic]: *Concentrarea tuturor forţelor neangajate în spaţiul Niş-Skoplje. Ordine corespunzătoare vor fi emise telegrafic"*.

„Ora 23.50. Telefon de la generalul Wilke: Radiodifuziunea română răspîndeşte de pe la ora 23.40 o propunere de armistiţiu adresată Rusiei şi Aliaţilor".

Aceste prime percepţii şi reacţii ale O.B.S.O. se suprapun altora cunoscute cercetării noastre istorice şi provenite îndeosebi de la O.K.W. şi Grupul de armate „Ucraina de sud". Este vorba însă de o suprapunere parţială, căci, din cauze diverse, în consemnările O.B.S.O., privitoare la situaţia din România există o serie de elemente care diferă de ceea ce au înregistrat marile comandamente germane menţionate mai sus, ori lipsesc cu totul din consemnările lor. Totodată, înscrierile în cauză pot servi ca repere în aprecierea veridicităţii unor prezentări făcute în decursul anilor în diverse lucrări de interpretare apărute în diferite locuri.

Nu „capitulare", ci început de nou război

Principalele jaloane ce rezultă din modul în care jurnalul de război al O.B.S.O. a recepţionat evenimentele din România sînt:

În primul rînd, ziua (seara) de 23 august pe noul teatru de război creat de români a fost bogată în evenimente, inclusiv de ordin militar. Jurnalul dezminte astfel anticipat teza susţinută în unele lucrări istorice întocmite peste hotare, potrivit căreia la 23 augustevenimentele din România s-ar fi restrîns la schimbările şi măsurile luate în cerc restrîns de conducerea supremă a statului.

În al doilea rînd, consemnînd orientarea politică şi strategică fundamentală a noii poziţii adoptată de România, marele comandament german de la Belgrad sesiza clar că

„Voi merge cu ţara!"

În seara de 23 august, imediat după difuzarea prin radio a proclamaţiei regale şi a declaraţiei noului guvern, documente de stat ce consfinţeau prima manifestare publică de suveranitate a României în noile condiţii istorice, toţi comandanţii de unităţi şi mari unităţi, împreună cu statele lor majore, s-au aflat permanent în mijlocul trupelor, organizînd şi conducînd acţiunile de regrupare şi executînd fără ezitare şi cu rigurozitate ordinele cuprinse în cele două documente amintite mai sus.

Iată două mărturii grăitoare asupra modului în care au înţeles doi generali români să reacţioneze la apelurile disperate ale generalului-colonel Hans Friessner, comandantul Grupului german de armate „Ucraina de sud", din care făcuseră parte şi armatele române pînă la 23 august 1944, cerîndu-le să-şi precizeze poziţia faţă de noua situaţie creată în ţară prin arestarea lui Ion Antonescu. Documentele respective au fost citate parţial în paginile revistei Magazin istoric. *Dat fiind interesul pe care ele îl reprezintă, de astă dată le reproducem integral.*

„În noaptea de 23/24 august, găsindu-mă la Galaţi — *consemnează, într-un raport înaintat ministrului de război, generalul de armată Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3 române care acţiona în sectorul sudic al grupului german de armate* — am fost chemat la telefon de generalul de armată Friessner, comandantul Grupului de armate «Ucraina de sud» care mi-a pus, prin colonelul [Nicolae] Ivănescu, şeful detaşamentului de legătură român pe lîngă grupul de armate, următoarele întrebări:

— Este adevărată, domnule general, informaţia pe care o deţin că România a ieşit din război şi s-a alăturat Naţiunilor Unite? Eu nu cred că mareşalul Antonescu, care chiar ieri a fost la grupul de armate şi a discutat cu noi măsurile de luat pentru a face faţă situaţiei, să fi comis acest act de trădare.

— Am ascultat la radio proclamaţia M.S. regelui Mihai şi chemarea noului guvern. Am fost chemat la telefon de generalul [Ioan] Arhip, subşeful Marelui Stat Major, care mi-a confirmat cele auzite la radio.

— Dv., domnule general, care sînteţi cel mai vechi general român, care aţi lucrat alături de noi mai bine de 3 ani, ce atitudine înţelegeţi să luaţi faţă de noul guvern? Daţi ascultare ordinelor ce veţi primi?

— Nu pot să am altă atitudine decît aceea pe care M.S. regele şi noul guvern au luat-o. Am şi luat măsuri ca, prin mijloacele ce le am la îndemînă, să comunic trupelor ordinul pe care l-am primit verbal şi care îmi va fi confirmat şi în scris".

Acelaşi eşec l-a înregistrat generalul hitlerist şi în convorbirea telefonică cu celălalt general român, Ilie Ştefleа, de curînd numit comandant al Armatei 4 române. La întreborea adresată tot prin intermediul colonelului N. Ivănescu: „Cu cine veţi merge, cu mareşalul Antonescu sau cu guvernul de rebeli?", *generalul român a răspuns clar şi categoric:* „Voi merge cu ţara şi cu M.S. regele!"

Veridicitatea acestor convorbiri este confirmată de declaraţia colonelului N. Ivănescu:

„În noaptea de 23 către orele 23 — *notează el într-un raport înaintat forurilor militare de resort* — am fost rugat să mă prezint la domnul general Friessner, comandantul grupului de armate, care m-a rugat să fac succesiv legătura cu domnul general Dumitrescu şi domnul general Ştefleа, comandanţii armatelor 3 şi 4 române, care au fost întrebaţi prin mine în prezenţa personală a domnului general Friessner care îmi formula în limba germană întrebările pe care le transmiteam în limba română şi prin care succesiv i-am întrebat în esenţă dacă vor da ascultare noului regim din România. Ambii au răspuns categoric şi net că vor da tot concursul regelui, ţării şi guvernului său, ceea ce a fost un fapt cu totul neplăcut pentru comandantul grupului de armate".

Căpitan Ştefan PÂSLARU,
doctor în istorie

noul guvern român nu se mulţumea să scoată ţara din războiul hitlerist, ci începea un război nou, impus de voinţa generală a ţării, în vederea anulării pe calea armelor (alta nefiind posibilă) a Diktatului de la Viena şi încadrarea României în coaliţia antihitleristă (*„România va lupta de partea Aliaţilor împotriva arbitrajului de la Viena"*). Documentul reţinea aproape textual această frază din proclamaţia difuzată la radio în noaptea de 23 august (*„alături de armatele aliate şi cu ajutorul lor, mobilizînd toate forţele naţiunii, vom trece hotărele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru eliberarea pămîntului Transilvaniei noastre de sub ocupaţia străină"*).

Textul reprodus din jurnalul de război al O.B.S.O. este clar şi în privinţa datei la care România s-a pus *efectiv* în stare de război cu Reichul nazist. Încă în seara de 23 august, ea îşi făcea publică decizia de a trece cu armele în nord-vestul propriului teritoriu, unde ocupaţia horthyistă fusese dublată de cea germană, şi de a lupta alături de Aliaţi împotriva Reichului. Precizarea meritä reţinută ca un argument în plus împotriva afirmaţiilor cuprinse în unele lucrări istorice din străinătate, potrivit cărora România ar fi intrat în războiul antihitlerist abia la 25 august.

Jurnalul menţionat arată că au fost intuite imediat consecinţele deosebit de nefavorabile pentru Wehrmacht ale revoluţiei române. Însemnarea citată lasă să se vadă că se prevedeau efecte atît în spaţiul României, cît şi în afara lui. Referindu-se la evoluţia evenimentelor politico-militare pe teritoriul românesc, jurnalul vorbeşte de fapt despre cele două fronturi create în România, în urma întoarcerii armelor: frontul din nord-estul ţării, unde trupele germane aveau în faţă armatele sovietice şi

unde situația era caracterizată ca „serioasă" *(ernst)* și cel din interiorul spațiului românesc, unde Wehrmachtul începuse a fi lovit de forțele insurecționale, situația fiind apreciată ca „extrem de serioasă" *(äusserst ernst)*.

Spre deosebire de comandamentul Grupului de armate „Ucraina de sud", unde începînd cu noaptea de 23 august, timp de cîteva zile, s-a nutrit speranța, iluzorie dealtfel, că armata română, sau măcar o parte a ei, va continua să acționeze alături de Wehrmacht, mai lucid, jurnalul O.B.S.O. se abținea să facă o apreciere, dar constata fapte deosebit de semnificative în privința atitudinii armatei române: oficiile și comandamentele germane din București fuseseră deja încercuite, iar trupele hitleriste împiedicate să se deplaseze.

Pe de altă parte, în timp ce jurnalul grupării „Ucraina de sud" eluda conținutul politic al răsturnării din România or îl consemna inexact (guvern prezidat de Maniu), iar cel al O.K.W.-ului îl menționa generic, jurnalul O.B.S.O. surprindea esențialul: rolul Partidului Comunist Român în cadrul evenimentelor aflate în desfășurare *(eine mit kommunistischen Elementen durchsetzte Regierung eingesetzt*, adică „guvern impregnat de elemente comuniste"). Această apreciere dezminte și ea unele prezentări ale actului de la 23 August în care se omite prezența comuniștilor în constelația forțelor politice care au înfăptuit marele act revoluționar sau se rezumă la simpla contabilizare a locurilor din noul guvern instaurat. Interesați să nu-și ia dorințele drept realități și să aprecieze corect situația, autorii jurnalului O.B.S.O. semnalau amprenta marcantă a Partidului Comunist Român asupra evenimentelor declanșate la 23 august 1944.

FILE DE EPOPEE

A PATRA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Peste 70 000 cetățeni ai Capitalei au demonstrat, la 28 octombrie 1944, pentru constituirea unui guvern democratic. În cuvîntarea rostită cu acel prilej, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Vrem un guvern care să dea drepturi egale tuturor cetățenilor acestei țări... Acest guvern trebuie să fie un guvern al F.N.D. Trebuie să-l impunem prin forță. Așa cum ați răspuns azi, veți răspunde și data viitoare. Dar data viitoare, dacă venim, să se știe că ne vom impune altfel. Nici furtuna, nici uraganul, nici o putere din lume nu ne va opri!"

Cînd s-a constituit Consiliul Național al Frontului Național Democratic (F.N.D.)? (1975)

2. 23 august 1944. Comandamentul Militar al Capitalei transmite, la ora 18.30, ordinul prin care forțele revoluționare intră în dispozitivul de luptă stabilit în vederea lichidării trupelor hitleriste din București.

Ce indicativ avea acest ordin? (1974)

3. Unul dintre numeroasele obiective edilitar-economice realizate de poporul nostru în glorioșii ani inaugurați de Congresul IX al Partidului Comunist Român.

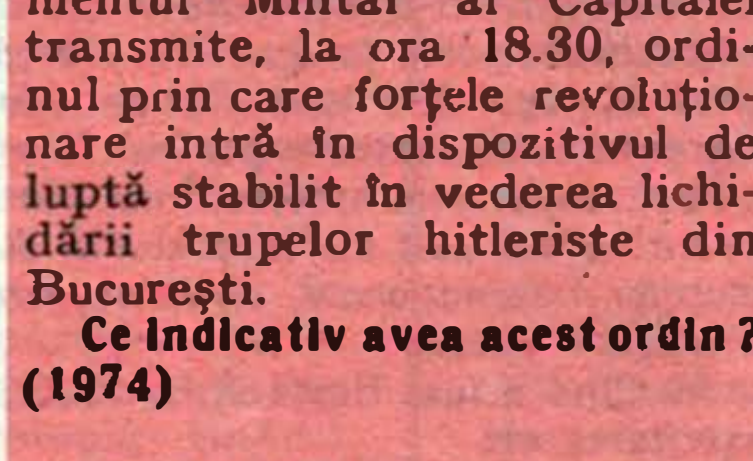

Ce obiectiv înfățișează imaginea? (1984)

4. La consfătuirea care a avut loc într-o casă bucureșteană în noaptea de 13/14 iunie 1944 între reprezentanții P.C.R., ai Palatului și ai armatei a fost adoptat planul propus de partidul comunist de înlăturare cu forța armelor a guvernului antonescian.

Precizați adresa casei. (1984)

5. La 21 martie 1944, la Washington, un organism militar american aprecia, într-un document adresat secretarului de stat al S.U.A., că alăturarea României la coaliția antihitleristă „ar constitui un fapt care are toate șansele să se dovedească de o deosebită importanță în evoluția viitoare a războiului".

Cărui organism aparținea această apreciere? (1978)

6. „Universitatea română a adresat un memoriu lui Antonescu prin care se cere încetarea imediată a războiului... Tot ce este mai însemnat în viața culturală a țării — savanți de renume mondial, profesori cu mare autoritate morală și intelectuală în rîndurile studențimii s-au unit în această manifestare... Prin glasul curajos al profesorilor universitari vorbește întreg poporul românesc" scria la 10 august 1944, *România liberă*, cunoscut organ al rezistenței antihitleriste românești.

Din care centre universitare românești erau profesorii semnatari ai memoriului amintit? (1984)

CONCURSUL MAGAZIN ISTORIC - FILE DE EPOPEE - 1984

FILE DE EPOPEE
CONCURSUL magazin istoric
ediția 1984

7. Acționînd cu hotărîre, armata română și formațiunile de luptă patriotice, avînd sprijinul întregului popor, au capturat în zilele revoluției numeroși prizonieri hitleriști.

Precizați cifra. (1980)

8. În luptele revoluționare de la Brașov a luptat și o baterie de artilerie formată din muncitori de la Uzina „Rogifer" din Tohan, unitate citată prin ordin de zi pe întreaga armată pentru curajul și elanul de care a dat dovadă în respingerea inamicului.

Cum a mai fost numită această baterie muncitorească? (1974)

9. Ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei coaliției antinaziste este astfel apreciată în lucrarea *Weltkrieg 1939-1945* (Războiul mondial 1939-1945), publicată la Stuttgart, orașul în care va avea loc în august 1985 cel de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice: „Din punct de vedere al economiei de război, aceasta a fost, pentru Germania, cea mai grea lovitură, se poate spune chiar..."

Știți cum continuă aprecierea? (1979)

10. Întoarse victorioase de pe cîmpurile de luptă împotriva fascismului, trupele române participă la parada militară organizată...

La ce dată? (1980)

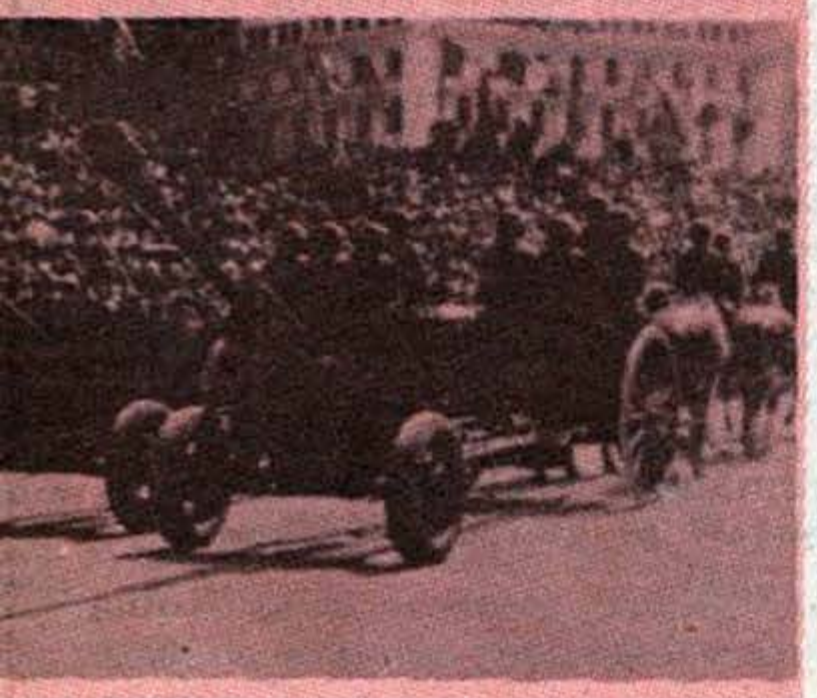

lon de participare
lon de participare
lon de participare
lon de participare
lon de participare
lon de participare

ANTOINE FLEURY, secretarul Comisiei naționale de istorie diplomatică a Elveției

Istoria contemporană ne aparține tuturor

După patru ani de la al XV-lea Congres internațional de științe istorice, iată-l din nou pe prof. dr. Antoine Fleury, secretarul general al Asociației internaționale de istorie europeană contemporană (A.I.H.C.E.), la București. Autor a numeroase studii de istorie contemporană europeană, specialist în relații internaționale din Orientul Mijlociu, inițiator împreună cu profesorul său Jacques Freymond al corpusului de documente diplomatice elvețiene, prevăzut a apărea în cincisprezece volume, Antoine Fleury manifestă de mulți ani sentimente constante de stimă și prețuire pentru țara noastră.

M-au interesat, în primul rînd, care sînt obiectivele acestui organism științific pe care-l conduce împreună cu prof. Jacques Bariéty, președintele A.I.H.C.E.

— Asociația noastră (din care fac parte și o serie de istorici români, Ștefan Ștefănescu, Nicolae Fotino, Viorica Moisuc, Eliza Campus, Dan Berindei, Cristian Popișteanu) urmărește să fie o punte de contacte și dezbateri științifice, o modalitate de cooperare intelectuală între istoricii din toate statele europene, precum și din afara continentului, dar care sînt preocupați de istoria lui. Să facem istoria Europei cunoscută europenilor, să o adunăm într-o identitate — așa cum s-a și născut, dezvoltat, afirmat — specifică, parte integrantă cu drepturi egale a istoriei universale. Nu numai dialogul Est-Vest, ci și cel Nord-Sud ne interesează, pentru că ne interesează totalitatea experimentelor istorice europene. În această ordine de idei, experiența statelor mici (ca Elveția și România) îmi apare a fi pentru noi cu mult mai importantă de studiat în contextul democratizării relațiilor internaționale, decît exagerarea în continuare a rolului istoric al marilor puteri.

— Cînd a luat ființă A.I.H.C.E., și ce număr de țări participă la activitatea ei?

— Ne-am născut la Strasbourg, în Franța, în 1968. Sediul Asociației este la Geneva și numără membri din 40 de țări.

— Care sînt formele ei de activitate?

— Organizarea de colocvii cu participare internațională, participarea la congresele și conferințele internaționale de istorie, schimbul de publicații. Aș vrea să precizez că Asociația a cunoscut pînă acum în activitatea ei două etape: din 1968-1980, ca organism științific colectiv, iar după Congresul de la București ea a căpătat statut de organism afiliat Comitetului internațional de științe istorice. Între colocviile noastre recente se numără cel de la Barcelona (1982), consacrat evenimentelor din Spania, dintre 1936 și 1939, și cel de la Strasbourg (mai 1984) despre urmările tratatelor de pace de la finele primului război mondial. La aceste colocvii au participat, desigur, cu contribuții științifice, și istorici români. Am dedicat în 1978 un colocviu centenarului Congresului de pace de la Berlin, din 1878, și vom face unul în 1985, pentru a examina problema colonială în retrospectiva Conferinței internaționale de la Berlin, din 1885.

Editățm un **Guide de Recherche** *și intenționăm o lucrare de referință devenită extrem de necesară: Anuarul istoricilor europeni. La Congresul internațional de științe istorice de la Stuttgart (august 1985), avem rezervată pentru asociația noastră tema: „Proiecte și inițiative guvernamentale și extraguvernamentale în favoarea organizării păcii de la jumătatea secolului XIX pînă la Pactul Briand-Kellogg (1922).*

Cristian POPIȘTEANU

PRĂBUŞIREA ERA TOT MAI APROAPE

A. S. BLANK

Generalul S.S. Walter Schellenberg (născut în 1911), şeful Sicherheitsdienstului (S.D.)[1] — serviciul de spionaj hitlerist — făcea parte din elita intelectualităţii naziste. Această reputaţie l-a ajutat, într-o oarecare măsură, să iasă din război „fără crime la activ". În general, despre el se credea că nu avea mîinile pătate de sînge, cum le aveau camarazii săi, pentru că, pasămite, practica o muncă curată, spionajul. Or, se spunea, servicii de informaţii au existat de cînd lumea. De aceea, mulţi nu l-au socotit criminal pe Schellenberg. Ceea ce nu este decît o pură aberaţie.

Schellenberg făcea parte din generaţia tînără de hitlerişti. Cînd Hitler a venit la putere, Walter Schellenberg avea 22 ani. Fiu al unui fabricant de piane din Saarbrücken, care se stabilise la Luxemburg, el terminase gimnaziul, apoi studiase dreptul la Universitatea din Bonn. Cunoştea foarte bine limbile franceză şi engleză. Cînd, în anii crizei economice mondiale, tatăl său dăduse faliment, fiul fusese nevoit să muncească, pentru a-şi termina studiile. Îl ajutase pe atunci prima sa soţie, de profesie croitoreasă. Atras de demagogia nazistă, în 1933 Schellenberg a intrat în partidul nazist (NSDAP) şi S.S.[2] Dacă e să se preocupe de cariera sa — şi-a făcut socoteala tînărul jurist — atunci să o facă în rîndurile elitei „noii societăţi" ce va să vină. Şi-a îndeplinit cu atîta zel prima misiune dată de nazişti — rapoarte pe teme istorice pentru studenţii din Bonn, care intraseră în S.S. —, încît a atras asupra sa atenţia membrilor partidului nazist din rîndul corpului profesoral. Unul dintre aceştia l-a racolat în activitatea de spionaj extern a NSDAP-ului, nu înainte de a-l testa în cadrul serviciului S.D. în interiorul Germaniei. În sfîrşit, a fost convocat la Berlin şi primit de S.S.-işti cunoscuţi, printre care şi de Heydrich. Încă de pe atunci, despre Schellenberg se ştia că: a) dispune de mari posibilităţi intelectuale, de o memorie remarcabilă şi că este un tip inteligent, care vrea să facă carieră; b) scrie într-o limbă literară foarte corectă (lucru extrem de rar în cercurile conducătoare fasciste); c) în timpul unei deplasări de numai o lună în Franţa, el reuşise să pătrundă în cercurile academice ale Sorbonei şi să înainteze apoi o notă informativă amănunţită despre starea de spirit care domnea în rîndurile intelectualităţii franceze; d) este devotat ideologiei naziste.

Curînd, Schellenberg a fost numit inspector, apoi şef al secţiei de contraspionaj politic, avînd misiunea de a lupta împotriva spionilor şi duşmanilor regimului, aparţinînd diverselor curente politice. Conform unei dispoziţii personale a Reichsführerului Heinrich Himmler [ministru de interne], tînărul S.S.-ist a fost trecut „în umbră": nu-i apărea numele în presă, nu-i era expusă nicăieri fotografia... Schellenberg se dovedise apt pentru rezolvarea celor mai delicate probleme ale serviciului secret: confecţionarea de materiale compromiţătoare pentru generalii von Blomberg şi von Fritsch, pe care naziştii i-au înlăturat din funcţii-cheie ale Wehrmachtului; crearea „salonului Kitty", unde, în atmosfera intimă a unui restaurant de lux, din afara oraşului, se obţineau, cu ajutorul unor femei aflate în slujba serviciului secret al lui Schellenberg, informaţii preţioase de la diferite căpetenii (au frecventat acest salon, pentru „nevoi personale", Ciano, Ribbentrop şi mulţi alţii); răspîndirea de informaţii false, cu scopul dezinformării spionajului străin.

Canaris — un rival lichidat

Înaintea anului 1938, cînd se pregătea Anschlussul, consilierul guvernamental superior Schellenberg a realizat o agentură în Austria. Alături de Henrich Müller, şeful Gestapoului, s-a deplasat în Italia, pentru „a asigura" succesul vizitei lui Hitler la Roma. A străbătut febril oraşele Europei, cu instrucţiuni pentru oamenii săi, în ajunul ocupării Cehoslovaciei. În Senegal, unde a locuit cu documentele false ale fiului unui negustor olandez de briliante, a cercetat starea porturilor africane, a urmărit dizlocarea unor unităţi militare şi a înfiinţat o agentură. În august 1939, s-a deplasat în apropierea graniţei poloneze, cu trenul special al lui Himmler şi, în calitate de şef al S.D.-ului şi om de încredere al lui Heydrich, a pregătit agresiunea

[1] Reproducem acest articol, cu titlul şi subtitlurile revistei noastre şi într-o formă condensată, din revista sovietică *Voprosi istorii*, nr. 9/1982.

[2] Prescurtare de la Staatssicherheit — Siguranţa statului.

împotriva Poloniei și măsurile represive împotriva patrioților polonezi. Apoi a creat o rețea de agenți pe teritoriul Poloniei, îndreptată împotriva U.R.S.S., în vederea desfășurării cu succes a „planului Barbarosa"[1]. Tot lui îi aparțin organizarea lansării unei mase de agenți germani în spatele frontului sovietic, născocirea unor date despre „caracterul tot mai agresiv al rușilor și despre pregătirile lor de război", subvenționarea unor bande înarmate din rîndurile naționaliștilor ucraineni etc.

De fapt, este și greu de găsit o acțiune de provocare întreprinsă de spionajul hitlerist în care să nu fi fost implicat Schellenberg. Intră aici și operația „Zeppelin" — recrutarea de trădători dintre militarii străini căzuți prizonieri —, și completarea unor detașamente cu tot soiul de renegați, infractori și alte scursori ale societății — pentru a fi apoi trimise în spatele frontului inamic —, și instruirea diversioniștilor, și contactele cu emigrația albă... și „Cicero", organizarea spionajului în cadrul Ambasadei engleze din Turcia, și intrigile împotriva lui Ribbentrop, pe care-l detesta Himmler, patronul său, și imprimarea de valută falsă americană și engleză, și interceptarea convorbirilor telefonice dintre Churchill și Roosevelt, prin cablul submarin S.U.A. — Anglia, și multe, multe altele. Autoritatea lui Schellenberg în cadrul conducerii naziste a crescut continuu. În 1942, el a ieșit din subordonarea lui Müller, șeful Gestapoului, devenind șef al Direcției VI (spionaj extern) a R.S.H.A.[2]. Lui i-a dat ordin Hitler să pregătească actul terorist împotriva lui I.V. Stalin. Dar el a respins varianta inițială, propusă de ministrul de externe Ribbentrop (ținerea unor tratative cu Stalin, pasămite, pentru încheierea păcii, în timpul cărora Schellenberg să-l ucidă pe conducătorul sovietic, trăgînd cu un pistol, montat într-un stilou), și a înaintat un plan propriu: a pregătit agenți, i-a dotat cu explozibili care deveneau activi la semnalul unui emițător pe unde scurte, de la distanța de 7 km, urmînd ca acești explozibili să fie instalați în mașina lui Stalin. Dar, după cum relatează Schellenberg în *Memoriile* sale apărute la Köln, în 1959, după o pregătire serioasă, agenții parașutați lîngă Moscova, în vederea acestei acțiuni, au dispărut.

La dispoziția Direcției VI, condusă de Schellenberg, se aflau mijloace financiare imense, pe care șeful le cheltuia la bunul său plac. De pildă, pentru operația „Zeppelin", au fost cheltuite 30 milioane mărci. Dealtfel Schellenberg lucra practic în afara oricăror limite bănești. Pe măsură ce influența Direcției VI creștea, scădea cea a Abwehrului (serviciul militar nazist de informații), condus de amiralul Canaris. De aceea, între acesta din urmă și Schellenberg s-a născut o înverșunată concurență[3]. Încă de la începutul anului 1942, șeful Abwehrului se afla sub supravegherea Gestapoului și S.D.-ului. Müller îi prezentase lui Himmler un dosar cuprinzător cu materiale care îl acuzau pe amiral de acte criminale, inactivitate și simpatie față de puterile apusene. În februarie 1944, Abwehrul a fost lichidat ca serviciu independent, organismele sale fiind subordonate lui Schellenberg, în cadrul Direcției VI. Șase luni mai tîrziu, Müller i-a telefonat lui Schellenberg și, cu ordin de la Hitler, a dispus arestarea lui Canaris, pentru participare la complotul generalilor din 20 iulie[4]. Înființîndu-se la vila lui Canaris, Schellenberg l-a anunțat că a primit ordin să-l aresteze și că îi dă o oră pentru a se pregăti, timp în care nu va fi supravegheat. La care Canaris i-a răspuns: „N-am de gînd nici să fug, nici să mă sinucid". Apoi a solicitat o întrevedere cu Hitler, care i-a fost refuzată. Amiralul a fost trimis într-o temniță, apoi în lagărul de concentrare de la Flossenburg, unde a și fost spînzurat, în aprilie 1945.

O soacră compromițătoare

Cît privește concepția de politică externă a lui Schellenberg, ea se ghida după coordonate foarte precise: Germania avea un dușman ireductibil, U.R.S.S., împotriva căruia trebuia dusă o luptă pe viață și pe moarte. Cu Anglia și S.U.A., Reichul trebuia să găsească un limbaj comun și să formeze un front unit împotriva „comunismului mondial". Șeful Direcției VI a menținut contacte permanente cu diverși reprezentanți ai serviciilor secrete din Apus și a întreprins sondaje periodice cu privire la posibilitatea unor tratative separate.

La Nürnberg, reprezentanții S.U.A. și Angliei au obținut recunoașterea nevinovăției lui Walter Schellenberg, ca șef al serviciului de spionaj, și condamnarea numai pentru apartenență la S.S. și S.D. Nu a stat în închisoare șase ani, cum prevăzuse pedeapsa, ci numai doi, după care a fost grațiat, de administrația militară americană, și s-a stabilit în Italia. A murit în martie 1952, la Torino, lăsîndu-și memoriile, care au apărut prima oară în limba engleză, apoi în germană.

Deținînd informații secrete, autorul acestor amintiri relatează fapte puțin cunoscute sau total necunoscute. Dincolo de o oarecare tendențiozitate a textului, cititorul intră în culisele celui de-al treilea Reich. Metodele de lucru, provocările, ticăloșiile, falsurile războiului tuturor împotriva tuturor, rivali-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1973.

[2] Reichssicherheitshauptamt (Oficiul central al siguranței Reichului), patronat de Heinrich Himmler.

[3] Schellenberg și Himmler îl detestau pe Canaris și se străduiau să-l compromită în fața lui Hitler, sperînd că, odată cu înlăturarea sa, Abwehrul va putea trece în subordinea lor. Oamenii lui Schellenberg dublau de obicei agenții lui Canaris trimiși în străinătate; de aceea rivalitatea dintre S.D. și Abwehr nu se limita numai la sferele conducătoare ale celor două organizații. Agenții lor se urau și se disprețuiau cu aceeași patimă ca și șefii.

[4] *Magazin istoric*, nr. 2/1967.

tăţile dintre căpeteniile militare naziste sînt spuse pe şleau. Iată un exemplu adus de memorialist pentru moravurile naziste. Hotărîndu-se să se însoare a doua oară, Schellenberg a dat la verificat dosarul de „puritate rasială" a logodnicei sale. A constatat că viitoarea lui soacră era poloneză. Imediat i-a comunicat lui Heydrich ştirea, cu rugămintea de a-l ajuta. Acestă a obţinut o dispensă de la Himmler, şi Schellenberg s-a putut căsători. Ulterior, oamenii lui Müller au descoperit că soacra poloneză a lui Schellenberg are o soră căsătorită cu un evreu, care trăia în Bielorusia apuseană, teritoriu făcînd parte din U.R.S.S., din toamna anului 1939. Atunci, Heydrich a ordonat mutarea socrului german în oraşul polonez Kalisz, ocupat de Germania, şi ţinerea lui sub observaţie pentru ca, la nevoie, să se facă presiuni asupra lui Schellenberg.

Memoriile şefului Direcţiei VI sînt deosebit de valoroase şi pentru cunoaşterea tratativelor separate ale conducerii Reichului cu reprezentanţii puterilor apusene, cît şi pentru pregătirea activă a agresiunii împotriva U.R.S.S., în perioada 1939 — începutul lui 1941.

De asemenea, lucrarea lui Schellenberg stă mărturie pentru eroismul antifasciştilor germani, membri ai organizaţiei „Orchestra roşie", cît şi pentru descompunerea morală a liderilor nazişti. Deşi se vor o cronică obiectivă a S.S.-ului, memoriile lui Schellenberg conţin multe plăsmuiri, mai ales antisovietice. Autorul lor escamotează voit participarea sa la urmărirea antifasciştilor germani, implicarea în acţiunile represive împotriva populaţiei paşnice etc. Ohlendorf, unul dintre colegii săi, condamnat la moarte la Nürnberg, declara că Schellenberg nu s-ar fi dat în lături să conducă el însuşi un comando special de omucidere, dacă asta i-ar fi fost pe plac lui Himmler.

Nazistul din fruntea Direcţiei VI

Dar mai bine decît se prezintă Schellenberg însuşi nu o poate face nimeni. Cu făţărnicia, perfidia, caracterul lui intrigant, cu laşităţile şi încercările lui de a ieşi basma curată.

Convocare la Ribbentrop...

În vara lui 1944, cînd Ribbetrop[1] m-a chemat să-l vizitez la reşedinţa lui de vară, de la castelul Fuschl, eram destul de îngrijorat. Nu-mi mai dăduse nici un semn de viaţă de cîteva luni. Eram sigur că pune ceva la cale. Am combinat călătoria cu o întrevedere cu Himmler, care îşi stabilise cartierul general într-un tren special, lîngă Berchtesgaden, reşedinţa montană a lui Hitler. Eram extrem de obosit pe atunci; tocmai preluasem sectorul militar secret al amiralului Canaris, după arestarea acestuia, în august, ca urmare a atentatului săvîrşit împotriva lui Hitler, la 20 iulie.

Ribbentrop locuia la Fuschl, într-un palat foarte frumos, cu un parc minunat, pus la dispoziţie de stat. Putea primi aici oaspeţi de vază, fiind totodată destul de aproape de Hitler. Contrar purtării lui obişnuite, a fost deosebit de cordial, s-a interesat de activitatea mea, accentuînd faptul că sectorul meu de muncă a devenit foarte important pentru el. Nu ştiam dacă solicitudinea lui faţă de mine era doar o făţărnicie sau dacă, într-adevăr, avea un motiv special pentru a mă trata astfel. Aşteptam liniştit ca torentul lui verbal să se potolească.

După ce mi-a declarat că este întru totul convins de importanţa serviciului secret, mi-a spus că ar avea nevoie de nişte rapoarte detaliate în legătură cu Statele Unite, în special în legătură cu şansele realegerii lui Roosevelt[2]. Dorea, de asemenea, să mijlocesc trimiterea în America a unor agenţi speciali — cu ajutorul unui submarin, —, care să facă propagandă în rîndurile minorităţilor germane de acolo. El preconiza o mare campanie la radio, care să se adreseze diferitelor minorităţi naţionale din Statele Unite, pentru a genera o atmosferă ostilă realegerii lui Roosevelt. Am discutat planul în amănunt şi l-am întrebat de ce crede că aceste minorităţi ar avea motive speciale să împiedice realegerea. M-a privit cu mirare. „Nu trebuie să aibă motive speciale, mi-a răspuns. Pentru noi, important este să găsim mijlocul de a ne adresa de aici, din Europa, prin radio, acestor minorităţi. Motivele se pot născoci mai tîrziu".

I-am atras atenţia că existau anumite dificultăţi tehnice. Printre ele, sarcinile serioase ce reveneau flotei noastre de submarine, ceea ce ar fi împiedicat folosirea unui vas de mare tonaj pentru o astfel de operaţie. Brusc, mi-a venit în minte o discuţie avută cîndva cu Ribbentrop, în care îşi expusese ciudatele sale teorii cu privire la activitatea serviciului secret. Nu m-am putut reţine să adaug: „Cam tîrziu, domnule ministru, la urma-urmei, o mînă de superagenţi pentru lumea întreagă nu poate săvîrşi minuni". Dintr-o dată, Ribbentrop a devenit mai rece: „Dragă Schellenberg — mi-a spus cu un glas trist — este o observaţie ne-

[1] Acest fragment face parte din lucrarea memorialistică a lui Schellenberg, *Hitler's Secret Service* (Serviciul secret al lui Hitler).

[2] La 7 noiembrie 1944, F.D. Roosevelt avea să fie ales pentru a patra oară preşedinte al S.U.A.

1944: sovietice armate sovietică — care au purtat pe umerii lor greul războiului antihitlerist — continuă seria ofensivelor de mare anvergură, izgonind spre bîrlogul lor trupele invadatoare ale celui de-al III-lea Reich

dreaptă. Ar fi trebuit să-ţi dai seama pînă acum că am făcut tot ce mi-a stat în putinţă pentru a ajuta şi încuraja serviciul secret".

Cele spuse erau atît de contrare adevărului, încît n-am ştiut ce să-i răspund. Am făcut o mişcare, cu intenţia de a părăsi încăperea, cînd deodată Ribbentrop s-a ridicat şi, cu o expresie glacială, m-a împins spre colţul biroului. „Un moment, Schellenberg. Am o problemă de mare importanţă de discutat cu dumneata. Este însă esenţial să păstrăm un secret desăvîrşit. Nu cunoaşte nimeni chestiunea, în afară de Führer, Bormann [şeful Cancelariei Reichului] şi Himmler". Fixîndu-mă cu o privire pătrunzătoare, a continuat: „Stalin trebuie să dispară". Am schiţat un gest din cap, în semn că nu înţeleg ce aşteaptă de la mine. Mi-a precizat că întreaga putere a regimului rusesc rezidă în abilitatea şi capacitatea unui singur om — Stalin. S-a întors apoi brusc, îndreptîndu-se spre fereastră. „I-am declarat Führerului că sînt gata să mă sacrific pentru binele Germaniei. Vom convoca o conferinţă cu Stalin şi misiunea mea va fi să-l împuşc".

„Singur?", am întrebat. „Exact aşa a spus şi Führerul — un singur om nu se poate descurca. Führerul mi-a cerut să-i propun un eventual complice". Şi în acel moment m-a privit încordat. „Şi eu te-am ales pe dumneata. Hitler — a continuat el — mi-a indicat să discutăm chestiunea numai noi doi, fiind sigur că dumneata vei sesiza aspectele practice ale planului, într-o lumină realistă. Iată, mi-a spus Ribbentrop în concluzie, motivul real pentru care te-am convocat".

Nu ştiu exact ce mutră am făcut, dar nu cred să fi avut o expresie prea inteligentă. Eram mai mult decît perplex. Ribbentrop, care plănuise totul în cele mai mici detalii, a început deîndată să mi le explice. Fără îndoială că va fi un control sever al securităţii şi că nu se putea strecura cu una cu două o grenadă sau un revolver în sala de conferinţe. Dar auzise că departamentul meu tehnic pusese la punct un revolver în formă de stilou, din care putea ieşi un glonte de calibru mare, care ţintea cu suficientă precizie, la o distanţă cuprinsă între cinci şi opt metri. Fusese informat că obiectul era atît de bine realizat, încît, la un prim control, nu i s-ar fi putut detecta adevărata destinaţie. „Totul e să reuşim să-l introducem în sala de conferinţe, în rest, nu mai trebuie decît o mînă sigură..."

În cele din urmă s-a oprit. Îl studiasem foarte atent. În timp ce vorbise, se entuziasmase într-atît, încît luase un aer de adolescent, profund tulburat. Îmi era însă limpede că aveam în faţă un fanatic îndîrjit, care nu dorea de la mine decît un singur lucru: să fiu de acord cu planul lui şi să declar că sînt gata să acţionăm împreună.

...apoi la Hitler

Am considerat întregul proiect produsul unei minţi surescitate sau suprasolicitate, ca să nu spun mai mult. Dar

pentru mine situaţia nu era deloc uşoară. Presupuneam că fiecare cuvînt de-al meu îi va fi imediat raportat lui Hitler. În cele din urmă, mi s-a părut că am găsit o soluţie, ca să ies din încurcătură. Am răspuns că, deşi, din punct de vedere tehnic, consider planul realizabil, întregul proiect depindea de aducerea lui Stalin la conferinţă. Ceea ce era extrem de dificil, mai ales după cele întîmplate ruşilor la Stockholm şi după concluziile lor în ceea ce ne privea[1]. De aceea, personal, refuzam să mai fac vreo nouă încercare de a intra în contact cu ruşii, căci eram compromis, şi toate astea numai din cauza atitudinii de atunci a lui Ribbentrop. I-am sugerat că el însuşi ar trebui să facă pregătirile necesare planului său şi să obţină acordul lui Stalin de a lua parte la conferinţă. Odată acest lucru înfăptuit, eram gata să-l susţin, cu fapta şi cu vorba. „O să am în vedere problema — mi-a spus Ribbentrop — şi o s-o discut din nou cu Hitler. Apoi îţi comunic şi dumitale".

El n-a mai pomenit niciodată despre acest plan. Doar Himmler l-a mai amintit; era foarte mulţumit de răspunsul pe care i-l dădusem lui Ribbentrop. După discuţii ulterioare cu Hitler, Himmler însuşi a sugerat să se încerce ceva pe aceeaşi linie cu planul lui Ribbentrop. În consecinţă, experţii noştri au construit un dispozitiv special pentru asasinarea lui Stalin. El consta dintr-o încărcătură explozivă cu un mijloc de fixare, cam de dimensiunea unui pumn. Conform planului, ea trebuia fixată de automobilul lui Stalin. Încărcătura era prevăzută cu un fuzibil, care urma a fi acţionat prin unde scurte; explozibilul era atît de puternic, încît automobilul pe care a fost încercat s-a făcut ţăndări. Transmiţătorul, care provoca automat explozia, avea dimensiunea unei cutii de ţigări şi putea emite o undă ultrascurtă la o distanţă de cca. 7 km.

Doi prizonieri din armata roşie, foşti deportaţi în Siberia, dintre care unul cunoştea un mecanic din garajul lui Stalin, au primit misiunea de a comite asasinatul. În timpul nopţii, ei au fost transportaţi cu un avion şi paraşutaţi în vecinătatea locului unde agenţii noştri ne informaseră, prin radio, că se afla cartierul general al lui Stalin. Cei doi au sărit, ajungînd cît ne-am putut da noi seama, la locul indicat; de atunci n-am mai auzit nimic despre ei, deşi amîndoi erau dotaţi cu transmiţătoare radio. Mă îndoiesc să fi încercat vreodată să-l arunce în aer pe Stalin. Mi se pare mult mai plauzibil fie să fi fost prinşi la scurt timp după cădere, fie să fi denunţat N.K.V.D.-ului misiunea lor.

Între timp, prăbuşirea totală era din ce în ce mai aproape. Într-o zi, Himmler mi-a spus să mă prezint la raport în faţa lui Hitler. La cartierul general al Fiihrerului domnea aceeaşi atmosferă de muncă intensă şi de tensiune. Nu-l mai văzusem de mult pe Hitler. Înfăţişarea lui m-a speriat. Ochii erau obosiţi şi apatici. Braţul stîng îi tremura atît de tare, încît era silit să-l ţină strîns cu mîna dreaptă. Încerca să ascundă acest tremur

[1] La 16 februarie 1944, guvernul sovietic transmisese la Stockholm reprezentantului guvernului finlandez, o notă în care se precizau condiţiile încheierii unui armistiţiu: ruperea relaţiilor cu Germania şi internarea trupelor şi navelor germane, retragerea trupelor finlandeze în interiorul frontierelor stabilite prin tratatul sovieto-finlandez din 1940, eliberarea prizonierilor de război sovietici şi aliaţi etc. O lună şi ceva mai tîrziu, o delegaţie finlandeză a început negocieri la Moscova, pe baza condiţiilor de armistiţiu propuse de guvernul sovietic şi, deşi această delegaţie considera condiţiile acceptabile, guvernul finlandez le-a respins, la presiunea naziştilor.

„Daţi-mi cinci ani şi nu veţi mai cunoaşte Germania", declara Hiller în nebuneasca sa infatuare. De tot atîtia a fost nevoie pentru ca ţara să fie transformată într-un morman de ruine

penibil. Se încovoiase, încît părea cocoşat. Avea un mers greoi şi stîngaci.

El şi Himmler măsurau camera, cu paşi agitaţi. De îndată ce-am intrat, şi-au întrerupt conversaţia şi Hitler s-a aşezat. I-a dat apoi nişte ordine generalului Alfred Jodl, cu privire la frontul de est — înlocuirea a două divizii în sectorul central şi alte cîteva dispoziţii. Întorcîndu-se spre mine, a început să comenteze cîteva rapoarte mai recente ale mele, conţinînd informaţii secrete: problemele din Balcani, mai ales relaţiile între generalul Mihailovici [ministru de război în guvernul iugoslav, emigrat la Londra] şi britanici şi relaţiile britanicilor cu Tito. Voia, de asemenea, să ştie mai mult despre activitatea noastră de spionaj în Orientul Apropiat. M-a întrebat apoi despre alegerile din Statele Unite. I-am raportat cît mai concis cu putinţă.

Pe neaşteptate, s-a ridicat, m-a privit pătrunzător şi mi-a spus pe un ton jos, vibrînd de supărare: „Îţi citesc regulat rapoartele". A urmat o lungă pauză. Cuvintele păreau suspendate în aer, acuzator. Am observat că Himmler dădea semne vizibile de nelinişte. Involuntar, am făcut doi paşi înapoi. Dar Hitler s-a apropiat de mine, continuînd cu aceeaşi voce: „Ţine minte Schellenberg, în acest război nu poate exista nici un compromis, doar victorie sau distrugere. Şi dacă poporul german nu poate smulge victoria de la inamic, atunci va fi distrus". Nu voi uita niciodată cuvintele cu care a pus capăt discuţiei: „Da, atunci el merită să piară, căci cei mai buni dintre bărbaţii germani au căzut în luptă. Sfîrşitul Germaniei va fi îngrozitor, iar poporul german îşi va fi meritat cu prisosinţă soarta".

Mi-am dat seama că demenţa însăşi se afla acolo, în mijlocul camerei, şi că toate simţămintele care mă legau de acest om dispăruseră în acea clipă. Ar fi vrut ca totul să fie nimicit, numai pentru a-şi satisface setea de răzbunare...

Versiunea românească
Florentina DOLGHIN,
Elena ANDREI

CARTI SOSITE LA REDACTIE

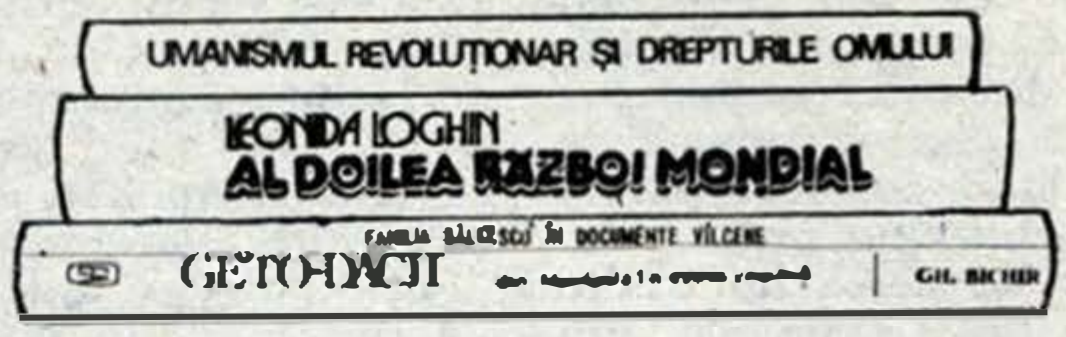

● **Mihail Kogălniceanu — OPERE VOL. V.** *(text stabilit, studiu introductiv, note şi comentarii de* **Georgeta Penelea).**

Editura Academiei, Bucureşti, 1984, 462 pp., 46 lei: *oratoria din anii 1878-1880 a marelui istoric şi om politic român.*

● **Gh. Bichir — GETO-DACII DIN MUNTENIA ÎN EPOCA ROMANĂ.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1984, 176 pp., 25 lei: *prima monografie de specialitate consacrată acestei teme, evidenţiind continuitatea autohtonilor în sec. II-IV e.n.*

● **UMANISMUL REVOLUŢIONAR ŞI DREPTURILE OMULUI** *(coordonatori* **Victor Duculescu, Dan Mircea Popescu).**

Editura politică, Bucureşti, 384 pp., 19 lei: *culegere de studii apărută sub egida Institutului de ştiinţe politice şi de studiere a problemei naţionale.*

● **Leonida Loghin — AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.**

Editura politică, Bucureşti, 1984, 624 pp., 32 lei: *cronologie a acţiunilor militare, politice şi diplomatice din perioada celei mai mari conflagraţii cunoscută de omenire.*

● **STUDII ŞI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ.**

Editura Academiei, Bucureşti, 1984, 164 pp., 22 lei: *volumul VIII al publicaţiei editate de Academia de ştiinţe sociale şi politice şi de Institutul de arheologie din Bucureşti.*

● **Hermann Oberth — BRIEF WECHSEL** *(ediţie de* **Hans Barth).**

Editura Kriterion, Bucureşti, 1984, 294 pp., 20,50 lei: *volumul II al corespondenţei fizicianului de renume mondial, întemeietor al astronauticii, născut la Sibiu.*

● **Corneliu Tamaş, Petre Bardaşu, Sergiu Purece, Horia Nestorescu-Bălceşti — FAMILIA BĂLCESCU ÎN DOCUMENTE VÎLCENE.**

Bălceşti pe Topolog, 1984, 224 pp.: *28 documente din 1840-1869 referitoare la Zinca, Costache, Barbu şi Nicolae Bălcescu.*

● **Carol Göllner, Paul Abrudan — FRANCISK RÁKOCZI AL II-LEA.**

Editura militară, Bucureşti, 1983, 216 pp., 8,50 lei: *domnia unuia dintre cei mai de seamă principi ai Transilvaniei (1704-1711).*

● *Locotenent-colonel* **Liviu Groza — GRĂNICERII BĂNĂŢENI.**

Editura militară, Bucureşti, 1983, 180 pp., 6 lei: *pagini din cronica Regimentului de grăniceri din Caransebeş.*

● **Cezar Bolliac — SCRIERI** *(ediţie de* **Andrei Rusu;** *prefaţă de* **Mircea Scarlat).**

Editura Minerva, Bucureşti, 1983, vol. I — 278 pp., vol. II—556 pp., 48 lei: *selecţie din opera literară, politică şi istorică.*

● **M. Gaster — LITERATURA POPULARĂ ROMÂNĂ** *(ediţie de* **Mircea Anghelescu).**

Editura Minerva, Bucureşti, 1983, 416 pp., 25 lei: *reeditarea primei sinteze pe această temă, la centenarul apariţiei sale, datorată unui erudit filolog şi istoric literar (1856-1939).*

● **DOCUMENTE DIN ARHIVELE FRANCEZE REFERITOARE LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL** *(sub egida Direcţiei generale a Arhivelor statului; lucrare întocmită de* **Emilia Poştăriţă, Ieliţa Gămulescu).**

Bucureşti, 1983, 392 pp., 29 lei: *repertoriul a 1 170 piese de arhivă de semnificaţii pentru participarea ţării noastre la prima conflagraţie mondială.*

● **RELAŢII ROMÂNO-ENGLEZE DUPĂ 1821.**

Institutul de istorie şi arheologie „A.D. Xenopol", Iaşi, 1983, 304 pp.: *studii prezentate în cadrul celui de-al treilea Colocviu de istorie româno-englez (Iaşi 1-6 iulie 1981; Magazin istoric, nr. 9/1981).*

● **MANUSCRIPTUM ÎN 50 DE NUMERE.**

Muzeul literaturii române, Bucureşti, 1984, 296 pp., 35 lei: *sumarele (cronologic, de rubrici, de autori, iconografic) ale revistei al cărei prim număr a apărut în 1970.*

GORDON W. PRANGE

Potrivit ordinului-directivă emis la 5 mai 1942 de Marele Stat Major japonez, concepţia generală a noii ofensive navale majore în Pacific era următoarea: „Operaţia se desfăşoară pe două direcţii: împotriva atolului Midway şi împotriva insulelor Aleutine. Acţiunile militare pe ambele direcţii sînt strîns legate între ele şi reprezintă părţi componente ale unei operaţii unice, avînd drept scop ocuparea unor regiuni importante. Operaţia împotriva insulelor Midway va fi începută de o formaţie de portavioane, care va nimici prin lovituri aeriene forţele inamicului, în primul rînd aviaţia şi instalaţiile defensive de la sol. Urmează apoi debarcarea unui desant marin şi ocuparea din mers a insulelor. Forţele navale principale ale inamicului, care se presupune că vor interveni din direcţia insulelor Hawaii, vor fi interceptate şi atacate de submarinele desfăşurate în prealabil între Hawaii şi Midway, de formaţiile de portavioane, de flota principală şi de unităţile care au participat la capturarea atolului“[1].

[1] Takuciro Hartoni, *Iaponia v voine. 1941-1945* (Japonia în război), traducere din japoneză, Moscova, 1973, p. 210 (Sursa nu este citată în lucrarea profesorului G.W. Prange).

Pentru efectuarea acestei operaţii masive, amiralul Yamamoto, comandantul-şef al flotei militare japoneze, dispunea de aproape 200 nave, care urmau să se desfăşoare pe un aliniament de 1 000 mile în nordul părţii centrale a Pacificului. La 27 mai, ziua în care Japonia îşi sărbătorea flota militară, primele unităţi ale escadrei de portavioane de sub comanda amiralului Nagumo ridicau ancora, luînd direcţia Midway.

În acelaşi timp, amiralul Nimitz, comandantul-şef al flotei S.U.A. din Pacific, aflat la Pearl Harbor, nu avea nici o clipă de pierdut. Dispunînd — după cum s-a văzut din numărul trecut — de informaţii nesperat de precise despre intenţiile şi dispozitivul inamicului, el a început din timp pregătirile de ripostă. La 15 mai, Escadra specială 16, de sub comanda viceamiralului William Halsey (2 portavioane, 4 crucişătoare grele, 8 distrugătoare), care opera în mările sudului, a fost rechemată urgent în Hawaii. Două zile mai tîrziu, Nimitz a ordonat constituirea unei escadre, sub comanda contraamiralului Robert A. Theobald (2 crucişătoare grele, 3 crucişătoare uşoare, 10 distrugătoare), cu misiunea

de a proteja bazele strategice din Alaska împotriva ofensivei japoneze pe direcţia nord.

În urma îmbolnăvirii viceamiralului Halsey, pe care Nimitz conta pentru comanda operaţiei de la Midway, dificila problemă a succesiunii a fost rezolvată prin numirea contraamiralului Raymond A. Spruance în fruntea Escadrei speciale 16, alegere care s-a dovedit deosebit de fericită. Viceamiralul Frank Jack Fletcher, aflat şi el în drum spre Pearl Harbor, la bordul portavionului Yorktown, grav avariat în cursul bătăliei din Marea Coralilor, urma să asigure comanda generală a operaţiilor în zona Midway.

Repunerea în funcţiune a portavionului Yorktown — pivotul Escadrei speciale 17 — a fost o performanţă tehnică absolut uluitoare. Sosit la 27 mai la Pearl Harbor, portavionul a fost adus în stare de perfectă pregătire de luptă în mai puţin de 48 ore; 1 500 muncitori, lucrînd noaptea la lumina reflectoarelor, au reuşit să facă în acest răstimp ceea ce, în condiţii normale, ar fi necesitat minimum 90 zile[1].

Între timp, pregătirile defensive pe insulele Midway continuau într-un ritm febril.

Publicăm alte capitole condensate — cu titlul şi subtitlurile revistei noastre — din lucrarea profesorului american Gordon W. Prange, Miracle at Midway (Miracolul de la Midway), apărută în S.U.A., în 1982, şi la Londra, în 1983.

În numărul trecut al revistei, am văzut că lecţia aspră căpătată de americani la Pearl Harbor nu rămăsese fără urmări. De data aceasta, strategii de la Washington erau conştienţi de pericolul unei noi operaţii ofensive majore japoneze. O aşteptau şi se pregăteau stăruitor. Amiralul Chester W. Nimitz, cu statul său major, şi comandorul Joseph Rochefort, şeful Biroului Cercetare, erau absolut siguri că Midway reprezenta principala ţintă a japonezilor.

Principiul riscului calculat

Rochefort şi oamenii săi au petrecut toată noaptea de 24 spre 25 mai 1942 lucrînd la decriptarea unui mesaj neobişnuit de lung, interceptat de la japonezi. Se mai muncea încă de zor la traducere, cînd Nimitz i-a convocat la o şedinţă de comandament. Rochefort a întîrziat mai bine de o jumătate de oră. Amiralul nu s-a arătat deloc încîntat. Dar la vederea „mărfii" aduse de Biroul Cercetare, orice comandant i-ar fi iertat spărgătorului de cifruri şi cea mai gravă abatere, cu excepţia trădării sau crimei. Informaţiile aduse descriau nici mai mult, nici mai puţin decît dispozitivul de luptă japonez, plus alte cîteva „detalii". Printre altele portavionul Zuikaku nu fusese încă introdus în formaţie[2], iar atacul urma să aibă loc cel mai devreme în jurul datei de 3 iunie.

Aceste informaţii i-au permis lui Nimitz să intre în posesia unei evaluări uluitor de exacte a forţelor destinate de inamic pentru faza Midway: 2-4 cuirasate, 4-5 portavioane, 8-9 crucişătoare grele, 4-5 crucişătoare uşoare, 16-24 distrugătoare şi un minimum de 25 submarine. Comandantul-şef nu ştia încă de participarea Grupării principale a lui Yamamoto, ceea ce, dealtfel, era cît se poate de benefic pentru liniştea lui sufletească, deoarece, chiar şi fără Gruparea principală, japonezii le erau superiori numeric americanilor.

Cum era oarecum de aşteptat, faptul că informaţiile erau atît de cuprinzătoare a stîrnit suspiciuni, atît la Comandamentul flotei din Pacific, cît şi la Washington. Nu cumva japonezii îi intoxică pe americani cu informaţii false? De ce ar încredinţa flota combinată date atît de secrete undelor radio? De ce ar trimite o flotă atît de uriaşă împotriva unor obiective atît de modeste, ca Midway, Kiska şi Attu?[3] Din nou însă Nimitz s-a situat de partea oamenilor din serviciile sale de cercetare. Mai bine să-ţi bizui strategia pe informaţii din surse radio decît pe un nebulos „nu cumva?"

Biroul Cercetare interceptase şi decriptase acest mesaj, de importanţă vitală, literalmente în ultimul moment. După ce şi-au definitivat planurile şi au transmis ordinul de luptă, japonezii au abandonat sistemul de cod JN25. Au trecut mai multe săptămîni, pînă ce americanii au reuşit să-l cunoască pe cel nou.

Între timp, cele două insuliţe ale atolului Midway se umpluseră de baraje de sîrmă ghimpată şi amplasamente pentru tunuri, iar plajele şi apele din jur gemeau de mine. 11 vedete torpiloare erau gata să ocolească recifele şi să patruleze laguna, pentru a salva aviatorii paraşutaţi şi a sprijini forţele de pe ţărm cu foc antiaerian. Un iaht şi patru vase pescăreşti reconvertite fuseseră pregătite pentru operaţiile de salvare. 19 submarine ţineau sub observaţie accesul din direcţia nord-nord-vest, la o distanţă de 100 pînă la 200 mile.

Nimitz avea gata planul operativ pentru toţi comandanţii de escadre, unităţi şi subunităţi: Fletcher şi Spruance urmau să-şi aducă escadrele la nord-est de Midway, dincolo de raza de acţiune a avioanelor de recunoaştere nipone, în timp ce aparatele de recunoaştere americane, cu baza la sol, cu o rază de pînă la 700 mile depărtare de Midway, trebuiau să localizeze portavioanele japoneze, înainte ca avioanele lor, avînd o rază de acţiune mult mai redusă, să-i poată descoperi pe americani.

---

[1] Bernard Millot, *La Guerre du Pacifique*, vol. I, Editions Robert Laffont, Paris, 1968, p. 190.

[2] În cursul bătăliei din Marea Coralilor (8 mai 1942), personalul de zbor de pe portavionul Zuikaku suferise grave pierderi, din care cauză, ca şi portavionul Shokaku, grav avariat în aceeaşi bătălie, Zuikaku nu a putut participa la operaţia Midway.

[3] Ultimele două aparţin arhipelagului Aleutinelor.

Comandantul-şef al flotei din Pacific elaborase cîte o scrisoare specială de instrucţiuni pentru fiecare dintre comandanţii celor două escadre: „În îndeplinirea misiunii încredinţate,... vă veţi călăuzi după principiul riscului calculat, în sensul că veţi evita să expuneţi unităţile pe care le comandaţi la un atac din partea unor forţe inamice superioare, dacă nu dispuneţi de posibilitatea clară de a cauza inamicului pierderi mai importante".

Atuurile din mineca lui Nimitz

Superioritatea în materie de informaţii şi elementul surpriză nu erau însă singurele avantaje deţinute de Statele Unite. Ele aveau de partea lor şi căile de comunicaţie. Pentru orice ofiţer este suficientă o singură privire pe hartă ca să-şi dea seama că Midway se afla la aproximativ 1 150 mile de Pearl Harbor, în vreme ce Hashirajima, principala bază a lui Yamamoto, era la mai bine de 2 500 mile de flota sa.

Un alt atu ascuns în mînecă de Nimitz era cablul transpacific, care, încă din 1903, lega Honolulu de Manila, atolul Midway aflîndu-se pe traseu. Prin acest cablu submarin s-au stabilit cele mai multe legături, înainte de luptă, între Pearl Harbor şi Midway, japonezilor fiindu-le imposibil să intercepteze mesajele. Astfel, comunicările normale de la ţărm spre navele aflate în larg nu le puteau da japonezilor o imagine clară despre intenţiile americane.

În plus, la vremea respectivă, radarul american era mult superior celui japonez, iar sistemul TBS de radiotelefonie permitea realizarea contactelor la mică distanţă, între nave, precum şi între nave şi avioanele aflate în zbor, fără ca japonezii să le poată intercepta. Şi totuşi, la comandamentul lui Nimitz nimeni nu-şi făcea iluzii deşarte. Americanii nu aveau în mînă o carte tare faţă de full-ul de aşi pe care Yamamoto îl putea oricînd arunca pe masa de joc.

În dimineaţa zilei de 28 mai, în vreme ce mărunţaiele de oţel ale portavionului Yorktown erau supuse unei complexe operaţii chirurgicale, Escadra specială 16, de sub comanda amiralului Spruance, îşi făcea ieşirea în larg. Nucleul său principal era format din portavioanele Enterprise şi Hornet. Împreună cu ele pornea grupul de crucişătoare compus din New Orleans, Minneapolis, Vincennes, Northampton, Pensacola şi Atlanta, iar paravanul de distrugătoare cuprindea Grupul 1 (Phelps, Worden, Monaghan şi Aylwin) şi Grupul 6 (Balch Conyngham, Benham, Ellet şi Maury). Escadra era completată de tancurile petroliere Cimarron şi Platte, escortate de distrugătoarele Dewey şi Monssen.

Spruance îşi dorea să scufunde cît mai multe nave japoneze, dar trebuia să nu uite că Statele Unite erau într-un dureros deficit de portavioane şi distrugătoare. Aşa că lui îi revenea răspunderea de a-şi menaja, pe cît posibil, propriile vase. În acelaşi timp, singura utilitate a unui portavion este aceea de a servi drept aeroport plutitor; dacă avariile suferite îl fac incapabil să lanseze sau să primească aparate de zbor, el nu mai are valoare în lupta navală. În orice caz, misiunea lui Spruance nu era de a alerga după navele japoneze de dragul aventurii. Datoria lui era să împiedice inamicul să ocupe insulele Midway, ceea ce era de ajuns pentru a-i mobiliza întreaga capacitate de judecată în împrejurările date.

O grea povară psihologică

Spruance nu avea cum să ştie că în ziua în care el ieşea în larg, 29 mai 1942, orele 6 dimineaţa, după fusul orar japonez, Gruparea principală a lui Yamamoto părăsea portul Hashirajima. Pe cînd Spruance ieşea din rada portului Pearl Harbor, Gruparea principală se afla deja în drum spre canalul Bungo.

Indiscutabil că muza istoriei, Clio, are un ascuţit simţ al umorului, chiar dacă el este uşor caustic: două flote ies din porturile-bază în aceeaşi zi, îndreptîndu-se una spre cealaltă, fără să ştie însă nimic una despre cealaltă. Nimitz, Fletcher şi Spruance nu au aflat decît la cîteva luni după bătălie că Gruparea principală a lui Yamamoto s-a aflat în apropierea teatrului de luptă, iar Yamamoto sau vreun membru al comandamentului său nu aveau nici cea mai vagă bănuială că o forţă navală americană de suprafaţă, cît de cît respectabilă, s-ar putea ivi acolo, înainte ca invadarea atolului Midway să fie în curs de desfăşurare, dacă nu chiar încheiată.

Pentru Statele Unite această ignorare era nu numai lipsită de semnificaţie, ci şi categoric binefăcătoare. Dacă Nimitz şi comandanţii săi ar fi ştiut că o forţă navală japoneză, avînd drept nucleu şapte cuirasate, inclusiv Yamato, nava-amiral a lui Yamamoto, se alăturase forţelor cărora trebuiau să le facă faţă, acest fapt nu ar fi putut să le influenţeze strategia. Insulele Midway trebuiau apărate; nu exista nici o alternativă. Nimitz angajase deja în realizarea planului american absolut tot ce-i fusese posibil. Cunoaşterea exactă a tuturor cărţilor pe care japonezii le puseseră pe masă nu ar fi fost altceva decît o grea povară psihologică.

De cealaltă parte, pentru Yamamoto această ignorare a mişcărilor inamicului a fost dezastruoasă. Ea a făcut ca o potenţială victorie absolută pentru japonezi să se transforme într-o înfrîngere zdrobitoare.

În cursul zilei de 30 mai, radiotelegrafiştii lui Yamamoto au interceptat un lung mesaj codificat, cu indicativul „urgent", transmis de un submarin american către garnizoana Midway; poziţia submarinului a fost estimată de Ugaki, şeful de stat major al lui Yamamoto, „fie pe traseul Grupării de transportoare, fie în vecinătatea ei". Deşi japonezii nu erau în măsură să descifreze codul american, lungimea mesajului şi specificaţia

„urgent" constituiau indicii că era vorba despre o comunicare importantă. Ceea ce putea însemna că submarinul a descoperit dovezi ale ofensivei navale japoneze. Dar Ugaki nu a fost cîtuşi de puţin tulburat. „Dacă mesajul transmis reprezintă un raport privind descoperirea forţelor noastre — se complace să noteze în jurnalul său personal — atunci cu siguranţă că inamicul se va alerta, sporind cantitatea de vînat pe care vom pune mîna în luptă". Cu alte cuvinte, cu cît mai multe păsări americane vor fi stîrnite din cuib cu atît mai doldora va fi, tolba de vînătoare a japonezilor.

În plus, comandamentul lui Yamamoto era încă optimist că şi cordonul de submarine, care urma să ajungă la 2 iunie pe poziţii, între Hawaii şi Midway, va transmite prin radio orice mişcare a flotei S.U.A. din Pacific, cu mult înainte de ziua debarcării. Chiar dacă submarinele s-ar fi aflat pe poziţie la timpul stabilit — ceea ce nu s-a întîmplat —, oricum ar fi fost prea tîrziu, căci, la 2 iunie, Fletcher şi Spruance trecuseră deja de zona presupusă a cordonului de submarine. În tot acest joc, Nimitz avea să fie cu un pas înaintea lui Yamamoto.

Între timp, Escadra specială 17 îşi încheiase pregătirile şi, la 30 mai, ora 9 dimineaţa, ieşea din rada portului Pearl Harbor, chipurile „pentru a efectua exerciţii de tragere şi a sprijini apoi Escadra specială 16". Portavionul Yorktown avea o escortă destul de anemică: două crucişătoare, Astoria şi Portland, şi cinci distrugătoare, Hammann, Hughes, Morris, Anderson şi Russell.

Chiar dacă flota americană ar fi avut informaţii absolut exacte despre cea japoneză, adică dacă ar fi ştiut precis ce nave urmau să intre în luptă şi de cine ar fi fost comandate, unde trebuiau să fie amplasate şi cum aveau să lupte comandanţii lor, ora şi minutul fiecărei mişcări prevăzute — toate acestea, la un loc, nu ar fi fost suficiente pentru a asigura victoria americanilor la Midway. Serviciile de informaţii nu aveau cum să transforme schiţele de proiectare în nave de război şi nici pe tinerii abia ieşiţi de pe băncile şcolii de aviaţie în piloţi cu experienţă; ele nu puteau să scoată avioane apte de luptă dintr-o menajerie învechită şi nici să producă torpile care să explodeze în momentul coliziunii. Dacă tehnica de luptă ar fi singurul factor care contează într-o operaţie militară, atunci japonezii ar fi trebuit să obţină o victorie rapidă şi covîrşitoare la Midway.

Vara lui 1942. În faţa ameninţării japoneze, flota americană se află într-o continuă stare de alertă

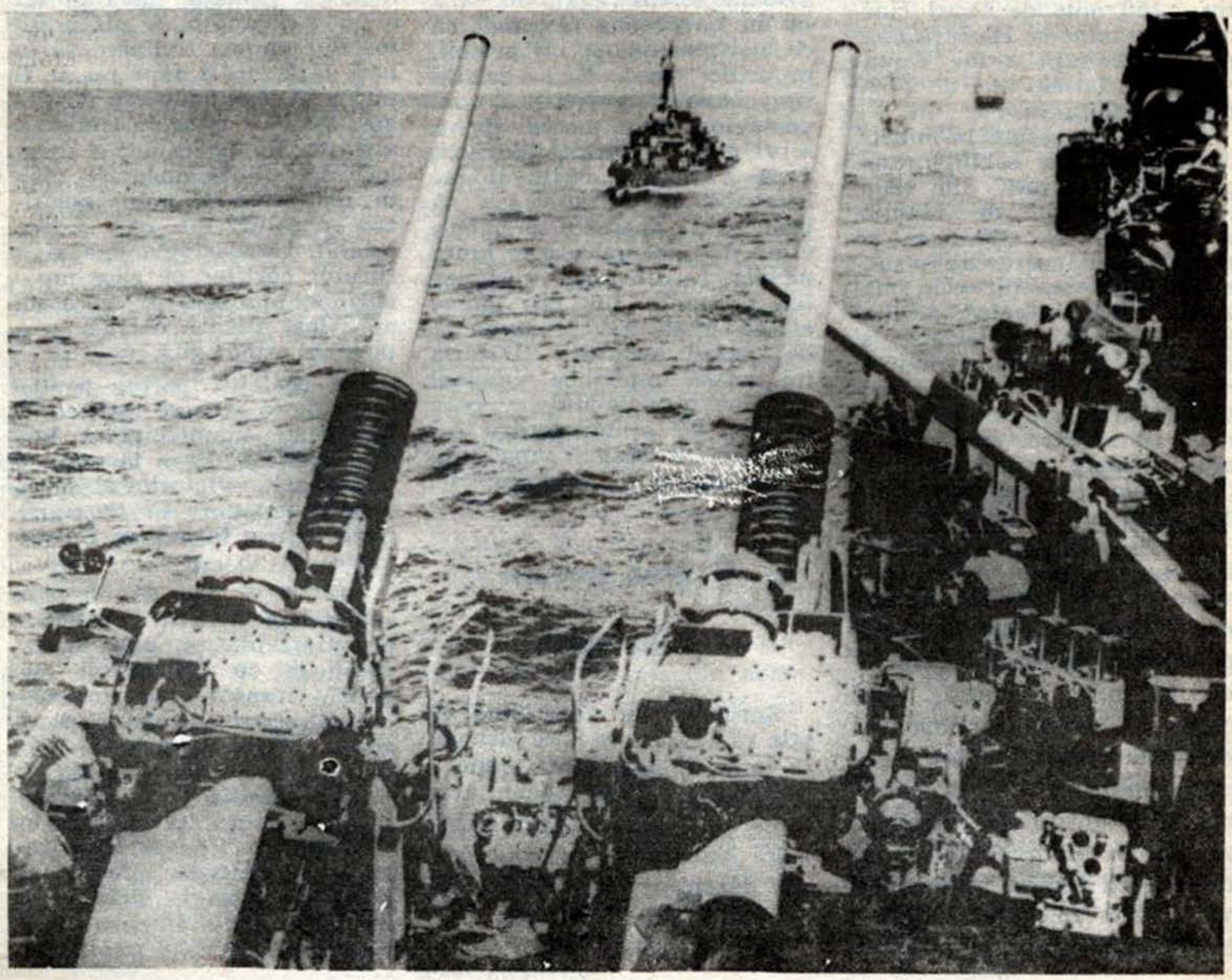

Întrebări pentru bărbaţii cu caschete albe

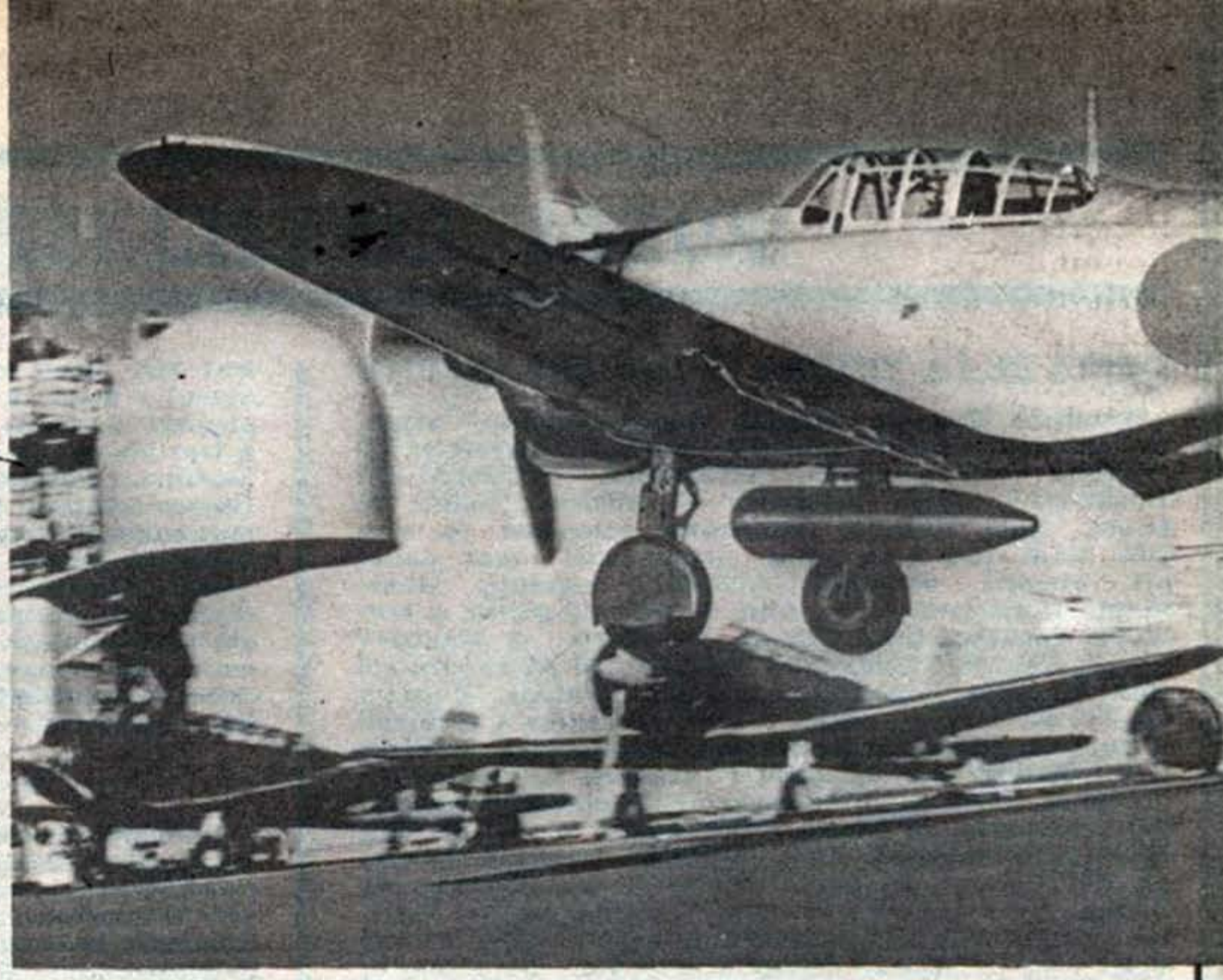

Zerourile — cele mai eficace aparate de zbor nipone

De asemenea, dacă şi japonezii ar fi dispus de informaţii exacte — lucru practic irealizabil — este foarte puţin probabil că ei şi-ar fi modificat substanţial planurile sau atitudinea. Gruparea americană de portavioane care se îndrepta în grabă spre vest arăta precum un David plutitor, ieşit să-l zgîndărească pe un Goliat, scăldat în apa sărată a oceanului. Să comparăm navele de război aflate sub comanda lui Yamamoto cu cele de care dispunea Fletcher şi, pentru a fi absolut obiectivi, pe cît se poate, să includem şi diversele nave americane aflate între insulele Hawaii şi Midway, deşi acestea nu făceau, de fapt, parte din escadrele speciale. Japonia avea 4 portavioane grele, 2 uşoare, 11 cuirasate, 10 crucişătoare grele, 6 uşoare, 53 distrugătoare. Total 86 nave de suprafaţă. Pentru aceleaşi tipuri de nave, în ordinea dată, la S.U.A. se opera cu următoarele cifre: 3—0—0—6—1—17. Total 27 nave de suprafaţă.

În plus, niponii mai aveau cu ei 43 diverse nave, incluzînd transportoare de trupe, tancuri petroliere, curăţitoare de mine şi alte vase de sprijin, în vreme ce americanii puteau mobiliza doar 23 „mărunţişuri", cum ar fi vedete torpiloare, ambarcaţiuni ale pazei de coastă, petroliere şi chiar un iaht reconvertit.

Orice amiral care gîndea în termenii unei bătălii navale convenţionale s-ar fi topit de rîs la ideea unei confruntări între două forţe navale atît de neechilibrate. Desigur, statistica nu este hotărîtoare. O navă de război poate reprezenta un mecanism, un avantaj, o povară sau absolut nimic, în funcţie de omul care o mînuieşte. Să luăm, de pildă, cuirasatul Yamato. Nava-amiral a lui Yamamoto era la acea vreme cea mai mare şi mai grea navă de război de pe mările şi oceanele lumii. Transformînd-o însă într-un stat major plutitor, amiralul îi tăiase ghiarele. Dacă judecăm după folosul pe care cel mai puternic cuirasat din lume l-a adus mîndrilor săi stăpîni, mai bine rămînea la Hashirajima şi economisea preţiosul combustibil pe care l-a consumat spre locul bătăliei şi înapoi.

De fapt, lupta s-a dat între avioane, pe de o parte, şi între acestea şi nave, pe de alta. În privinţa aparatelor de zbor disponibile la data bătăliei, americanii aveau un uşor avantaj de 23 avioane (348 faţă de 325). Ca o ciudăţenie acesta era şi numărul bombardierelor armatei de uscat cu baza la Midway. În lumina rezultatelor obţinute, putem considera prezenţa acestor aparate neglijabilă sau chiar un dezavantaj, deoarece ele au imobilizat cantităţi uriaşe de combustibil şi un mare număr de personal, care ar fi putut fi folosite cu mai mult succes în altă parte.

Desigur, o comparaţie între tipuri diferite de avioane este dificilă şi poate induce în eroare. De exemplu, Japonia dispunea de o superioritate covîrşitoare în bombardiere torpiloare, acele aparate de zbor lente, dar eficace, care provocaseră atîtea pierderi la Pearl Habor. În acest domeniu, americanii erau depăşiţi nu numai din punct de vedere numeric, dar şi ca personal de zbor şi ca tehnică de luptă. Avionul torpilor TBD era învechit, lua greu înălţime, avea o viteză de 100 mile pe oră, iar torpilele erau de o calitate execrabilă. Japonezii contau mult pe factorul surpriză, atît în distrugerea la sol a avioanelor americane, cu baza la Midway, cît şi în angajarea lor în luptă deasupra micului atol, astfel încît ele nici să nu ajungă să participe la bătălia navală. Fletcher avea cu 20 bombardiere în picaj mai multe decît Yamamoto, însă acesta dispunea de 17 avioane de vînătoare în plus, respectiv faimoasele aparate Zero, cu mult superioare oricărui avion cu care s-ar fi putut făli americanii la timpul respectiv.

Către Midway — două mici punctişoare aproape invizibile pe harta Pacificului — se îndreptau acum forţele navale ale Statelor Unite ale Americii şi Imperiului japonez, miza înfruntării fiind mult mai mare decît obiectivele imediate ale fiecăreia dintre părţi. Va deveni oare Pacificul, pentru mulţi ani de-acum înainte, un lac japonez? Vor rămîne oare Australia şi Noua Zeelandă lipsite de apărare, suferind soarta întregii Asii de Est şi de Sud-Est? Acestea erau întrebările la care aveau să răspundă bărbaţii cu caschete albe, în încleştarea din jurul minusculului atol din Pacific, cu numele de Midway.

Cuvînt introductiv
şi versiune românească
Sergiu CELAC

POȘTA MAGAZIN ISTORIC

LUPTA DE LA ȚUȚORA ÎN IZVOARE INEDITE

Tradițiile de luptă comună româno-polone — arată, în rîndurile trimise redacției, eruditul cercetător al relațiilor româno-polone THEODOR HOLBAN din București, ajuns octogenar — coboară adînc în trecut, fiind ilustrate numeroase momente în care cele două țări s-au opus expansiunii unor puteri ale vremii: otomanii, cavalerii cruciați, Habsburgii. E suficient să amintim de tratatul politic și economic încheiat între Mircea cel Bătrîn și Vladislav Jagello sau de ajutorul dat polonilor de Alexandru cel Bun în lupta împotriva cavalerilor teutoni (Magazin istoric, nr. 1/1982), pentru a avea o imagine a vechimii și importanței legăturilor dintre Polonia și țările române.

Din numeroasele episoade de acest fel aș vrea să mă opresc în cîteva cuvinte asupra unui moment în general puțin prezentat în istoriografia noastră — bătălia desfășurată în septembrie 1620, la Țuțora, localitate așezată pe rîul Căinari, în nordul Moldovei, nu departe de Soroca. Nu avem nici un studiu închinat acestei lupte, iar evenimentele sînt cunoscute în general după izvoare tîrzii, care înfățișează deformat realitatea. De aceea, aș dori să semnalez un document inedit pe care l-am găsit înainte de ultimul război mondial în arhiva Bibliotecii Universității din Varșovia (Ms. nr. 4.1.9, fol. 24-28). Nu știu dacă acest document mai există, deoarece clădirea a ars în timpul celui de-al doilea război mondial, pierzîndu-se o mare parte a patrimoniului ei. Este vorba de o scrisoare din 24 septembrie 1620, scrisă la fața locului de către Stanislaw Żółkiewski, participant la luptă, care în calitate de „hatman de cîmp" a avut un rol important în pregătirea tab r i moldo-polone.

Înainte însă de a relata desfășurarea luptei se cuvin cîteva cuvinte privind împrejurările istorice de la începutul secolului XVII.

După domnia lui Mihai Viteazul, care reunise în hotarele stăpînirii sale cuprinsul vechii Dacii, în istoria Moldovei a urmat o perioadă de instabilitate politică marcată prin dese schimbări de domnii (opt în două decenii, dintre care șase au avut sprijin polon, Regatul polon fiind interesat să stăvilească atît expansiunea otomană, cît și încercarea de infiltrare a Habsburgilor în viața politică a principatelor). Ultimul domn din seria favoriților poloni, a fost Gașpar Grațiani, fost mare dragoman la Poartă și guvernator al insulelor Naxos și Paros, înscăunat în februarie 1619. Deși socotit om de încredere al Porții, îndată după preluarea tronului — urmînd exemplul și al altor volevozi — Gașpar Grațiani s-a aliat cu forțele creștine, „dîndu-se aceea sub puterea polonejilor" — cum spune Miron Costin, Polonia jucînd un rol important în cadrul acestor forțe.

Skinder-pașa, comandantul oștilor turcești din sudul Moldovei (Tighina și Cetatea Albă, transformate în raiale) a primit ordinul să-l detroneze pe volevod și, totodată, să pună capăt amestecului polon. Potrivit scrisorii lui Żółkiewski, armata polonă a trecut Nistrul la 3 septembrie, stabilindu-și tabăra pe rîul Căinari. Încă mai înainte de această dată, Gașpar Grațiani avusese o ciocnire cu oastea turco-tătară, iar vineri 4 septembrie domnul Moldovei „ajunse în tabăra polonă", unde a fost primit „cu mîncare și băutură" (este vorba de primirea aleasă ce se făcea înalților demnitari, menționată în alte izvoare asupra acestui eveniment).

La 9 septembrie, cele două corpuri de oaste, cea românească a volevodului și cea polonă a hatmanului, se uniră cu r gimentul lui Lisowski (venit, de asemenea, pentru a participa la lupte), iar în ceea zilei de 12 septembrie și-au stabilit tabăra la Țuțora, „peste dealul Deildoilna". La 18 septembrie, a ajuns la fața locului și avangarda armatei otomane, stabilindu-și tabăra între Movila împărătească și Deildoilna.

„Armata turcă, care părea să nu aibă efective mai mari de 40 000 luptători fu respinsă cu pierderi mari". Forțele creștine s-au înșelat însă asupra tăriei efectivelor dușmane, căci „grosul armatei turcești sosi abia în noaptea zilei de 18 spre 19 septembrie". Iscoadele spuneau că ar fi vorba de peste 200 000 luptători, „dar creștinii îmbătați de victoria din ajun, refuzară să dea crezare acestor știri".

Lupta s-a dat simbătă, 19 septembrie, oastea moldo-polonă fiind despărțită în două (otomanii aveau și 27 elefanți, cu care au separat cele două flancuri) și învinsă, cu toată vitejia dovedită de ostași. 3 500 otomani au căzut pe cîmpul de luptă, iar dintre creștini s-au înregistrat 300 morți și 300 prizonieri. Otomanii au reluat atacul a doua zi, silind pe aliați să se retragă cu mari pierderi. Refugiat cu un grup de boieri, Gașpar Grațiani a fost omorît pe drum de unul dintre aceștia, pe nume Șeptilici. (Potrivit unei alte știri, la 12 noiembrie 1620, Gașpar Grațiani încă mai trăia); în absența unor știri mai concludente să consemnăm totuși că în urma bătăliei de la Țuțora domnia sa a luat sfîrșit.

Deși încheiată nefericit, bătălia din septembrie 1620 a reprezentat un moment important în încercarea statelor din această parte a Europei de a limita dominația otomană. Iar cunoașterea amănuntelor legate de desfășurarea ei contribuie la înțelegerea mai profundă a unor fenomene istorice.

CU MARE SATISFACȚIE

Prof. CONSTANTIN DOBRESCU, de la filiala Arhivelor statului, Ploiești, evocă, pe baza unor mărturii de epocă, ecoul pe care l-a avut în rîndul locuitorilor prahoveni răsturnarea regimului militaro-fascist și alăturarea României la coaliția antihitleristă. Astfel, un raport al Comisariatului de poliție Sinaia consemna: „Știrea despre dărîmarea regimului fostului mareșal Ion Antonescu a fost primită cu satisfacție de majoritatea populației, fiind duminică de libertate, scăpînd de regimul dictatorial la timp, cînd țara se găsea într-un foarte greu impas".

Locuitorii din Cîmpina — se arăta într-un alt document — au primit „cu bucurie atitudinea guvernului și hotărîrea luată de a înceta ostilitățile contra armatei sovietice și de a începe războiul contra germanilor și ungurilor [horthyiștilor] pentru eliberarea Ardealului". În același document se precizа că „proclamația guvernului difuzată la radio, privitor la armistițiul României cu Națiunile Unite și ruperea alianței cu Germania a fost primită în toate straturile sociale din Cîmpina cu mare satisfacție. Entuziasmul a fost așa de mare încît foarte mulți cetățeni au început să formeze bore pe stradă".

Populația din Slănic și Vălenii de Munte, se arăta într-un alt document, „manifestă bucurie de încetarea ostilităților pe frontul de est și alungarea germanilor din țară. Adevărată satisfacție a produs în mase trecerea trupelor române spre frontul maghiar".

MANIFEST

AUGUSTIN METEȘAN, jurist, din București, ne relatează: În anul 1943/1944 eram elev în clasa a IV-a a fostului Liceu comercial „Carol I" din București. În noaptea de 3 spre 4 octombrie 1943 o escadrilă de avioane britanice ale R.A.F. a întreprins un raid asupra Bucureștilor. Au fost lansate cu acel prilej mai multe manifeste scrise în limba română. Dimineața, ducîndu-mă la liceu, am găsit un astfel de manifest, prin care Aliații îndemnau populația țării noastre la luptă pentru alungarea hitleriștilor din țară. Aflîndu-mă sub influența U.T.C.-iștilor din liceu, am adus manifestul la școală și, în recreații, l-am citit și comentat cu mai mulți colegi. A aflat direcția școlii și am fost chestionat cîteva ceasuri asupra proveniență manifestului. Consiliul profesoral a hotărît eliminarea mea pe o lună (cu suspendarea executării pedepsei) deoarece, se consemnează într-un proces verbal din 4 octombrie 1943, „[elevul] a venit în liceu cu un manifest dușman pe care nu l-a predat imediat la cancelarie".

RĂNIT LA BĂNEASA

IOAN BÎZ, plutonier major în rezervă, din Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud: Sînt născut în comuna Monor, jud. Năsăud. În 1940, cînd partea de nord-vest a României a fost cotropită de horthyiști în urma Diktatului de la Viena, aveam 19 ani. Nemaiputînd îndura asuprirea și teroarea pe care horthyiștii o aduseseră în sat, în octombrie 1941 împreună cu alți doi prieteni am trecut în țară.

În luptele revoluționare din București, am luat parte cu grupa mea (eram sergent major) la dezarmarea hitleriștilor în mai multe puncte ale orașului. În noaptea de 23 august am dezarmat trupa germană de la fabrica de confecții și încălțăminte Mocîrnița. În luptele de la aeroportul Băneasa am fost rănit și internat apoi la spitalul Colțea.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

PRECIZARE

Tovarășa **JANA NEGOIȚĂ**, director al Muzeului satului și de artă populară din București, ne scrie: **Revista Magazin istoric se bucură de un binemeritat prestigiu în rîndul cititorilor, ca urmare a problemelor de mare interes pe care le cuprinde în paginile sale. Prin sfera largă de aspecte abordate, revista este și un prețios sprijin în interpretarea unor fenomene ale culturii populare, iar ilustrațiile cu caracter etnografic înfățișate frecvent sînt de o deosebită valoare documentară.**

Cunoscînd probitatea științifică a colaboratorilor dumneavoastră, am fost surprinși de inexactitatea explicațiilor date imaginii de pe coperta IV a numărului 7 (203) — iulie 1984 — „covor sugerînd elemente folcloristice ale strămoșilor noștri traco-geto-daci din zona Hunedoarei". Localizarea piesei este greșită, ea provenind din zona Romanați (sudul actualului județ Olt și respectiv partea sud-estică a județului Dolj). Întrucît piesa se află în expoziția permanentă a Muzeului satului și de artă populară și a fost frecvent reprodusă, considerăm că se impune o rectificare de natură să restabilească adevărul.

Cu convingerea că opera pe care o realizați se înscrie printre cele mai importante acțiuni de prezentare a istoriei patriei și poporului nostru, vă dorim succese în activitatea de viitor.

Într-adevăr, rectificarea este necesară și corectă, eroarea datorîndu-se neatenției redactorului nostru Gheorghe David.

MOȘ ZEPELIN

Locotenent-colonel (r) IOAN MIHĂILEANU, din București: Citind articolul *Capitala sub bombele germane* (nr. 6/1981), vă trimit cîteva informații privind sistemul de apărare antiaeriană al Bucureștilor în perioada la care se referă articolul, respectiv toamna anului 1916. Dispozitivul de apărare antiaeriană a Capitalei a fost impus de faptul că, încă înainte de intrarea României în primul război mondial, Germania dislocase în Bulgaria cîteva zepeline și o escadrilă de avioane, organizînd la sud de Rusciuc o bază de atac.

În noaptea de 15 august 1916, artileria antiaeriană a Capitalei a deschis focul asupra unui zepelin ce venea de la Rusciuc. În noaptea de 21 august 1916, postul de observare de la Prundu a semnalat zepelinul Z-86 care, ajuns deasupra Bucureștilor, a fost avariat de artileriștii români. Acest episod este relatat de comandantul aeronavei în cartea sa *Im zeppelin gegen Bukarest*, publicată după război la Berlin, unde, printre altele arată: „am fost loviți, nici nu e de mirare, de îndîrjita canonadă a românilor".

Comandantul tunului care a lovit zepelinul și l-a scos din luptă pe toată durata conflagrației a fost sergentul Scipione Șerbănescu, care de atunci a fost denumit „Zepelin". La bătrînețe era cunoscut în cartierul unde locuia drept „Moș Zepelin". În alăturata imagine, „Moș Zepelin", alias Scipione Șerbănescu, într-o fotografie făcută prin anii 1970, la Muzeul militar central, lîngă tunul său, calibru 75 mm, model 1880.

MULȚUMIRI

Mulțumim următorilor cititori pentru felicitările și urările transmise precum și, pentru propunerile, sugestiile și completările pe marginea unor articole adresate redacției: DANIEL FLORIȘTEANU, elev din Iași; ing. IOAN CACOVEANU, din Cluj-Napoca; ing. I. IONIȚĂ, din Ploiești; TATIANA și ȘTEFAN ȘTEGARU, din Galați; ION TECULESCU, din com. Sf. Gheorghe, jud. Ialomița; NICOLAE HARAS, din Tîrgu Ocna, jud. Bacău; ION STOICA, din București; V. MÂNZA, din Bacău; TCACENCO ALEX. BURGHELEA, din Sinaia; GEO CIOLCAN, din București; IOANA PETRESCU, din Constanța; MENDEL FISCHMAN, din Timișoara; ADRIAN EM. POPESCU, din com. Covrigi, jud. Gorj.

PE SCURT

CONSTANTIN PREDA, din com. Vărbilău, jud. Prahova, muncitor metalurgist la Uzina mecanică Ploiești, ne relatează despre participarea muncitorilor de aici la luptele revoluționare din august 1944, cînd și-au apărat cu devotament și eroism uzina.

Ing. VIRGIL COMAN, din București, ne trimite cîteva date privind trecutul comunei Bungard de lîngă Sibiu.

LIVIU BEUDEANU, din Curtea de Argeș, evocă un episod din primul război mondial: predarea Regimentului 32 honvezi din armata austro-ungară (unitate formată în majoritate de români) trupelor italiene, ca refuz de a mai lupta pentru coroana imperială.

GHEORGHE BOGDAN, din Năsăud, jud. Bistrița-Năsăud: în nr. 12/1983 am publicat informații referitoare la voluntarii români din Italia, inclusiv un document unicat din Filiala Sibiu a Direcției generale a Arhivelor statului — pe coperta a treia, fotografia lansată în 1918 cu ocazia alcătuirii legiunii române din Italia, în vederea luptei pentru făurirea statului național unitar.

ADRIAN ROȘCA, din com. 23 August, jud. Constanța, ne semnalează descoperirea unor resturi arheologice pe raza localității sale, pe malul lacului Tatlageac.

CERERI ȘI OFERTE

ION STOICA, str. Ing. Pascal Cristian, nr. 34, sector 3, București, **solicită**: nr. 4/1967; 1/1968; 5/1983; **oferă**: nr. 2, 5, 7, 8/1967; 12/1968; 6/1969; 7, 8, 10-12/1970; 4/1971; 7/1973; 12/1975; 8/1981.

AUGUSTIN I. RUS, com. Budești, nr. 80, jud. Bistrița-Năsăud, **solicită**: colecția 1967-1969, nr. 2-5, 9, 10/1970; 6/1973; 1-3, 10/1975; 8/1976; 6, 10/1977; 7/1978; **oferă**: nr. 1-4/1979; 9-12/1982; 1-2, 12/1983.

GHEORGHE BOJOGA, sat Plevna, com. Suharău, jud. Botoșani, **solicită**: nr. 1, 4, 5/1967.

MIRCEA TULBURE, tel. 40.33.75, București, **solicită**: nr. 7/1970; 3, 4/1971; 3/1972; 2, 3, 5, 6/1978; 11/1981; 1, 7/1982; 1/1983.

MIHAI IORDĂCHESCU, aleea Băiceni, nr. 5 A, bl. 107, sc. A, et. 1, ap. 6, București, **solicită**: nr. 9, 10, 12/1982; 2-5, 7, 8/1983; **oferă**: nr. 7/1967; 2, 4, 9/1980; 9, 11, 12/1983.

A. DRĂGAN, b-dul Gării, nr. 10, bl. 3, sc. A, et. IV, ap. 18, Brașov, **solicită**: nr. 1-4/1967; 9/1972; 8/1980; **oferă**: nr. 2/1971; 2, 8/1973; 11/1978.

ION PANAITESCU, aleea Nisei, nr. 3, bl. R-15, ap. 58, București, **solicită**: nr. 2/1979; **oferă**: nr. 2, 3, 5-9/1967; 7, 9/1968; 8/1970; 5/1980; 1/1981.

ȘTEFAN MEOȘU, sat Tismana, nr. 127, com. Devesel, jud. Mehedinți, **solicită**: nr. 1-5/1967; 1-5, 12/1968; 1, 2, 4-10, 12/1969; 3, 4, 7-9, 11, 12/1983; **oferă**: nr. 6/1967; 3, 11/1969; 11/1971; 2, 3/1980.

AUREL MOCANU, str. 13 decembrie, nr. 1, et. IV, ap. 5, București, **oferă**: nr. 1, 6-9/1967; colecția completă 1968-1975; nr. 1, 2, 4-12/1976; 1-6/1977.

TOMA PETRESCU, str. Garibaldi, nr. 26 A, sc. B, ap. 20, București, **oferă colecția completă.**

CONTENTS (Romanian History) **23 AUGUST 1944 - 23 AUGUST 1984**

Testimonies, New Archive Documents, Studies, Historical Narratives, Memoirs about the Significance in Romania and in Europe of the Historic Act of 23 August 1944 I. Popescu-Puţuri, I. Mitran, Ş. Pascu, I. Ceauşescu, V. Buduru, M. Ştefan, G. Zabarla, E. Preda, G. Buzatu, E. Bantea

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **23 AOÛT 1944-23 AOÛT 1984**

Témoignages, nouveaux documents des archives, études, reportages historiques, mémoires sur la signification roumaine et européenne de l'acte historique du 23 Août 1944 I. Popescu-Puţuri, I. Mitran, Ş. Pascu, I. Ceauşescu, V. Buduru, M. Ştefan, G. Zaharia, E. Preda, G. Buzatu. E. Bantea

СОДЕРЖАНИЕ (румынская история) **23 АВГУСТА 1944 г. - 23 АВГУСТА 1984 г.**

Свидетельства, новые документы из архив, очерки, исторические репортажи, воспоминания о значении в румынском и европейском плане исторического акта 23 Августа 1944 г. И. Попеску-Пуцури, И. Митран, Ш. Паску, И. Чаушеску, В. Будуру, М. Штефан, Г. Захария, Е. Преда, Г. Буаату, Е. Бантя

INHALT (Rumänische Geschichte) **23. AUGUST 1944-23. AUGUST 1984**

Beweise, neue Dokumente aus Archiven, Untersuchungen, geschichtliche Reportagen, Erinnerungen an die rumänische und europäische Bedeutung des historischen Akts vom 23. August 1944 I. Popescu-Puţuri, I. Mitran, Ş. Pascu. I. Ceauşescu, V. Buduru, M. Ştefan, G. Zaharia, E. Preda, G. Buzatu, E. Bantea

SUMARIO (Historia rumana) **EL 23 DE AGOSTO DE 1944-EL 23 DE AGOSTO DE 1984**

Testimonios, nuevos documentos de archivo, estudios, reportajes históricos, recuerdos sobre el significado rumano y europeo del acto histórico del 23 de Agosto de 1944 I. Popescu-Puţuri, I. Mitran, Ş. Pascu, I. Ceauşescu, V. Buduru, M. Ştefan, G. Zaharia, E. Preda, G. Buzatu, E. Bantea

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

Intre 23 august 1944 şi 12 mai 1945, armata română a participat la războiul antihitlerist cu un efectiv de 538 526 ostaşi

● Trupele române au parcurs prin luptă 1 000 km, au eliberat 3 331 localităţi, dintre care 53 oraşe, provocînd inamicului pierderi ce s-au ridicat la 20 000 morţi şi 118 000 prizonieri

● Pierderile armatei române s-au ridicat la circa 170 000 morţi, răniţi şi dispăruţi

În timpul operaţiilor, au fost puse la dispoziţia frontului:

● Reţeaua de căi ferate (7 986 km), parcul de locomotive (2 377) şi vagoane (52 614)

● 93 % din capacitatea flotei fluviale şi maritime

● 20 000 km reţea telefonică şi telegrafică

● 845 km conducte de petrol

● 540 000 t carburanţi

Efortul economic al României în războiul antihitlerist: mult peste un miliard de dolari (valută 1938)